

Auteursrechterlijke overeenkomst

Opdat de Universiteit Hasselt uw eindverhandeling wereldwijd kan reproduceren, vertalen en distribueren is uw akkoord voor deze overeenkomst noodzakelijk. Gelieve de tijd te nemen om deze overeenkomst door te nemen, de gevraagde informatie in te vullen (en de overeenkomst te ondertekenen en af te geven).

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling met

Titel: De oordeelonthouding

Richting: master in de toegepaste economische wetenschappen - accountancy en financiering
2009

Jaar:

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Ik ga akkoord,

VERLINDEN, Kathleen

Datum: 14.12.2009

De oordeelonthouding

Kathleen Verlinden

promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Woord vooraf

Met deze eindverhandeling voltooi ik mijn vierjarige opleiding in de Toegepaste Economische Wetenschappen met als afstudeerrichting Accountancy en Financiering. Dankzij deze eindverhandeling heb ik een klein stukje van het hele auditgebeuren, namelijk het formuleren van de verklaring, diepgaander kunnen bestuderen.

Heel wat mensen hebben mij geholpen bij het tot stand brengen van deze eindverhandeling. Een aantal zou ik daarvoor in het bijzonder willen bedanken. Vooreerst wens ik mijn promotor Prof. dr. Roger Mercken te danken voor zijn deskundige begeleiding gedurende de totstandkoming van deze eindverhandeling. Verder dank ik in het bijzonder Graydon Belgium nv voor het ter beschikking stellen van hun analytische informatie van de commissarisverslagen. Zonder deze informatie was het onmogelijk om mijn onderzoeksopzet uit te voeren. Ook wil ik de kredietbeslissers van Fortis, ING, KBC en Deutsche Bank danken voor hun welwillende medewerking aan het experiment. In het bijzonder wens ik Patricia Sermon, Christel Vos, Patrick Des Marez en Johan Leon te danken voor de medewerking aan het interview dat ik van hen heb afgenomen en voor het aansporen van hun collega's om mee te doen aan het experiment. Ook wens ik bedrijfsrevisoren Filip Mathot, Harry Van Donink, Peter Van Staaij, Dominique Roux en Stefan Olivier te danken dat zij tijd vrij hebben willen maken voor een interview.

Tot slot wens ik mijn ouders te danken voor hun steun doorheen mijn opleiding en in het bijzonder bij het schrijven van deze eindverhandeling.

Kathleen Verlinden

Mei 2009

Samenvatting

Deze eindverhandeling handelt over één van de verklaringen die een commissaris kan geven naar aanleiding van de controle van de jaarrekening van een onderneming, de oordeelonthouding. Ik zal deze bekijken vanuit twee verschillende invalshoeken. Enerzijds bekijk ik de verklaring door de ogen van de commissaris, namelijk in welke omstandigheden brengt hij een oordeelonthouding uit, en wat zijn de verschillen met de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf, de verklaring met voorbehoud en de afkeurende verklaring. Hiervoor analyseer en vergelijk ik de redenen die de commissaris opgeeft ter verantwoording van de verschillende soorten verklaringen. De commissaris is namelijk verplicht de keuze van het soort verklaring die hij geeft, te motiveren. Anderzijds bekijk ik de verklaring door de ogen van een specifieke groep van gebruikers van de jaarrekening, meer bepaald de kredietbeslissers.

De eindverhandeling is opgedeeld in 10 hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt de probleemstelling uiteengezet. In hoofdstuk twee vindt een bespreking plaats van de wettelijke aspecten van het commissarisverslag, voornamelijk op basis van de algemene controlenormen van het IBR (2006). Dit wordt gevolgd door een uiteenzetting van de belangrijkste literatuur. In hoofdstuk vier en vijf wordt, op basis van een studie van Graydon Belgium nv, besproken welk van de soort verklaringen het meeste voorkomt, en of er verschillen bestaan tussen de sectoren op basis van de soort verklaring.

Vanaf hoofdstuk 6 begint het empirisch onderzoek door middel van een inhoudsanalyse van de commissarisverslagen. In hoofdstuk 6 wordt de oordeelonthouding besproken. In hoofdstuk 7, 8 en 9 wordt achtereenvolgens de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf, de verklaring met voorbehoud en de afkeurende verklaring besproken, en vergeleken met de oordeelonthouding. In hoofdstuk 10 wordt er ten slotte onderzocht of er verschillen zijn in de reactie van de kredietverstrekkers, tussen een kredietdossier met een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf, en een kredietdossier met een oordeelonthouding. Voor dit laatste hoofdstuk steunt het empirisch onderzoek op een experiment.

Uit hoofdstuk 6 kunnen we concluderen dat er meestal slechts één reden wordt opgegeven in het commissarisverslag als verantwoording voor een oordeelonthouding. De redenen die opgegeven worden kunnen gecatalogeerd worden onder enerzijds de noemer 'gebrek aan informatie', en anderzijds de noemer 'talrijke onzekerheden'. We zien dat de redenen onder de noemer 'gebrek aan informatie' zeer "sterke"¹ redenen zijn om een oordeelonthouding te geven,

---

¹ Met "sterke" redenen wordt bedoeld: redenen die vaak als enige reden opgegeven worden om een bepaalde verklaring te verantwoorden.

met als belangrijkste 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen', en een 'zwakke interne controle'. Onder de noemer 'talrijke onzekerheden' bevinden zich zowel "sterke" als "zwakkere"² redenen. Onder de "sterke" redenen horen onder meer 'twijfels aangaande het herstelplan' en 'gerechtelijke akkoorden'. De andere onzekerheden worden meestal gecombineerd met één van de voorgaande "sterkere" redenen.

Wanneer we de redenen voor het geven van een toelichtende paragraaf vergelijken met de redenen voor het geven van een oordeelonthouding, in hoofdstuk 7, zien we een vrij duidelijk onderscheid. De toelichtende paragraaf wordt voornamelijk gegeven voor de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies'. Wanneer er meer aan de hand is dan de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies', wordt er een oordeelonthouding gegeven. Onder andere wanneer er naast 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' nog meerdere onzekerheden zijn, wanneer er twijfels zijn over de haalbaarheid van het herstelplan of wanneer het gecombineerd wordt met een reden uit 'gebrek aan informatie'. Ik stel wel vast dat de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies', als enige reden, ook aanleiding kan geven tot het geven van een oordeelonthouding. Uit de Mann-Whitney-test kunnen we wel besluiten dat hoe groter het verlies, hoe groter de kans dat er een oordeelonthouding wordt gegeven.

In hoofdstuk 8 vergelijken we de redenen onder de noemer 'beperkingen in uitvoering' bij de verklaring met voorbehoud met de redenen onder de noemer 'gebrek aan informatie' bij de oordeelonthouding. Het onderscheid tussen de verklaring met voorbehoud en de oordeelonthouding is hierbij vrij duidelijk afgelijnd. De resultaten uit hoofdstuk 8 suggereren dat het verschil tussen de verklaring met voorbehoud en de oordeelonthouding voornamelijk zit in de omvang van de impact van de redenen. Bij de verklaring met voorbehoud is de impact beperkt tot één of meerdere posten van de jaarrekening, bij de oordeelonthouding is de impact zo omvangrijk dat de volledige jaarrekening aangetast wordt. Daarnaast worden bij de verklaring met voorbehoud, de beperkingen enkel veroorzaakt door bepaalde omstandigheden, en niet door de onderneming zelf. Wanneer de beperking wordt veroorzaakt door de onderneming, wordt er in de praktijk een oordeelonthouding gegeven. Ook het aantal redenen is significant verschillend. Bij de oordeelonthouding worden er gemiddeld meer redenen opgegeven ter motivatie van de verklaring, dan bij de verklaring met voorbehoud.

Uit hoofdstuk 9 volgt dat zowel redenen onder de noemer 'met de entiteit van mening verschillen' als onder de noemer 'onzekerheden', vaak worden geciteerd in de afkeurende verklaring. De "sterke" redenen hieruit zijn 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor één of meer posten' en 'aanzienlijk verlies maar geen passende verklaring in het

---

² Met "zwakkere" redenen wordt bedoeld: redenen die vaak gecombineerd worden met een andere, vaak "sterkere" reden om een bepaalde verklaring te verantwoorden.

jaarverslag'. Hieruit volgt dat de andere onzekerheden, en de redenen uit 'beperking in de uitvoering' "zwakke" redenen zijn om een afkeurende verklaring te geven en dus meestal gecombineerd worden met een "sterke" reden. Deze "sterke" reden is dan voornamelijk de reden 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor één of meer posten'. Aangaande de verschillen tussen de afkeurende verklaring en de oordeelonthouding, kunnen we besluiten dat we in beide verklaringen een aantal gelijkaardige redenen terugvinden. Het hangt af van de combinatie waarin deze gelijkaardige redenen voor komen, die bepalend is voor de verklaring die er uiteindelijk wordt gegeven. Bij de oordeelonthouding ligt de nadruk op 'gebrek aan informatie' en het 'gebrek aan vertrouwen in de herstelmaatregelen'. Bij de afkeurende verklaring ligt de nadruk op 'met de entiteit van mening verschillen' en 'geen passende verklaring in het jaarverslag'. Als laatste wordt er bij de oordeelonthouding ook vaker slechts één reden gebruikt in vergelijking met de afkeurende verklaring waar, meestal meerdere redenen gegeven worden.

In het laatste hoofdstuk, hoofdstuk 10, waar ik de invalshoek van de kredietbeslissers behandel, werden verschillende testen uitgevoerd. Volgens de chi-kwadraattoets is het geven van een krediet onafhankelijk van de soort verklaring op significantieniveau 5%. Als we echter in de logistische regressie rekening houden met eventuele verschillen tussen de financiële instellingen, komen we tot de conclusie dat er wel degelijk een significant verschil is tussen de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf voor het toestaan van een krediet op significantieniveau 5%. Wanneer we dan kijken naar de argumentaties die gegeven worden, zien we dat een oordeelonthouding, in tegenstelling tot de toelichtende paragraaf, een grote invloed heeft op de beslissing over het al dan niet toestaan van het krediet.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	blz.
Samenvatting	
1 Probleemstelling	1
1.1 Praktijkprobleem	1
1.2 Centrale onderzoeksvraag	2
1.3 Deelvragen	2
2 Wettelijke aspecten van het commissarisverslag	4
2.1 Inleiding	4
2.2 Taak van de commissaris	4
2.2.1 Controle van de jaarrekening	4
2.2.2 Andere controleopdrachten	5
2.2.3 Adviesfunctie	6
2.3 Eisen gesteld aan de commissaris	6
2.4 Het commissarisverslag	6
2.4.1 Deel 1	7
2.4.1.1 Verklaring zonder voorbehoud	7
2.4.1.2 Verklaring met voorbehoud	8
2.4.1.3 Toelichtende paragraaf	8
2.4.1.4 Oordeelonthouding	9
2.4.1.5 Afkeurende verklaring	10
2.4.2 Deel 2	10
2.5 Continuïteitsproblemen	11
3 Literatuurstudie	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Factoren die continuïteitsproblemen aanduiden	14
3.3 Factoren die de soort verklaring beïnvloeden	15
3.3.1 Inleiding	15
3.3.2 Financiële factoren	15
3.3.3 Niet-financiële factoren	16
3.3.3.1 Auditor switching	16
3.3.3.2 Risico op rechtsvervolgning	17
3.3.3.3 Duurtijd van het mandaat	17

3.3.3.4	Grootte van het auditkantoor	18
3.3.3.5	Grootte van het audithonorarium	18
3.3.3.6	Soort verklaring dat de onderneming vorig jaar heeft gekregen	19
3.4	Factoren die bepalen wanneer een toelichtende paragraaf of een oordeelonthouding gegeven wordt voor continuïteitsproblemen	19
3.5	Meest voorkomende redenen voor het geven van een oordeelonthouding	20
3.6	Is er een verschil in de reactie van de kredietverstrekker?	21
4	Welk van de soort verklaringen komt het meeste voor?	23
4.1	Onderzoeksontwerp	23
4.2	Resultaten	23
4.3	Verwachtingen naar de volgende jaren	25
5	Verschillen tussen de sectoren op basis van de soort verklaring	26
5.1	Onderzoeksontwerp	26
5.2	Resultaten	26
6	De oordeelonthouding	28
6.1	Inleiding	28
6.2	Onderzoeksopzet	28
6.3	Steekproef	28
6.4	Resultaten	30
6.4.1	Gebrek aan informatie	30
6.4.2	Talrijke onzekerheden	31
6.4.3	Andere redenen	31
6.4.4	Beschrijving van de cijfers	32
6.4.5	Aantal redenen	34
6.5	Conclusies	35
7	De oordeelonthouding en de verklaring zonder voorbehoud en toelichtende paragraaf	36
7.1	Inleiding	36
7.2	Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de toelichtende paragraaf	36
7.2.1	Inleiding	36
7.2.2	Onderzoeksopzet	37
7.2.3	Resultaten	37
7.2.3.1	Beschrijving van de redenen	37
7.2.3.2	Aantal redenen	38

7.3	Vergelijking van de redenen van de oordeelonthouding met de redenen van de toelichtende paragraaf	38
7.3.1	Inleiding	38
7.3.2	Onderzoeksopzet	38
7.3.3	Resultaten	39
7.3.3.1	Onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit	39
7.3.3.2	Andere onzekerheden	42
7.3.3.3	Aantal redenen	42
7.4	Conclusies	45
8	De oordeelonthouding en de verklaring met voorbehoud	46
8.1	Inleiding	46
8.2	Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de verklaring met voorbehoud	46
8.2.1	Inleiding	46
8.2.2	Onderzoeksopzet	46
8.2.3	Resultaten	46
8.2.3.1	Beperking in uitvoering	46
8.2.3.2	Onenigheid met de leiding	47
8.2.3.3	Onzekerheden	47
8.2.3.4	Beschrijving van de cijfers	48
8.2.3.5	Aantal redenen	49
8.3	Vergelijking van de redenen van de oordeelonthouding met de redenen van de verklaring met voorbehoud	49
8.3.1	Inleiding	49
8.3.2	Onderzoeksopzet	49
8.3.3	Resultaten	50
8.3.3.1	Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen	50
8.3.3.2	Interne controle	50
8.3.3.3	Controle niet kunnen uitvoeren	51
8.3.3.4	Aantal redenen	51
8.4	Conclusies	54
9	De oordeelonthouding en de afkeurende verklaring	55
9.1	Inleiding	55
9.2	Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de afkeurende verklaring	55
9.2.1	Inleiding	55

9.2.2	Onderzoeksopzet	55
9.2.3	Resultaten	55
9.2.3.1	Met de entiteit van mening verschillen	56
9.2.3.2	Onzekerheid	56
9.2.3.3	Beperking in uitvoering	56
9.2.3.4	Cijfers	58
9.2.3.5	Aantal redenen	59
9.3	Vergelijking van de redenen van de oordeelonthouding met de redenen van de afkeurende verklaring	60
9.3.1	Inleiding	60
9.3.2	Onderzoeksopzet	60
9.3.3	Resultaten	60
9.3.3.1	Vergelijking gebrek aan informatie (oordeelonthouding) met beperking in uitvoering (afkeurende verklaring)	62
9.3.3.2	Onzekerheden	62
9.3.3.3	Aantal redenen	62
9.4	Conclusies	65
10	Is er een verschil in de reactie van de potentiële kredietverstrekker?	66
10.1	Inleiding	66
10.2	Onderzoeksontwerp	66
10.2.1	Vorbereidende interviews	66
10.2.2	Onderzoeksmethode	66
10.2.3	Tijdsspanne	67
10.2.4	Case	67
10.2.5	Vraag aan kredietbeslissers	68
10.2.6	Respondenten	68
10.3	Resultaten	70
10.3.1	Inleiding	70
10.3.2	Chi-kwadraattoets	70
10.3.3	Logistische regressie	71
10.3.4	Argumentatie	73
10.4	Conclusies	77
11	Algemene conclusie	79

Lijst van de geraadpleegde werken

Bijlagen

1 Probleemstelling

1.1 Praktijkprobleem

Grote vennootschappen zijn bij wet verplicht om een commissaris aan te stellen. Deze heeft als voornaamste taak de controle van de financiële overzichten, met als belangrijkste de jaarrekening. Na de controle stelt de commissaris een verslag op namelijk de controleverklaring. Deze verklaring bevat onder andere de opinie van de commissaris met betrekking tot de vraag of de financiële overzichten een getrouw beeld geven en of deze voldoen aan alle wettelijke en reglementaire bepalingen. Er zijn zes soorten verklaringen: een verklaring zonder of met voorbehoud, al dan niet met een toelichtende paragraaf, een onthoudende verklaring, ook wel oordeelonthouding genoemd, en een afkeurende verklaring (IBR, 2006).

Volgens artikel 100 van het Wetboek van vennootschappen, is een vennootschap verplicht om het commissarisverslag, samen met haar jaarrekening, neer te leggen. Hierdoor kunnen de verschillende belanghebbenden, onder andere aandeelhouders, werknemers, financiële instellingen ... , het verslag vrij raadplegen (Caluwaerts et al., 2007). Dit is belangrijk aangezien het verslag een belangrijke indicatie is voor de toestand waarin de onderneming zich bevindt. Volgens Gaeremynck en Willekens (2001) kan het verslag reeds een drietal jaren voor falen een goed signaal geven dat er een faillissement op komst is. Met het type verslag geeft de commissaris de ernst van de situatie weer. Zo is een oordeelonthouding veel negatiever dan een verklaring met of zonder voorbehoud met een toelichtende paragraaf. De oordeelonthouding behoort namelijk tot de niet-goedkeurende verklaringen.

Het is echter zo dat de grenzen tussen de verschillende soorten verklaringen niet altijd duidelijk zijn, zoals ook LaSalle, Anandarajan en Miller (1996) ondervonden voor de grens tussen de oordeelonthouding en de goedkeurende verklaring met toelichtende paragraaf. Ook tijdens interviews afgenomen van een aantal bedrijfsrevisoren, werd duidelijk dat er af en toe twijfel kan ontstaan over de te geven verklaring. Volgens Caluwaerts et al. (2007, p. 47) is het "onmogelijk alle feiten te beschrijven waarmee de commissaris bij het opstellen van zijn verslag rekening zal moeten houden". Welke verklaring de commissaris geeft hangt dus af van hoe hij de specifieke situatie beoordeelt.

Aangezien het verslag een belangrijk signaal naar de belanghebbenden is, kan een negatieve verklaring zoals een oordeelonthouding of afkeurende verklaring zeer negatieve gevolgen hebben voor een onderneming. Zo kan de onderneming bijvoorbeeld moeilijkheden ondervinden bij het bekomen van bijkomende financiering. Dit kan zorgen voor een verslechtering van de situatie waardoor de onderneming nog sneller afstevent op een faillissement (Gaeremynck & Willekens, 2001). Het is dus belangrijk dat een commissaris de situatie juist beoordeelt en een

gepaste verklaring geeft. Enerzijds om een correct signaal te geven over de toestand van de onderneming en anderzijds om de onderneming een kans te geven om te herstellen.

1.2 Centrale onderzoeksvraag

Van de zes soorten verklaringen staat in deze eindverhandeling de oordeelonthouding centraal. Aangezien de grenzen niet altijd duidelijk zijn tussen de verschillende verklaringen, zal ik de oordeelonthouding ook vergelijken met andere, nauw verwante verklaringen. De centrale onderzoeksvraag luidt:

Enerzijds in welke omstandigheden brengt de commissaris een oordeelonthouding uit en wat zijn de verschillen met andere, nauw verwante verklaringen en anderzijds reageren de gebruikers verschillend op de verklaringen?

1.3 Deelvragen

Om hierop een antwoord te vinden stellen we een aantal deelvragen. We kunnen de deelvragen indelen in zes verschillende groepen. De eerste vijf groepen handelen over het eerste gedeelte van de centrale onderzoeksvraag en zijn dus specifiek gericht op de verklaring zelf. Hierin zal onder andere de oordeelonthouding vergeleken worden met de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf, de verklaring met voorbehoud en de afkeurende verklaring. De oordeelonthouding zal niet vergeleken worden met de verklaring met voorbehoud en toelichtende paragraaf. Ook al laat het IBR deze verklaring toe, ze komt nog niet in de statistieken van Graydon Belgium nv voor. Ook zal de oordeelonthouding niet vergeleken worden met de goedkeurende verklaring zonder voorbehoud gezien deze weinig verwant is met de oordeelonthouding. De laatste deelvraag handelt over het tweede gedeelte van de centrale onderzoeksvraag en dus over hoe de gebruikers reageren op de verschillende verklaringen.

De eerste groep deelvragen handelt over de **verklaringen in het algemeen**:

- Welke van de soort verklaringen komt het meest voor?
- Zijn er verschillen tussen de sectoren op basis van de soort verklaring?

Een tweede groep deelvragen handelt enkel over de **oordeelonthouding** namelijk:

- Wat zijn in de praktijk de meest voorkomende redenen om een oordeelonthouding te geven?
- Hoeveel redenen worden er per oordeelonthouding gegeven?

Volgende deelvragen vergelijken de **oordeelonthouding** met de **verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf**:

- Wat zijn in de praktijk de meest voorkomende redenen om een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf te geven?
- Hoeveel redenen worden er per verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf gegeven?
- Zijn er verschillen met de oordeelonthouding?

Een volgende groep vergelijkt de **oordeelonthouding** met de **verklaring met voorbehoud**:

- Wat zijn in de praktijk de meest voorkomende redenen om een verklaring met voorbehoud te geven?
- Hoeveel redenen worden er per verklaring met voorbehoud gegeven?
- Zijn er verschillen met de oordeelonthouding?

Dan vergelijk ik de **oordeelonthouding** met de **afkeurende verklaring**. Vandaar de volgende deelvragen:

- Wat zijn in de praktijk de meest voorkomende redenen om een afkeurende verklaring te geven?
- Hoeveel redenen worden er per afkeurende verklaring gegeven?
- Zijn er verschillen met de oordeelonthouding?

Voor het laatste onderdeel geef ik een antwoord op volgende deelvraag:

- Is er een **verschil in de reactie van de potentiële kredietverstrekker** bij een kredietaanvraag met een toelichtende paragraaf of een kredietaanvraag met een oordeelonthouding?

2 Wettelijke aspecten van het commissarisverslag

2.1 Inleiding

Zoals reeds aangegeven in hoofdstuk 1 "Probleemstelling", zijn grote vennootschappen verplicht een commissaris aan te stellen. Artikel 15 §1 van het W. Venn. bepaalt wanneer een vennootschap als groot beschouwd wordt. De criteria zijn de volgende:

- jaargemiddelde van het personeelsbestand bedraagt meer dan 100; of
- minstens twee van de volgende criteria wordt overschreden:
  - o jaargemiddelde van het personeelsbestand van 50;
  - o jaarmzet exclusief btw, van 7.300.000 euro;
  - o balanstotaal van 3.650.000 euro.

Sinds de wet van 2 mei 2002 zijn ook zéér grote VZW's of stichtingen verplicht een commissaris aan te stellen. Zij worden als zéér groot beschouwd indien:

- jaargemiddelde van het personeelsbestand meer dan 100 bedraagt; of
- minstens twee van de volgende criteria wordt overschreden:
  - o jaargemiddelde van het personeelsbestand van 50;
  - o 6.250.000 euro aan ontvangsten andere dan uitzonderlijke ontvangsten, exclusief btw;
  - o balanstotaal van 3.125.000 euro.

Dit hoofdstuk schetst de taak en de eisen die gesteld worden aan de commissaris, en de wettelijke grenzen waarbinnen het commissarisverslag tot stand komt. Voor België zijn er twee belangrijke wettelijke bronnen namelijk de algemene controlenormen van het IBR en ISA-normen van de IAASB. Het IBR en de wet hebben er echter voor gekozen dat de ISA-normen van toepassing zijn in alle wettelijk vereiste audits, zodat de algemene normen sterk overeenkomen met de ISA-normen (Mercken, 2009).

2.2 Taak van de commissaris

2.2.1 Controle van de jaarrekening

De voornaamste taak van een commissaris is de controle van de jaarrekening namelijk de balans, resultatenrekening en toelichting. Deze taak wordt door artikel 142 W. Venn. opgelegd. Het doel van deze controle is vast te stellen of de boekhouding en jaarrekening zijn opgesteld volgens de wettelijke en reglementaire bepalingen en of de jaarrekening een getrouw beeld weergeeft (IBR, 2006). De uitdrukking 'getrouw beeld' betekent niet dat de jaarrekening volledig vrij is van fouten, wel een redelijke mate van zekerheid dat er geen materiële fouten in zitten (Caluwaerts et al., 2007). Een fout of "informatie is van materieel belang voor het

getrouw beeld indien het weglaten of het onjuist weergeven daarvan de economische beslissingen die gebruikers op basis van de financiële overzichten nemen, kan beïnvloeden” (IBR, 2006, p. 16).

Om deze controleopdracht uit te voeren stelt de commissaris een werkprogramma op waarin beschreven staat hoe hij zijn controleopdracht zal uitvoeren. Dit programma bestaat volgens IBR (2006, p. 6) normaliter uit drie grote onderdelen:

- “onderzoek van het interne controlesysteem;
- evaluatie van en controle op dit systeem;
- onderzoek van de jaarrekening”.

De commissaris bepaalt de aard en de omvang van de werkzaamheden en welke controletechnieken het meest aangewezen zijn. De aard wordt bepaald door de opdracht. Voor het bepalen van de omvang is het interne controlesysteem een belangrijke factor. Een onvoldoende werkende interne controle dient gecompenseerd te worden door extra en meer diepgaande controles om zo voldoende zekerheid te krijgen dat er geen materiële fouten in de jaarrekening vervat zitten. Bewijsmateriaal dat zij verzamelen tijdens deze controles, kan gebruikt worden om hun oordeel over de jaarrekening te staven. De kwaliteit van het bewijsmateriaal hangt af van hun oorsprong, bekomen van derden, vaststellingen van de revisor of interne documenten, en of zij elkaar bevestigen dan wel tegenspreken. De interne documenten hebben de laagste betrouwbaarheid en deze betrouwbaarheid hangt dan nog eens af van de kwaliteit van de interne controle. Indien verschillende bewijsstukken elkaar tegenspreken dienen zij onderzocht te worden. Ook tijdens de controle maken de commissaris en zijn medewerkers aantekeningen zodat een getrouw beeld van de uitvoering van de controleopdracht kan worden verkregen (IBR, 2006).

2.2.2 Andere controleopdrachten

Naast de commissaris zijn taak als controleur van de jaarrekening, legt het Wetboek van Vennootschappen in de volgende situaties ook de controle van een commissaris op:

- inbreng in natura bij de oprichting en een kapitaalverhoging (artikel 444 & 602 W. Venn. voor NV, artikel 219 & 313 voor de BVBA en artikel 395 & 423 voor de CVBA): de commissaris dient een verslag te schrijven waarin hij een beschrijving van de inbreng in natura geeft en de toegepaste waarderingsmethoden. Daarnaast vermeldt hij ook of de waardering overeenkomt met de waarde van de verkregen aandelen.
- quasi-inbreng (artikel 445 W. Venn. voor de NV, artikel 220 voor de BVBA en artikel 396 voor de CVBA): ook hier geldt dat de commissaris een verslag dient op te stellen min of meer gelijkaardig aan het verslag over de inbreng in natura.

Ook kan de entiteit hem verzoeken een niet wettelijk verplichte opdracht uit te voeren. Bij elke controleopdracht, verplicht of niet verplicht, gelden in principe de algemene controlenormen van het IBR (IBR, 2006).

2.2.3 Adviesfunctie

Volgens het IBR (2009b) kan de commissaris ook een adviesfunctie op zich nemen. Onder andere advies aangaande het interne controlesysteem van de onderneming aangezien hij verplicht is deze te evalueren en controleren (IBR, 2006). Op deze manier heeft een commissaris niet enkel waarde voor de verschillende belanghebbenden van de vennootschap, zoals het personeel, de kredietverleners, de leveranciers, de klanten ..., maar kan hij ook een toegevoegde waarde zijn voor de onderneming zelf (IBR, 2009b).

2.3 Eisen gesteld aan de commissaris

Een commissaris geniet het vertrouwen van alle partijen (IBR, 2009a). Er worden daardoor enkele eisen aan een commissaris gesteld alvorens een opdracht te aanvaarden. Volgens het IBR (2006, p. 2):

om nauwgezet de werkzaamheden te kunnen uitvoeren, zal de revisor, voordat hij een opdracht aanvaardt, zich ervan vergewissen dat:

- hij over de nodige deskundigheid beschikt en voldoende ervaring heeft om de werkzaamheden uit te voeren;
- hij over voldoende deskundig personeel beschikt, om tegemoet te komen aan de behoeften van de controle.

Daarnaast is het van essentieel belang dat hij er zich van vergewist dat hij voldoet aan de onafhankelijkheidsvoorschriften. Indien er zich een bedreiging vormt voor deze onafhankelijkheid is het aan de commissaris om passende maatregelen te nemen om deze bedreiging weg te nemen of te verminderen tot een aanvaardbaar niveau ISA 220 (IFAC, 2006a). Ook na hun benoeming mogen zij deze onafhankelijkheid niet in gevaar brengen (artikel 133 W. Venn.).

2.4 Het commissarisverslag

Nadat hij zijn controlewerkzaamheden heeft uitgevoerd, stelt de commissaris een verslag op. Specifiek vereist in België is dat de titel reeds de verklaring van de commissaris vermeldt (Caluwaerts et al., 2007). Het verslag bestaat verder uit twee delen en dient, althans voor de

enkelvoudige jaarrekening, de elementen omschreven in artikel 144 W. Venn. te bevatten (IBR, 2009c).

2.4.1 Deel 1

In het eerste deel komen de punten 1°, 2° en 4° uit artikel 144 W. Venn. aan bod:

Vooreerst "een inleiding, waarin ten minste wordt vermeld op welke jaarrekening de controle betrekking heeft en volgens welk boekhoudkundig referentiestelsel ze werd opgesteld" (artikel 144, 1° W. Venn).

Daarnaast vermeldt hij de controlenormen die hij heeft toegepast en geeft de omvang en een omschrijving van de controlewerkzaamheden aan (IBR, 2006). Tevens wordt hierbij vermeld of hij voldoende informatie van het bestuursorgaan en aangestelden van de vennootschap heeft gekregen om zijn controle uit te oefenen (artikel 144, 2° W. Venn.). Wanneer hij niet voldoende informatie heeft gekregen moet hij dit vermelden. Of dit zijn verklaring over de jaarrekening beïnvloedt hangt af van de gevolgen die deze beperking heeft opgeleverd voor de controle (IBR, 2006).

Als laatste bevat dit deel "een verklaring waarin de commissaris zijn oordeel geeft of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, van de financiële toestand en van de resultaten van de vennootschap overeenkomstig het toepasselijk boekhoudkundig referentiestelsel en, in voorkomend geval, of de jaarrekening aan de wettelijke vereisten voldoet" (artikel 144, 4° W. Venn.). De commissaris heeft de keuze uit vier soorten verklaringen: een verklaring zonder of met voorbehoud, al dan niet met een toelichtende paragraaf, een onthoudende verklaring, ook wel oordeelonthouding genoemd, en een afkeurende verklaring (IBR, 2006).

2.4.1.1 Verklaring zonder voorbehoud

Volgens de algemene controlenormen van het IBR (2006, p. 18) kan een verklaring zonder voorbehoud enkel voor de volgende punten gegeven worden:

- a) de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening werd gecontroleerd in overeenstemming met de controlenormen van het IBR, onverminderd paragraaf 3.3.1. van onderhavige normen;
- b) de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening bevat geen afwijkingen van materieel belang, rekening houdend met de wettelijke en reglementaire voorschriften, alsook met de boekhoudstandaarden waaraan wordt gerefereerd;

- c) de waarderingsregels werden op consequente wijze toegepast of de nodige inlichtingen over de wijzigingen en hun invloed op het resultaat worden in de toelichting verstrekt;
- d) alle nodige inlichtingen worden duidelijk in de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening verstrekt, zodanig dat, volgens de revisor, een getrouw beeld van het vermogen, van de financiële positie en van de resultaten van de entiteit of van de groep wordt weergegeven.

2.4.1.2 Verklaring met voorbehoud

Een voorbehoud kan voor twee situaties gegeven worden:

- enerzijds kan de commissaris beperkingen ondervinden bij de uitvoering. Dit kan zich voordoen wanneer de interne controle niet voldoende is en de alternatieve controleprocedures dit niet konden opvangen, of wanneer er geen controle uitgevoerd kon worden op een gedeelte van de jaarrekening (IBR, 2006).
- een andere situatie die tot een voorbehoud leidt is onenigheid tussen de leiding en de commissaris aangaande één of meer elementen in de jaarrekening (IBR, 2006).

Een voorbehoud mag echter enkel uitgedrukt worden indien de situatie materieel is. De commissaris moet ook de omstandigheden en de motivering die geleid hebben tot het voorbehoud, uiteenzetten (IBR, 2006).

2.4.1.3 Toelichtende paragraaf

Een toelichtende paragraaf kan gegeven worden indien er een betekenisvolle onzekerheid is, die geen onthoudende verklaring verantwoordt. Het IBR (2006, p. 19) definieert een onzekerheid als "een situatie waarvan de afloop afhankelijk is van toekomstige verrichtingen of gebeurtenissen, die niet onder de rechtstreekse controle vallen van de entiteit en die een weerslag op de (geconsolideerde) jaarrekening kunnen hebben". Een toelichtende paragraaf moet gegeven worden wanneer er zich een betekenisvol probleem aangaande de bedrijfscontinuïteit, voordoet (IBR, 2006).

Een voorwaarde die vervuld moet zijn om een toelichtende paragraaf te geven is dat in de toelichting van de jaarrekening of jaarverslag reeds melding is gemaakt van deze onzekerheid. Een toelichtende paragraaf heeft geen invloed op de verklaring van de commissaris en moet deze verklaring ook steeds volgen (IBR, 2006).

De toelichtende paragraaf kan zowel toegevoegd worden aan een verklaring zonder voorbehoud als aan een verklaring met voorbehoud. Echter wanneer deze toegevoegd wordt bij de

verklaring met voorbehoud, dient de toelichtende paragraaf een ander onderwerp dan datgene van het voorbehoud, te belichten.

2.4.1.4 Oordeelonthouding

Een onthoudende verklaring tast de geloofwaardigheid van de jaarrekening in zijn geheel aan, aangezien de commissaris zegt dat hij geen oordeel kan geven over het getrouw beeld. Vandaar dat de commissaris verplicht is duidelijk de redenen voor deze verklaring te beschrijven in zijn verslag (IBR, 2006). Deze redenen kunnen enkel betrekking hebben op twee situaties.

Een eerste situatie is dat de commissaris onmogelijk een gefundeerd oordeel kan geven over het getrouw beeld door een gebrek aan informatie. Dit gebrek aan informatie kan verschillende oorzaken hebben onder andere (IBR, 2006, p. 20):

- de onmogelijkheid om bepaalde essentiële controleprocedures uit te voeren;
- de accidentele verdwijning van de verantwoordingsstukken en/of boeken van de boekhouding;
- een fundamenteel zwakke interne controle die niet kan opgevangen worden door voldoende gevende alternatieve procedures;
- de onmogelijkheid om voldoende en geschikt bewijskrachtig materiaal te verkrijgen ingevolge het bestaan van een aanzienlijke beperking in de uitvoering van de controle.

Voor een beperking in de uitvoering maakt IFAC (2006c) in ISA 701 een onderscheid tussen een beperking opgelegd door de entiteit en een beperking opgelegd door bepaalde omstandigheden. Het kan voorkomen dat de entiteit een beperking in de voorwaarden van de uit te voeren opdracht opneemt. Indien deze beperking tot gevolg heeft dat de commissaris een oordeelonthouding moet geven, dient hij de opdracht te weigeren, tenzij hij wettelijk verplicht is de opdracht te aanvaarden. Maar als deze opdracht tot gevolg heeft dat hij zijn wettelijke verplichtingen niet kan nakomen, hoort hij de wettelijke opdracht ook te weigeren.

Een tweede situatie is dat de entiteit kampt met talrijke onzekerheden die een betekenisvolle invloed op de jaarrekening kunnen hebben. Deze onzekerheden kunnen voortkomen in bepaalde rekeningrubrieken of betrekking hebben op de bedrijfscontinuïteit. De oordeelonthouding mag in deze situatie enkel gegeven worden indien een toelichtende paragraaf niet voldoende is (IBR, 2006).

2.4.1.5 Afkeurende verklaring

Het verschil tussen een onthoudende verklaring en een afkeurende verklaring is dat bij een onthoudende verklaring de commissaris geen oordeel geeft over het getrouwe beeld van de jaarrekening, bij de afkeurende verklaring geeft hij een negatief oordeel. Een afkeurende verklaring wordt gegeven indien de commissaris op verscheidene punten van mening verschilt met de leiding en een verklaring met voorbehoud niet meer volstaat. Ook hier zal hij zijn beslissing moeten motiveren (IBR, 2006).

2.4.2 Deel 2

Deel twee van het commissarisverslag vermeldt minstens de andere punten van artikel 144 W. Venn. en krijgt volgens Caluwaerts et al. (2007, p. 17) één van de volgende titels:

- "bijkomende vermeldingen en inlichtingen;
- bijkomende vermeldingen".

Deze titel kan echter weggelaten worden indien de commissaris vindt dat geen bijkomende inlichtingen nodig zijn. De verplichte bijkomende vermeldingen worden dan onmiddellijk na het eerste deel vermeld. Deze verplichte vermeldingen zijn:

- de boekhouding voldoet aan alle wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften (artikel 144, 3° W. Venn.);
- het jaarverslag bevat de inlichtingen die verplicht zijn door artikel 95 en 96 W. Venn. en moet in overeenstemming zijn met de jaarrekening van datzelfde boekjaar (artikel 144, 6° W. Venn.);
- de winstbestemming, voorgelegd aan de Algemene Vergadering, is in overeenstemming met de statuten en het W. Venn. (artikel 144, 7° W. Venn.);
- de commissaris moet vermelden of hij op de hoogte is gebracht van verrichtingen of beslissingen die indruisen tegen de statuten of het Wetboek van Vennootschappen, tenzij de openbaarmaking van de overtreding onverantwoorde schade kan berokkenen aan de vennootschap, onder meer omdat het bestuursorgaan reeds de nodige maatregelen heeft genomen om deze onwettige toestand ongedaan te maken (artikel 144, 8° W. Venn.).

Caluwaerts et al. (2007) en het IBR (2006) voegen nog een vijfde verplichte vermelding toe namelijk wanneer er een belangenconflict is ontstaan. Wanneer er sprake is van een belangenconflict zoals omschreven in artikel 523 en 524 W. Venn, moet het verslag volgens artikel 523 §1 W. Venn. " een afzonderlijke omschrijving bevatten van de vermogensrechtelijke gevolgen voor de vennootschap van de besluiten van de raad van bestuur, ten aanzien waarvan een strijdig belang bestaat". Wanneer echter het getrouw beeld aangetast wordt, is een

vermelding alleen niet genoeg en dient de commissaris zijn oordeel in het eerste deel van het commissarisverslag te herzien. In het tweede deel van het verslag is een verwijzing naar het eerste deel van het verslag voldoende als vermelding.

Caluwaerts et al. (2007) geeft enkele voorbeelden van de bijkomende inlichtingen die de commissaris eventueel kan toevoegen aan zijn verslag:

- aangaande de waarderingsregels: wanneer de entiteit in de toelichting de waarderingsregels niet vermeldt, zoals verplicht door artikel 28 K.B. Uitvoering W. Venn., zal de commissaris dit moeten vermelden in het tweede deel van zijn verslag. Ook indien deze waarderingsregels worden gewijzigd, is de entiteit verplicht dit te vermelden en te verantwoorden in de toelichting (artikel 30 K.B. Uitvoering W. Venn.). Als de verschafte informatie niet voldoende wordt geacht door de commissaris, zal hij hierover inlichtingen verschaffen in zijn verslag.
- Aangaande de interne controle: ook indien de interne controle belangrijke tekortkomingen bevat en hiervoor geen voorbehoud is gemaakt, kan hij beslissen dit te melden in het tweede deel van het verslag.

2.5 Continuïteitsproblemen

Om te weten of de onderneming kampt met continuïteitsproblemen, heeft IFAC (2006b) ISA 570 geschreven. ISA 570 (IFAC, 2006b, p. 5-7) geeft een opsomming van gebeurtenissen of omstandigheden die erop kunnen duiden dat er continuïteitsproblemen bestaan in een onderneming. De indicatoren worden daarbij onderverdeeld naargelang hun aard:

Indicatoren van financiële aard

- negatief eigen vermogen of negatief werkkapitaal;
- leningen met vaste aflossingsverplichting waarvan de einddatum nadert, zonder dat reële vooruitzichten bestaan op hernieuwing of terugbetaling, of overmatig gebruik van kortlopend krediet ter financiering van activa op lange termijn;
- aanwijzingen dat de financiële steun verstrekt door debiteuren en crediteuren wordt ingetrokken;
- negatieve operationele kasstromen zoals blijkt uit financiële overzichten of toekomstgerichte financiële overzichten;
- belangrijke financiële kengetallen die een ongunstig beeld vertonen;
- aanzienlijke negatieve operationele resultaten of belangrijke waardedalingen van activa die worden aangewend om kasstromen te genereren;

- vertragingen in de uitkering of het stopzetten van het beleid van uitkering van dividenden;
- onmogelijkheid de schuldeisers op de vervaldatum te betalen;
- onmogelijkheid om voorwaarden van kredietovereenkomsten na te komen;
- Weigering om leverancierskrediet toe te staan en verschuiving naar inkopen onder rembours;
- onmogelijkheid om financiële middelen voor het ontwikkelen van nieuwe producten of andere noodzakelijke investeringen aan te trekken.

Indicatoren van operationele aard

- het wegvallen en het niet vervangen van functionarissen met sleutelposities in de leiding van de entiteit;
- het verlies van een belangrijke afzetmarkt, een contract van *franchising*, een licentie of een essentiële leverancier;
- personeelsproblemen of een tekort aan belangrijke grondstoffen.

Overige indicatoren

- het niet voldoen aan de eisen betreffende de kapitaalomvang en andere wettelijke voorschriften;
- lopende gerechtelijke procedures tegen de entiteit of procedures inzake het niet naleven van regelgeving die, indien zij succesvol zouden zijn, zouden resulteren in schadeclaims waaraan de entiteit naar verwachting niet zal kunnen aan voldoen;
- wijzigingen in wettelijke regelingen of overheidsbeleid die de entiteit naar verwachting nadelig zullen beïnvloeden.

Deze opsomming geeft echter geen garantie dat er geen andere punten kunnen voor komen. Het is ook niet zo dat er bij het voor komen van één punt al direct materiële onzekerheid is. Of er een verklaring voor continuïteitsproblemen moet worden gegeven en welke er dan moet worden gegeven, hangt af van de materialiteit, het aantal onzekerheden en of er een adequate toelichting is (IFAC, 2006b).

Welke soort verklaring er precies gegeven dient te worden, wordt schematisch weergegeven door Caluwaerts et al. (2007) in tabel 2.1. Wanneer de commissaris volledig vertrouwen heeft in de herstel mogelijkheden en er is voldoende informatie in het jaarverslag, is een toelichtende paragraaf voldoende. Wanneer er voldoende informatie is in het jaarverslag, maar er is ernstige onzekerheid over de herstel mogelijkheden, dient een oordeelonthouding gegeven te worden. Wanneer er onvoldoende informatie wordt gegeven in het jaarverslag, zijn er ook twee

mogelijkheden. Wanneer er voldoende vertrouwen is in de herstelmaatregelen, is een voorbehoud voldoende, zoniet dient een afkeurende verklaring gegeven te worden.

Tabel 2.1: Soort verklaring bij continuïteitsproblemen

Informatie in het jaarverslag Vertrouwen in de herstel-mogelijkheden	Ja	Nee
Ja	Toelichtende paragraaf	Verklaring met voorbehoud
Meerdere onzekerheden die de geloofwaardigheid en de kwaliteit van de herstel-mogelijkheden negatief beïnvloeden	Onthouding	Afkeurende verklaring

Bron: Caluwaerts et al., 2007: p. 92

3 Literatuurstudie

3.1 Inleiding

De literatuurstudie is opgedeeld in zes delen. Eerst wordt er besproken welke factoren aanduiden dat er continuïteitsproblemen zijn in een onderneming. Dan worden de factoren besproken die de beslissing over de soort verklaring kunnen beïnvloeden. Daarna wordt er besproken welke factoren bepalen of er een toelichtende paragraaf dan wel een oordeelonthouding wordt gegeven voor een onderneming met continuïteitsproblemen. In het vierde deel van de literatuurstudie geef ik de redenen weer die opgegeven worden om een oordeelonthouding te verantwoorden. Als laatste bespreek ik of er verschillen zijn in de reactie van de potentiële kredietverstrekker bij de verschillende verklaringen.

3.2 Factoren die continuïteitsproblemen aanduiden

Altman en McGough (1974) en Menon en Schwartz (1987) onderzochten op basis van faillissementen wat de indicatoren zijn voor continuïteitsproblemen.

Altman en McGough (1974) stelden volgend model op:

0,012 * verhouding werkkapitaal / totaal actief

0,014 * ingehouden winst / totaal actief

0,033 * opbrengsten voor interesten en belastingen / totaal actief

0,006 * marktwaarde van aandelen / de boekwaarde van totale schuld

0,01 * verkopen / totale activa

Zij probeerden hiermee een faillissement te voorspellen. Wanneer de som van de voorgaande factoren lager is dan 2,675, zal de onderneming failliet gaan. Bedrijven met een waarde hoger dan 2,675 worden verondersteld hun activiteiten te kunnen voortzetten.

Menon en Schwartz (1987) kwamen tot de volgende indicatoren:

1. huidige activa / huidige passiva
2. wijziging in huidige activa / huidige passiva
3. ingehouden winst / totale activa
4. lange termijn schuld / totale activa
5. inkomsten / totale activa
6. herhaaldelijke bedrijfsverliezen
7. operationele cash flow / totale passiva

3.3 Factoren die de soort verklaring beïnvloeden

3.3.1 Inleiding

In de literatuur heeft men reeds verschillende factoren onderzocht, die de beslissing over de soort verklaring beïnvloeden. We kunnen deze indelen in twee categorieën, financiële factoren en niet-financiële factoren.

3.3.2 Financiële factoren

De financiële redenen hebben voornamelijk betrekking op het al dan niet geven van een verklaring voor continuïteitsproblemen. Een pionier in dit gebied is Mutchler. In 1985 stelde hij volgend model op voor de voorspelling van wanneer de auditor een verklaring voor continuïteitsproblemen geeft:

- cash flow / totale passiva;
- vlottende activa / vreemd vermogen korte termijn;
- netto activa / totale passiva;
- lange termijn passiva / totale activa;
- totale passiva / totale activa;
- netto inkomen voor belastingen / netto verkopen.

Dit model heeft een voorspelbaarheid van ongeveer 83%. Om dit percentage te verhogen, kon hij enkel nog niet-financiële ratio's bijvoegen. Dit zal verder aan bod komen in paragraaf 3.3.3 "Niet-financiële factoren".

In 1986 publiceerde Mutchler ook een tabel met de meest voorkomende kenmerken van ondernemingen die een verklaring voor continuïteitsproblemen hebben gekregen. De top vijf hiervan is:

- huidig jaar deficiet 94,1 %;
- huidig jaar verlies 84,9 %;
- 2 opeenvolgende jaren deficiet 84%;
- negatieve cash flow 77,3 %;
- 3 opeenvolgende jaren een deficiet 73,9 %.

Nogler (1995) deed een gelijkaardig onderzoek. De top vijf meest gebruikte redenen, volgens hem, voor een verklaring voor continuïteitsproblemen zijn:

- bedrijfsverlies 67,78%;
- negatief werkkapitaal 25,56%;
- negatief netto activa 23,89%;
- in gebreke blijven 18,33%;
- onvoldoende cash flow 14,44%.

Pasiouras, Gaganis en Zopounidis (2006) stelden echter twee verschillende modellen op die bepaalden welke de belangrijkste kenmerken zijn voor het geven van een voorbehoud. Ook deze modellen bestaan enkel uit financiële kenmerken. Volgens het eerste model zijn dit:

- return op de totale activa;
- jaarlijkse verandering van de totale activa;
- opbrengsten voor interesten en belastingen.

Volgens het tweede model zijn dit:

- return op de totale activa;
- quick ratio (voor het meten van de liquiditeit);
- opbrengsten voor interesten en belastingen.

Ook Gaeramynck en Willekens (2003), Louwers (1998) en Vanstraelen (2002) vinden in hun onderzoek dat de financiële prestaties van de onderneming het type verklaring beïnvloeden. Volgens Ireland (2003) is het vooral een slechte liquiditeit die de beslissing mee bepaalt, en niet zo zeer de algemene financiële positie.

Echter Arnedo, Lizarraga en Sánchez (2008) houden tijdens hun onderzoek rekening met de kans dat de cijfers van de ondernemingen gemanipuleerd zijn. Wanneer zij dan de ondernemingen die een verklaring voor continuïteitsproblemen hebben gekregen vergelijken met ondernemingen die geen verklaring voor continuïteitsproblemen hebben gekregen, kwamen zij tot de conclusie dat het niet de financiële conditie van de onderneming is die een verklaring voor continuïteitsproblemen verklaart.

3.3.3 Niet-financiële factoren

3.3.3.1 Auditor switching

Ondernemingen kunnen druk uitoefenen op de auditor om een zo goed mogelijke opinie te krijgen. Zo kunnen zij dreigen het contract met hun huidig auditkantoor niet te verlengen, en dus een ander auditkantoor de controleopdracht laten uitvoeren.

Citron en Taffler (1992) komen in hun onderzoek tot de conclusie dat ondernemingen wel degelijk sneller van auditkantoor wisselen indien zij een verklaring voor continuïteitsproblemen hebben gekregen. Volgens hen bewijst dit dat de commissaris beïnvloed kan worden door zijn vrees voor audit switching, bij het bepalen van het type verklaring. Ook volgens Farmer, Rittenberg en Trompeter (1987) is een commissaris geneigd om zijn controleverklaring aan te passen wanneer hij met dit potentiële verlies geconfronteerd wordt. Zij stellen dat hoe groter de kans op het verlies van de klant, hoe meer de commissaris akkoord gaat met de klant.

Een andere invalshoek is wanneer het auditkantoor vorig jaar reeds cliënten heeft verloren. Volgens Louwers (1998) heeft dit geen significante invloed op de beslissing van de commissaris. Het onderzoek van Vanstraelen (2002) spreekt dit tegen. Volgens haar wordt een verklaring voor continuïteitsproblemen significant minder gegeven, wanneer het auditkantoor in het voorgaande jaar een relatief groot aantal van zijn klanten heeft verloren.

3.3.3.2 Risico op rechtsvervolgning

Farmer, Rittenberg en Trompeter (1987) tonen aan dat de commissaris wordt beïnvloed door het risico op rechtsvervolgning. Zij ondervinden namelijk dat een commissaris veel meer met hun klant akkoord gaat, wanneer het risico op rechtsvervolgning laag is. Volgens Krishnan en Krishnan (1996) is een commissaris meer geneigd om een voorbehoud te geven, wanneer het risico op rechtsvervolgning hoog is. Ook LaSalle, Anandarajan en Miller (1996) gaan akkoord dat het risico op rechtsvervolgning een invloed heeft. Volgens hen zal een commissaris, wanneer zijn gecontroleerde cliënt grote continuïteitsproblemen heeft, eerder een oordeelonthouding geven dan een toelichtende paragraaf, om zich te beschermen tegen gerechtelijke stappen.

Ook Louwers (1998) en Spires en Williams (1990) hebben dit onderwerp onderzocht. Zij kwamen echter tot de conclusie dat er geen sterk bewijs is om te geloven dat de commissarissen zich laten leiden door de druk van gerechtelijke stappen, om een bepaalde verklaring te kiezen.

In 1995 verscheen de 'Private securities litigation reform act of 1995'. Deze wordt verondersteld een impact te hebben op de gerechtelijke omgeving van de auditkantoren. Geiger en Raghunandan (2002) hebben van deze gelegenheid gebruik gemaakt om te onderzoeken wat de impact van deze wet is op het type verklaring dat er wordt gegeven. Zij kwamen tot de conclusie dat er nu minder verklaringen voor continuïteitsproblemen gegeven worden dan voorheen.

3.3.3.3 Duurtijd van het mandaat

Volgens Arnedo, Lizarraga en Sánchez (2008) en Louwers (1998) is de beslissing van de commissaris voor het type verklaring niet significant afhankelijk van de lengte van de relatie. Ook andere auteurs ondervinden dat de relatie tussen de commissaris en de cliënt niet zo een belangrijke factor is (LaSalle, Anandarajan, & Miller, 1996). Vanstraelen kwam in haar onderzoek in 2002 ook tot de conclusie dat de lengte van de relatie geen invloed heeft op het al dan niet geven van een verklaring voor continuïteitsproblemen.

Dit is in strijd met wat Vanstraelen in 2000 concludeerde, namelijk dat de lengte wel een rol speelt. Bij lange relaties wordt er, volgens haar onderzoek, meer een goedkeurende verklaring (ten opzichte van een andere verklaring) gegeven dan bij korte relaties. Geiger en Raghunandan (2002) kwamen tot een gelijkaardig resultaat. Uit hun onderzoek blijkt dat hoe langer de relatie, hoe beter de kwaliteit van de audit. Een verklaring die zij hiervoor geven is dat hoe langer de commissaris de cliënt kent, hoe meer kennis hij heeft over de processen en hoe sceptischer hij misschien staat ten opzichte van het management, wat kan leiden tot meer verklaringen voor continuïteitsproblemen.

3.3.3.4 Grootte van het auditkantoor

Ireland (2003) komt in haar onderzoek tot de conclusie dat ondernemingen die een Big 6 als commissaris hebben, vaker kans maken op een verklaring voor continuïteitsproblemen, maar minder vaak kans maken op andere negatieve verklaringen. Arnedo, Lizarraga en Sánchez (2008) komen ook tot de conclusie dat de grootte van het auditkantoor er toe doet. Gaeremynck en Willekens (2003) vinden enkel verschillen bij ondernemingen die vrijwillig in liquidatie gaan. Zij ondervinden namelijk dat een niet-big 6 auditkantoor meer een goedkeurende verklaring geeft wanneer de onderneming vrijwillig in liquidatie gaat, dan een big 6 auditkantoor. Een verklaring hiervoor is dat het in de omstandigheden van vrijwillige liquidatie minder gemakkelijk te zien is dat de onderneming met financiële moeilijkheden kampt.

Basioudis, Papakonstantinou en Geiger (2008), Citron en Taffler (1992), Geiger en Raghunandan (2002) en Vanstraelen (2002) daarentegen vinden geen verschil voor de grootte van het auditkantoor.

3.3.3.5 Grootte van het audithonorarium

Zowel Ireland (2003) en Vanstraelen (2002) ondervinden in hun onderzoek dat de grootte van het audithonorarium het type verklaring mee bepaald. Zo kwam Vanstraelen (2002) tot de conclusie dat er minder verklaringen voor continuïteitsproblemen worden gegeven, wanneer er een hoger audithonorarium wordt betaald.

Basioudis, Papakonstantinou en Geiger (2008) hebben de invloed van de grootte van het audithonorarium onderzocht ten opzichte van de grootte van het non-audithonorarium. Zij kwamen tot de conclusie dat ondernemingen in financiële moeilijkheden meer een verklaring voor continuïteitsproblemen krijgen als zij een hoog audithonorarium hebben, dan als zij een hoog non-audithonorarium hebben.

3.3.3.6 Soort verklaring dat de onderneming vorig jaar heeft gekregen

In paragraaf 3.3.2 "Financiële factoren" hebben we reeds het model van Mutchler uit 1985 aangehaald. Hij behaalde met deze factoren een voorspelbaarheid van 83%. Wanneer hij echter de factor 'soort verklaring vorig jaar' toevoegt, behaalt zijn model een voorspelbaarheid van ongeveer 90%. Hieruit kunnen we dus afleiden dat ook de verklaring die de onderneming vorig jaar heeft gekregen, van invloed is voor het bepalen van het type verklaring van het jaar erna.

Ireland (2003) komt tot een gelijkaardig resultaat. Volgens haar heeft een onderneming die vorig jaar reeds een slechte opinie heeft gekregen, het jaar erna ook veel kans om een slechte opinie te krijgen. Volgens haar is het dus moeilijk om van een slechte opinie af te geraken.

3.4 Factoren die bepalen wanneer een toelichtende paragraaf of een oordeelonthouding gegeven wordt voor continuïteitsproblemen

Anders dan in de andere onderzoeken gingen LaSalle, Anandarajan en Miller (1996) specifiek op zoek naar verschillen tussen de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding. Zij kwamen tot de conclusie dat wanneer volgende factoren in een onderneming aanwezig zijn, er significant meer, een oordeelonthouding wordt gegeven:

- huidig jaar verlies;
- 2 opeenvolgende jaren verlies;
- aanstelling van een curator;
- reorganisatie procedures;
- wanbetaling van schulden;
- interesten niet kunnen betalen;
- verkoop van productie activa.

Voor volgende factoren wordt er significant meer een toelichtende paragraaf gegeven:

- levensvatbaar plan om de continuïteitsproblemen aan te pakken;
- verkrijgen van nieuwe kredieten;
- management is begaan met de interne controle;
- competenties van het management personeel;
- begaan zijn met het in orde zijn van de regelgeving.

Op basis hiervan hebben zij een regressiemodel opgesteld met volgende items:

- aantal slecht nieuws items (hoe groter hoe meer een oordeelonthouding);
- aantal goed nieuws items (hoe groter hoe meer een toelichtende paragraaf);
- aantal interne controle items die goed zijn (hoe groter hoe meer een toelichtende paragraaf);

- risico dat de auditor aangeklaagd zal worden (hoe groter hoe meer een oordeelonthouding);
- perceptie van de auditor of het soort rapport bescherming biedt tegen gerechtelijke stappen (hoe groter de perceptie hoe meer een oordeelonthouding);
- grootte van de cliënt (hoe groter hoe meer een oordeelonthouding).

De voorspellingen zijn echter vertekend doordat de populatie niet proportioneel is. Dit zou opgelost kunnen worden als de steekproefverhoudingen gekend zijn. Aangezien dit niet het geval is, kan het regressiemodel slechts gebruikt worden als een ruwe richtlijn.

3.5 Meest voorkomende redenen voor het geven van een oordeelonthouding

Via de studie van verschillende verslagen met een oordeelonthouding, probeerde Davis (2004) te achterhalen wat in de praktijk de meest voorkomende redenen zijn om een oordeelonthouding te geven. Het resultaat is af te lezen in tabel 3.1. Hieruit blijkt dat een oordeelonthouding vooral gegeven wordt voor redenen die wijzen op continuïteitsproblemen. Onder de noemer continuïteitsproblemen mag men niet alleen de reden 'going concern' in tabel 3.1 beschouwen, maar ook andere redenen in de tabel. Onder andere de redenen in de top drie zijn ook een indicatie voor continuïteitsproblemen.

Davis (2004) merkt ook op dat de commissaris meestal meer dan één reden opgeeft om de oordeelonthouding te verantwoorden. Als er dan toch slechts één reden wordt opgegeven, is dat meestal de vierde reden in tabel 3.1, namelijk problemen met documentatie.

Tabel 3.1: Redenen voor het geven van een oordeelonthouding (Amerikaanse studie)

EXHIBIT 2 AUDITORS' SUBSTANTIVE REASONS FOR ISSUING A DISCLAIMER OF OPINION (ALL COMPANIES)	
Reason for disclaimer	Frequency
Suffered losses from operations	192
Legal issues	156
Default/restructuring	128
Auditing procedures; evidential matter lacking (documentation issues)	110
Bankruptcy issues	100
Stockholders' equity deficiency	89
Net working capital deficiency	81
Valuation and realization of assets	71
Institutional capital substantially below regulatory guidelines	64
Liquidity needs	61
Questions relating to future profitability and continued operations	54
Need for additional financing	54
General uncertainties	43
Incomplete and inadequate accounting records	32
Inventory observation issues	16
Unclassified	16
Going concern	6
Total	1,293

Bron: Davis, 2004: p. 28.

3.6 Is er een verschil in de reactie van de kredietverstrekker?

In de reeds gepleegde onderzoeken zijn er verschillende gradaties. Johnson, Pany en White (1983) onderzochten of er een verschil is in de beslissing tussen wel of geen auditrapport. Zij kwamen tot de conclusie dat er geen significant verschil is, dus dat het auditrapport geen informatie bevat voor de kredietverleners. Libby (1979) onderzocht enerzijds of er een verschil is tussen een goedkeurende verklaring en het kenbaar maken van een onzekerheid en anderzijds of er een verschil is in de manier van kenbaar maken van de onzekerheid. De resultaten toonden aan dat het kenbaar maken van de onzekerheid een groot effect heeft op het oordeel van kredietverleners, maar dat er geen verschil is in de manier waarop dit kenbaar wordt gemaakt. Jennings (1984) onderzocht of de verklaring van een commissaris een invloed heeft op de kredietbeslissing en of er een verschil is tussen de verschillende types verklaringen. Hij kwam onder andere tot de conclusie dat bij een oordeelonthouding een kleiner bedrag werd toegestaan dan bij een 'subject to' verklaring. Hij deed deze test bij 'senior bank commercial loan officers'. Robertson (1988) onderzocht of financiële analisten de types verklaringen als verschillend ervaren. Hij kwam tot de conclusie dat een onthouding voor niet-gecontroleerde financiële staten en een onthouding voor onzekerheid significant verschillend waren van de

andere verklaringen. LaSalle en Anandarajan (1997) deden de test bij kredietverleners maar maakten ook nog een onderscheid in het type onzekerheid. Voor continuïteitsproblemen is er slechts een zwak bewijs dat de kredietbeslissers de oordeelonthouding als slechter ervaren dan de toelichtende paragraaf. Voor onzekerheden door procesvoering is het verschil wel significant. Via een enquête ondervond Gómez-Guillamón (2003) dat de kredietinstellingen de presentatie van het auditrapport, indien beschikbaar, noodzakelijk achten voor het toestaan aan het bedrijf van een kredietlijn, een lening .... Ook het type rapport is hierbij van belang. Het type rapport beïnvloedt ook, zij het in mindere mate, het bedrag dat ze toestaan als lening. De onderwerpen die hen het meest beïnvloeden zijn:

1. continuïteitsproblemen;
2. verkeerde waardering van de activa;
3. het niet vervullen van wettelijke verplichtingen;
4. controle beperkingen;
5. het niet naleven van de accounting standaarden.

4 Welke van de soort verklaringen komt het meeste voor?

4.1 Onderzoeksontwerp

De onderzoeksstrategie die ik hiervoor gebruik is de raadpleging van de statistieken. Graydon Belgium nv publiceert elk jaar een studie in verband met het commissarisverslag, met daarin een grafiek met de aantallen van elke verklaring. Deze is vrij raadpleegbaar op hun website.

Ik verwacht dat de verklaringen in deze volgorde van aantal voorkomen, met het grootste aantal een verklaring zonder voorbehoud en het kleinste aantal de afkeurende verklaring.

- verklaring zonder voorbehoud;
- verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf;
- verklaring met voorbehoud;
- onthoudende verklaring;
- afkeurende verklaring.

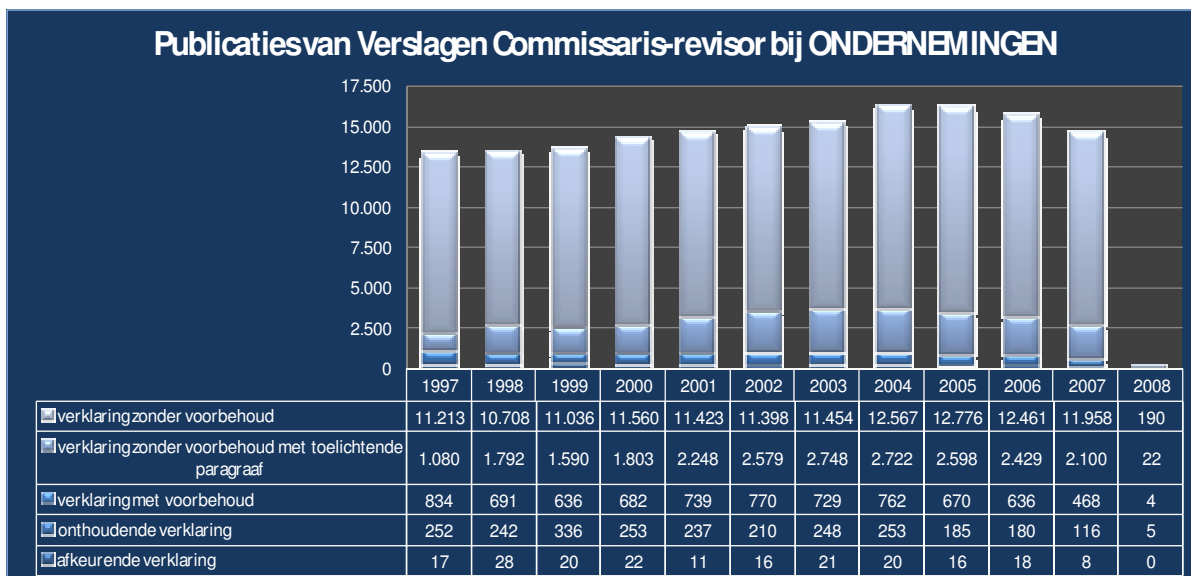
Het is namelijk zo dat de verklaring zonder voorbehoud, de beste verklaring is die een onderneming kan krijgen en een afkeurende verklaring het slechtste. De andere verklaringen liggen daar tussen. Een entiteit zal altijd streven naar de beste verklaring aangezien deze verklaring een belangrijk signaal is naar de verschillende belanghebbenden toe. Een negatieve verklaring kan dan ook zeer negatieve gevolgen hebben.

4.2 Resultaten

Wanneer we figuur 3.1 bestuderen, zien we dat zoals verwacht de verklaring zonder voorbehoud het grootste deel van de verklaringen uitmaakt, met op de tweede plaats de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf. Ook de andere drie verklaringen volgen de verwachte rangschikking. Wat opvalt is dat er geen verklaringen met voorbehoud en toelichtende paragraaf in de grafiek staan. Het is niet zo dat commissarissen deze niet geven, maar Graydon Belgium nv beschouwt deze niet als een standaard verklaring. Zij zitten dus vervat in de 301 verklaringen die, volgens Graydon Belgium nv, afwijken van de standaardverslagen.

Deze grafiek dateert van september 2008. Normaal zouden alle ondernemingen reeds 12 maanden hun jaarrekening voor het boekjaar 2006 gepubliceerd moeten hebben. 3.263 (=16,9%) ondernemingen hebben daar nog niet aan voldaan. De cijfers voor 2007 en 2008 zijn slechts voorlopige cijfers. Voor 2007 waren naar schatting reeds 85% van de verplichte publicaties gepubliceerd. Ook de cijfers voor 2006 kunnen nog lichtjes veranderen, vooral dan bij de negatieve verklaringen zoals een onthoudende of een afkeurende verklaring (Graydon Belgium nv, 2008). Het zijn namelijk vaak die verslagen die zo lang mogelijk worden achtergehouden daar zij een grote negatieve invloed kunnen hebben op de onderneming.

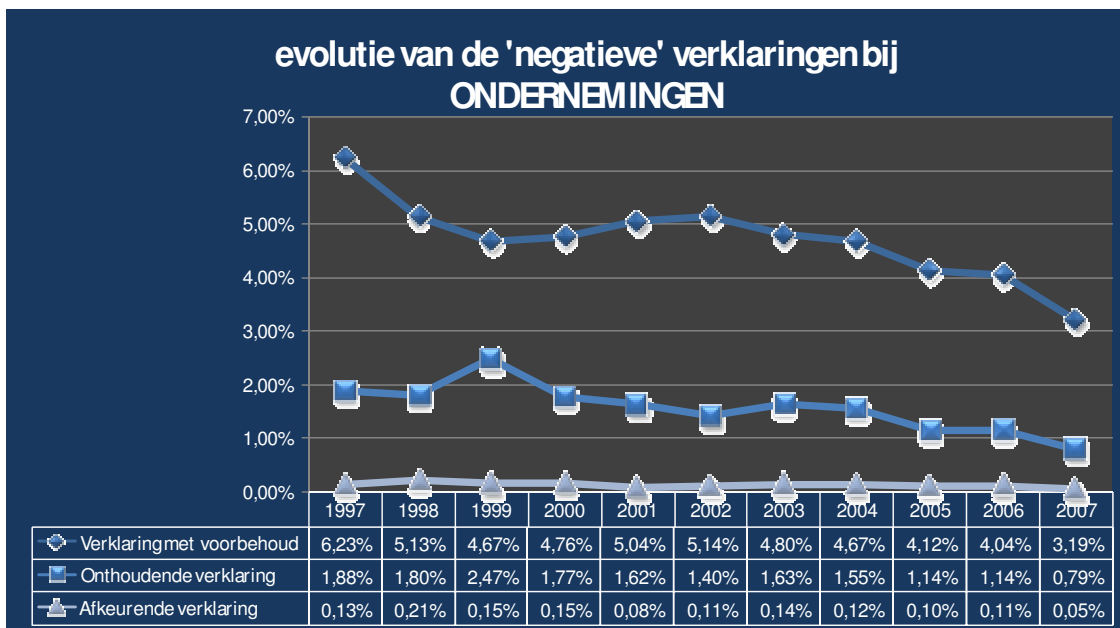
Figuur 4.1: Jaarlijks aantal verklaringen per soort

Bron: Graydon Belgium nv, 2008: p. 3

Figuur 3.2 laat ons de evolutie van de 'negatieve' verklaringen zien. Hierop zien we dat vooral de verklaringen met voorbehoud en de onthoudende verklaringen de laatste jaren zijn afgenomen. Het percentage afkeurende verklaringen is gelijk gebleven. Maar algemeen genomen is dit een positieve trend, want dit betekent dat steeds meer jaarrekeningen aan de vereisten van het getrouwe beeld voldoen.

Figuur 4.2: Evolutie van de 'negatieve' verklaringen bij ondernemingen

Bron: Graydon Belgium nv, 2008: p. 4

4.3 Verwachtingen naar de volgende jaren

In de huidige financiële crisis en economische recessie verwacht ik in eerste instantie dat de verklaringen zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf sterk zullen stijgen, ten nadele van de verklaring zonder voorbehoud. Een verklaring hiervoor is dat meer ondernemingen een overgedragen verlies in de balans zullen hebben of twee opeenvolgende boekjaren een verlies boeken, wat de commissaris aanzet om een toelichtende paragraaf bij te voegen.

Naast een stijging in het aantal verklaringen zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf, verwacht ik ook dat het aantal 'negatieve' verklaringen zal stijgen. Zoals ondernemingen die te maken krijgen met talrijke onzekerheden, onder andere gerechtelijk akkoord, onzekerheid over bepaalde posten ..., waardoor een toelichtende paragraaf niet meer voldoende is en een onthoudende verklaring zich opdiend.

5 Verschillen tussen de sectoren op basis van de soort verklaring

5.1 Onderzoeksontwerp

Graydon Belgium nv (2008) publiceert in zijn studie over het commissarisverslag ook een tabel met de soort verklaringen per sector. Op basis van deze tabel wordt een antwoord gevonden op de vraag of er bepaalde sectoren zijn waar een oordeelonthouding vaker voorkomt. Ik verwacht dat vooral bedrijven in de textielsector, de horeca en transport een oordeelonthouding krijgen aangezien door de sterke concurrentie continuïteitsproblemen kunnen ontstaan.

5.2 Resultaten

De top 5 sectoren met de meeste onthoudende verklaringen, meer dan 2%, is volgens tabel 5.1:

1. overige industrie (3,45%);
2. houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout en van kurk, exclusief meubelen (3,03%);
3. weg- en waterbouw (2,75%);
4. vervaardiging van meubelen (2,13%);
5. vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (2,04%).

Wanneer we kijken naar de textielsector, zien we dat deze sector geen enkele oordeelonthouding heeft gekregen. Mijn verwachting klopt dus niet. Kijken we naar het aantal 'negatieve' verklaringen (verklaringen met voorbehoud, onthoudende verklaringen en afkeurende verklaringen) krijgen we volgende top 5:

1. groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van de handel in motorvoertuigen en motorfietsen (8,46%);
2. vervaardiging van meubelen (7,45%);
3. detailhandel met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen (7,05);
4. vervaardiging van textiel (6,93%);
5. vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen, n.e.g. (5,86%).

De textielsector belandt hier wel op de vierde plaats. En heeft dus samen met de andere uit de top 5 een verhoogd risico op faillissement.

Tabel 5.1: % soort verklaringen per sector

	TOTAAL	verklaring zonder	verklaring zonder	verklaring met	onthoudende	afkeurende
	AANTAL MET		voorbehoud met			
	VERKLARING	voorbehoud	toelichtende paragraaf	voorbehoud	verklaring	verklaring
Groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van de handel in motorvoertuigen en motorfietsen	3724	62,35%	10,15%	7,04%	1,34%	0,08%
Activiteiten van hoofdkantoren; adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer	933	68,60%	10,40%	1,61%	0,43%	0,00%
Detailhandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen	850	58,59%	14,12%	5,76%	0,94%	0,35%
Bouw van gebouwen; ontwikkeling van bouwprojecten	703	60,88%	16,93%	2,70%	1,00%	0,00%
Financiële dienstverlening, exclusief verzekeringen en pensioenfondsen	680	68,97%	9,71%	1,03%	0,59%	0,29%
Opslag en vervoerondersteunende activiteiten	665	68,57%	14,89%	1,50%	0,45%	0,15%
Groot- en detailhandel in en onderhoud en reparatie van motorvoertuigen en motorfietsen	662	64,80%	6,65%	4,38%	1,21%	0,00%
Exploitatie van en handel in onroerend goed	623	59,87%	17,50%	1,77%	0,16%	0,00%
Vervoer te land en vervoer via pijpleidingen	561	67,91%	10,87%	1,78%	0,89%	0,00%
Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden	497	63,18%	11,07%	2,82%	0,80%	0,00%
Reclamewezen en marktonderzoek	492	64,84%	14,84%	1,63%	0,61%	0,20%
Vervaardiging van voedingsmiddelen	475	75,37%	8,42%	2,11%	0,63%	0,42%
Vervaardiging van producten van metaal, exclusief machines en apparaten	420	72,14%	8,57%	2,86%	1,67%	0,00%
Ontwerpen en programmeren van computerprogramma's, computerconsultancy-activiteiten en aanverwante activiteiten	406	61,33%	18,23%	1,97%	0,74%	0,00%
Vervaardiging van chemische producten	297	70,37%	15,49%	2,69%	1,01%	0,00%
Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen, n.e.g.	290	71,38%	10,00%	2,76%	2,76%	0,34%
Administratieve en ondersteunende activiteiten ten behoeve van kantoren en overige zakelijke activiteiten	270	65,56%	12,22%	1,85%	0,74%	0,00%
Vervaardiging van andere niet-metaalhoudende minerale producten	259	70,66%	16,60%	1,54%	0,00%	0,00%
Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen	257	67,32%	15,56%	2,72%	1,56%	0,39%
Vervaardiging van textiel	202	69,31%	9,41%	6,93%	0,00%	0,00%
Diensten in verband met gebouwen; landschapsverzorging	194	66,49%	10,31%	2,06%	0,52%	0,00%
Vervaardiging van producten van rubber of kunststof	192	67,71%	16,67%	3,13%	1,56%	0,00%
Weg- en waterbouw	182	63,74%	12,09%	1,65%	2,75%	0,55%
Verhuur en lease	174	59,20%	13,79%	4,02%	0,00%	0,00%
Drukkerijen, reproductie van opgenomen media	170	66,47%	12,94%	2,35%	1,18%	0,00%
Inzameling, verwerking en verwijdering van afval; teruggwinning	168	63,69%	10,71%	2,98%	1,79%	0,00%
Vervaardiging van metalen in primaire vorm	165	71,52%	13,33%	1,82%	0,00%	0,00%
Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten	147	70,07%	12,24%	2,72%	2,04%	0,00%
Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening	131	73,28%	4,58%	3,05%	0,00%	0,76%
Uitgeverijen	129	66,67%	15,50%	3,10%	0,00%	0,00%
Ondersteunende activiteiten voor verzekeringen en pensioenfondsen	118	71,19%	10,17%	0,00%	0,00%	0,00%
Terbeschikkingstelling van personeel	113	73,45%	8,85%	0,88%	1,77%	0,00%
Vervaardiging van elektrische apparatuur	111	73,87%	16,22%	0,90%	0,00%	0,00%
Telecommunicatie	109	53,21%	25,69%	0,92%	1,83%	0,00%
Vervaardiging van papier en papierwaren	103	66,02%	17,48%	1,94%	0,97%	0,00%
Overige persoonlijke diensten	102	72,55%	7,84%	1,96%	0,00%	0,00%
Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout en van kurk, exclusief meubelen; vervaardiging van artikelen van leer	99	62,63%	6,06%	1,01%	3,03%	0,00%
Verschaffen van accommodatie	99	43,43%	27,27%	2,02%	0,00%	0,00%
Vervaardiging van meubelen	94	69,15%	9,57%	5,32%	2,13%	0,00%
Vervaardiging en assemblage van motorvoertuigen, aanhangwagens en opleggers	94	62,77%	22,34%	4,26%	0,00%	0,00%
Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie	89	66,29%	14,61%	1,12%	1,12%	0,00%
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht	88	65,91%	21,59%	0,00%	0,00%	0,00%
Overige industrie	87	58,62%	16,09%	2,30%	3,45%	0,00%
Teelt van gewassen, veeteelt, jacht en diensten in verband met deze activiteiten	86	66,28%	12,79%	1,16%	0,00%	0,00%
Vervoer over water	82	71,95%	12,20%	1,22%	0,00%	0,00%
Productie van films en video- en televisieprogramma's, maken van geluidsopnamen en uitgeverijen van muziek	76	68,42%	15,79%	1,32%	0,00%	0,00%
Eet- en drinkgelegenheden	72	58,33%	18,06%	1,39%	0,00%	1,39%
Reisbureaus, reisorganisatoren, reserveringsbureaus en aanverwante activiteiten	69	63,77%	13,04%	2,90%	0,00%	0,00%
Sport, ontspanning en recreatie	69	47,83%	20,29%	1,45%	1,45%	0,00%
Overige winning van delfstoffen	67	76,12%	8,96%	1,49%	0,00%	0,00%

Bron: Graydon Belgium nv, 2008: p. 10

6 De oordeelonthouding

6.1 Inleiding

De oordeelonthouding staat centraal in deze thesis, vandaar dat eerst de redenen besproken worden die aanleiding geven tot het uitspreken van een oordeelonthouding in de beschouwde steekproef. Ook het aantal redenen dat wordt opgegeven wordt bijgehouden.

Zoals vermeld in hoofdstuk 2 "Wettelijke aspecten van het commissarisverslag", kunnen volgens het IBR (2006) de redenen voor een oordeelonthouding betrekking hebben op twee situaties:

- de commissaris kan onmogelijk een gefundeerd oordeel geven over het getrouw beeld door een gebrek aan informatie;
- de entiteit kampt met talrijke onzekerheden die een betekenisvolle invloed op de jaarrekening kunnen hebben. Deze onzekerheden kunnen voortkomen uit bepaalde rekeningrubrieken, of betrekking hebben op de bedrijfscontinuïteit. De oordeelonthouding mag in deze situatie enkel gegeven worden indien een toelichtende paragraaf niet voldoende is.

Ik verwacht dan ook dat de redenen die opgegeven worden in de commissarisverslagen onder één van deze twee situaties ondergebracht kunnen worden.

6.2 Onderzoeksopzet

Door middel van een inhoudsanalyse van de verslagen met een oordeelonthouding, stel ik een tabel op met de verschillende redenen die, in de gelezen commissarisverslagen, aanleiding geven tot het uitspreken van een oordeelonthouding, en hoe vaak zij voorkomen. Ook zal ik kijken naar het aantal redenen dat wordt opgegeven per oordeelonthouding. De inhoudsanalyse is de meest aangewezen methode om deze deelvraag te onderzoeken. De commissarisverslagen zijn namelijk vrij beschikbaar en de commissaris is verplicht zijn beslissing te beargumenteren. Voor de inhoudsanalyse dient een steekproef getrokken te worden.

6.3 Steekproef

Aangezien er toch een groot aantal jaarverslagen zijn, die één van de te onderzoeken verklaringen bevat, zal er een steekproef genomen worden. De populatie van de steekproef zal bestaan uit ondernemingen die verplicht waren om in 2005 of 2006 een commissarisverslag neer te leggen. Om interpretatieproblemen te voorkomen richt ik mij enkel op de Nederlandstalige commissarisverslagen.

Als steekproef kies ik voor de disproportionele gestratificeerde steekproef. Dit betekent dat de populatie wordt onderverdeeld in subgroepen op basis van de soort verklaring. De verschillende subgroepen zijn dan:

- de verklaring zonder voorbehoud;
- de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf;
- de verklaring met voorbehoud;
- de verklaring met voorbehoud en toelichtende paragraaf;
- de oordeelonthouding;
- de afkeurende verklaring.

De subgroepen 'verklaring zonder voorbehoud' en 'verklaring met voorbehoud en toelichtende paragraaf' worden weggelaten, aangezien deze niet worden onderzocht in deze eindverhandeling, zoals reeds is uitgelegd in paragraaf 1.3 "Deelvragen".

De volgende stap is dat ik op elke relevante subgroep een enkelvoudige toevalssteekproef toepas om de te onderzoeken verslagen te selecteren. Voor het aantal te onderzoeken commissarisverslagen heb ik mij gebaseerd op de cijfers van een studie van Graydon Belgium nv (2007). Ongeveer 22% van het aantal oordeelonthoudingen in 2005 en 2006 samen, zal onderzocht worden. Dit komt neer op 80 commissarisverslagen en zal dus een goede veralgemening geven. In 2005 en 2006 samen zijn 30 Nederlandstalige afkeurende verklaringen gegeven. Deze zullen allemaal onderzocht worden. Voor de verklaring met voorbehoud en de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf heb ik gekozen om het aantal commissarisverslagen ook op 80 te houden, ook al worden deze vaker gegeven dan een oordeelonthouding. Het is namelijk de oordeelonthouding die centraal staat in deze thesis. Maar met deze cijfers zijn de conclusies toch veralgemeenbaar naar alle verklaringen met voorbehoud of toelichtende paragraaf. Graydon Belgium NV heeft mij een excel-file ter beschikking gesteld waarbij de ondernemingen reeds in subgroepen zijn ingedeeld. Ik moet enkel nog een steekproef nemen in de subgroepen.

De disproportionele gestratificeerde steekproef is een toevalssteekproef zodat de bekomen resultaten van het onderzoek representatief zijn (Broeckmans, 2006-2007). De reden dat ik gekozen heb voor een populatie vennootschappen die verplicht waren om in 2005 of 2006 een jaarrekening neer te leggen, is dat de populatie dan voldoende afkeurende verklaringen bevat om een steekproef uit te trekken. De excel-file is van september 2008. Nog niet alle jaarrekeningen van 2007 zijn reeds neergelegd en dus ook nog niet de commissarisverslagen. Vandaar dat er gekozen wordt voor 2006. De verslagen die te laat worden neergelegd, bevatten immers relatief meer negatieve verklaringen: opname van 2007 zou hierdoor de cijfers vertekenen.

6.4 Resultaten

De redenen die ik ben tegenkomen tijdens het onderzoeken van de 80 commissarisverslagen met een oordeelonthouding, worden weergegeven in tabel 6.1. De tabel is opgesplitst in drie delen. De twee eerste delen, 'gebrek aan informatie' en 'talrijke onzekerheden', zijn de twee situaties waarin, volgens de algemene controlenormen van het IBR, een oordeelonthouding gegeven kan worden. Het derde deel zijn 'andere redenen'. Wat volgt, is een bespreking van de belangrijkste punten van tabel 6.1 en 6.2.

6.4.1 Gebrek aan informatie

Als we inhoudelijk kijken naar het eerste deel, 'gebrek aan informatie', zien we dat de meest voorkomende redenen van 'gebrek aan informatie', 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen' en 'zwakke interne controle' is. Bij de reden 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen' kwamen vooral de balansposten verbonden ondernemingen, die dan een zeer groot deel van de vaste activa bedroeg, vorderingen, schulden en voorzieningen voor. De grootste tast de bedrijfscontinuïteit aan, zodat een oordeelonthouding gepast is. In paragraaf 2.2.1 "Controle van de jaarrekening", is reeds aangegeven dat de commissaris vertrekt vanuit het interne controlesysteem. Wanneer dit systeem zo slecht is, dat het niet meer gecompenseerd kan worden door extra en diepgaande controles, kan de commissaris niet anders dan een oordeelonthouding geven. Zoals zichtbaar in tabel 6.2 worden deze redenen vaak als enige reden opgegeven om een oordeelonthouding te geven. We kunnen dus zeggen dat dit "sterke"³ redenen zijn om een oordeelonthouding te geven.

Hierna volgt de reden 'voorraad niet kunnen controleren door gebrek aan kennis'. Dit komt vooral terug in de diamantsector waar de auditor niet de kennis heeft om de waarde van de diamanten te bepalen. Uit tabel 6.2 kunnen we concluderen dat deze reden telkens in combinatie met een andere is voorgekomen, en dan vooral met een 'zwakke interne controle' (3 van de 4 keer).

De redenen 'essentiële controleprocedures niet kunnen uitvoeren' en 'beperking in de uitvoering van de controle door de leiding' zijn ook zeer ernstige redenen. Deze redenen worden namelijk vooral als enige reden opgegeven (tabel 6.2). Ze komen echter minder vaak voor dan een 'zwakke interne controle'.

---

³ Met "sterke" redenen wordt bedoeld: redenen die vaak als enige reden opgegeven worden om een bepaalde verklaring te verantwoorden.

6.4.2 Talrijke onzekerheden

Als we het tweede deel van de tabel, namelijk 'talrijke onzekerheden', bestuderen, zien we dat dit deel nog eens opgesplitst is in 'onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit' en 'andere onzekerheden'. Deze opsplitsing is vooral nuttig voor hoofdstuk 7 waarin de oordeelonthouding wordt vergeleken met de toelichtende paragraaf.

We zien dat onder 'onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit' een aantal gerechtelijke akkoorden zitten, maar het merendeel zijn 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies', soms aangevuld met een vermelding van twijfels over de haalbaarheid van het herstelplan, nog geen specifieke maatregelen genomen .... De 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies', zonder aanvulling, zijn in het merendeel van de gevallen geen alleenstaande reden voor het geven van een oordeelonthouding. We zien in tabel 6.2 dat deze reden vaak wordt gecombineerd met een "sterkere" reden, zoals een 'zwakke interne controle' of 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over één of meerdere posten kunnen bekomen'. De 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' met aanvulling, zoals twijfels haalbaarheid herstelplan, zijn wel "sterke" redenen om een oordeelonthouding te geven en worden dan ook vaak als enige reden opgegeven. Volgens tabel 2.1 zou je echter alleen de aanvulling 'twijfels haalbaarheid herstelplan' verwachten.

Onder 'andere onzekerheden' komt vooral de reden 'onzekerheid over een geschil' voor. Deze wordt zowel als alleenstaande reden gebruikt, als in combinatie met een andere reden. De onzekerheid of de onderneming in vereffening zal gaan of niet, is ook een "sterke" reden om een oordeelonthouding te geven.

6.4.3 Andere redenen

Het derde en laatste deel, wat ik 'andere redenen' heb genoemd, hoort bij geen van de vorige twee delen en zouden dus niet als reden opgegeven mogen worden om een oordeelonthouding te geven. Het gaat hier om de reden 'waarderingsregels niet correct toegepast'. In beide gevallen was dit een waardevermindering op vorderingen die niet werd toegepast. Een verklaring voor de aanwezigheid in deze tabel, is dat deze reden, zoals zichtbaar in tabel 6.2, in combinatie met één of meerdere redenen uit de vorige twee delen van de tabel voorkwam. Vandaar dat de commissaris ervoor gekozen heeft om een oordeelonthouding te geven in plaats van een andere verklaring.

6.4.4 Beschrijving van de cijfers

Wanneer we kijken naar de cijfers in de tabel, kunnen we afleiden dat de meeste oordeelonthoudingen een reden uit de categorie 'gebrek aan informatie' en 'talrijke onzekerheden' bevatten. De categorie 'andere redenen' is te verwaarlozen aangezien deze redenen, zoals reeds eerder gezegd, niet echt thuis horen bij de redenen om een oordeelonthouding te geven.

Qua individuele redenen worden de redenen 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies', 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen' en 'zwakke interne controle' vaak aangehaald. Maar zoals reeds eerder gezegd wordt de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' meestal gecombineerd met andere redenen.

Tabel 6.1: Redenen voor het geven van een oordeelonthouding

Gebrek aan informatie	52		47%
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen	23		
Zwakke interne controle	19		
Voorraad niet kunnen controleren door gebrek aan kennis	4		
Essentiële controleprocedure niet kunnen uitvoeren	3		
Beperking in de uitvoering van de controle door de leiding	3		
Talrijke onzekerheden	56	100%	51%
Onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit	37	66%	
Aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies	22		
Aanzienlijk verlies met twijfels haalbaarheid herstelplan	5		
Gerechtigd akkoord	3		
Aanzienlijk verlies maar nog geen specifieke maatregelen genomen	2		
Aanzienlijk verlies en geen zekerheid bijkomende financiering aandeelhouders/bank	2		
Huidige bedrijfsactiviteit stopzetten en nieuwe zoeken	1		
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de afloop van de vereffening dochter	1		
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de verkoop van de deelneming en de schulden	1		
Andere onzekerheden	19	34%	
Onzekerheid over een geschil	14		

Vereffening of niet?	4	
Verkoop aan verbonden onderneming correcte prijs?	1	
Andere redenen	2	2%
Waarderingsregels niet correct toegepast	2	
Totaal	110	100%

Tabel 6.2: Gemaakte combinaties voor de redenen van de oordeelonthouding.

1 reden	58
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen	13
Zwakke interne controle	11
Aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies	6
Essentiële controleprocedure niet kunnen uitvoeren	3
Beperking in de uitvoering van de controle door de leiding	2
Onvoldoende informatie om oordeel te vormen over bepaalde post op dat tijdstip	1
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de afloop van de vereffening dochter	1
Aanzienlijk verlies met twijfels haalbaarheid herstelplan	5
Gerechtigd akkoord	3
Aanzienlijk verlies maar nog geen specifieke maatregelen genomen	2
Aanzienlijk verlies en geen zekerheid bijkomende financiering aandeelhouders/bank	2
Onzekerheid over een geschil	5
Vereffening of niet?	3
Verkoop aan verbonden onderneming correcte prijs?	1
2 redenen	16
Zwakke interne controle + aanzienlijk verlies	3
Geschil + aanzienlijk verlies	2
Vereffening of niet + geschil	1
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen + aanzienlijk verlies	4
Zwakke interne controle + waarderingsregels niet correct toegepast	1
Bedrijfscontinuïteit afhankelijk van verkoop deelnemingen en schulden + aanzienlijk verlies	1
Zwakke interne controle + voorraad niet kunnen controleren door gebrek aan	3

kennis	
Geschil + tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen	1
3 redenen	4
Voorraad niet kunnen controleren door gebrek aan kennis + waarderingsregels niet correct toegepast + aanzienlijke verliezen	1
Huidige activiteit stopzetten en nieuwe zoeken + aanzienlijke verliezen + geschillen	1
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen + geschil + aanzienlijk verlies	2
4 redenen	2
Beperking uitvoering controle door management + aanzienlijke verliezen + tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen + geschil	1
Geschil + tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen + aanzienlijke verliezen + zwakke interne controle	1

Bij een vergelijking met de gelijkaardige Amerikaanse studie van Davis (2004) kunnen we gelijkaardige conclusies trekken. In zijn tabel, in deze thesis tabel 3.1, worden vaak andere redenen gegeven, maar als we de verschillende redenen toewijzen aan enerzijds 'gebrek aan informatie' en anderzijds 'talrijke onzekerheden', blijkt dat de overgrote meerderheid, $\pm 86\%$, onder de categorie 'talrijke onzekerheden' valt. Slechts drie van de genoemde redenen in Davis (2004) zijn tabel vallen onder de titel 'gebrek aan informatie':

- documentatieproblemen;
- onvolledige en ongeschikte boekhouding;
- problemen met observatie voorraad.

6.4.5 Aantal redenen

Anders dan bij Davis (2004) wordt in België meestal slechts één reden gegeven. Zoals blijkt uit tabel 6.3 wordt slechts in 27,5% van de gevallen meer dan één reden gegeven. Onder de oordeelonthoudingen met meer dan één reden, zitten vooral de oordeelonthoudingen waarbij 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' werd gecombineerd met een andere onzekerheid.

Tabel 6.3: Aantal redenen per oordeelonthouding

1	58	72,5%
2	16	20%
3	4	5%
4	2	2,5%
Totaal	80	100%

6.5 Conclusies

Er wordt meestal slechts één reden opgegeven als verantwoording voor een oordeelonthouding. Gezien een onthouding als een ernstige verklaring wordt beschouwd, kunnen we veronderstellen dat deze alleenstaande redenen "sterkere" redenen zijn om een oordeelonthouding te geven, dan de redenen die vooral in combinatie met een andere reden voorkomen.

We zien dat de redenen onder 'gebrek aan informatie' zeer "sterke" redenen zijn om een oordeelonthouding te geven, met als belangrijkste 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen' en een 'zwakke interne controle'. Ook tijdens de interviews met een aantal bedrijfsrevisoren, werd de reden 'zwakke interne controle' aangehaald als een belangrijke reden om een oordeelonthouding te geven. Onder 'talrijke onzekerheden' bevinden zich zowel "sterke" als "zwakkere" redenen. Onder de "sterke" redenen horen onder meer 'twijfels aangaande het herstelplan' en 'gerechtelijke akkoorden'. Deze worden echter veel minder frequent aangehaald dan de "sterke" redenen onder 'gebrek aan informatie'. De andere onzekerheden worden meestal gecombineerd met een van de voorgaande "sterkere" redenen.

7 De oordeelonthouding en de verklaring zonder voorbehoud en toelichtende paragraaf

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreek ik eerst de redenen die aanleiding geven tot het uitspreken van een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf en ook het aantal redenen dat opgegeven wordt. Daarna vergelijk ik deze resultaten met de resultaten van de oordeelonthouding.

7.2 Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de toelichtende paragraaf

7.2.1 Inleiding

Een toelichtende paragraaf **kan** gegeven worden indien er een betekenisvolle onzekerheid is, die geen onthoudende verklaring verantwoordt. Hij **moet** gegeven worden wanneer er zich een betekenisvol probleem aangaande de bedrijfscontinuïteit voordoet (IBR, 2006). Een voorwaarde die vervuld moet zijn is dat in de toelichting van de jaarrekening of van het jaarverslag reeds melding is gemaakt van deze onzekerheid.

De verschillende redenen die kunnen aanduiden dat een onderneming met continuïteitsproblemen kampt werden reeds besproken in paragraaf 2.5 "Continuïteitsproblemen". Volgens artikel 96, 6° W. Venn. is de onderneming verplicht de waardering in continuïteit te verantwoorden in volgende twee gevallen:

- wanneer in de balans een overgedragen verlies staat;
- wanneer er in twee opeenvolgende boekjaren een verlies in het boekjaar is gemaakt.

Ik verwacht dat deze twee gevallen dan ook de meest voorkomende redenen zijn voor het geven van een toelichtende paragraaf. Echter indien er slechts twee opeenvolgende boekjaren een beperkt verlies wordt gemaakt terwijl de onderneming omvangrijke eigen middelen heeft, moet er geen toelichtende paragraaf gegeven worden. Ook indien de aandeelhouders uitdrukkelijk de verplichting zijn aangegaan om de vennootschap financieel te steunen kan een verklaring zonder voorbehoud voldoende zijn (Caluwaerts et al., 2007). Er is in deze gevallen namelijk niet veel onzekerheid over de continuïteit van de onderneming.

7.2.2 Onderzoeksopzet

Voor dit onderdeel gebruik ik dezelfde methode als bij de oordeelonthouding, een inhoudsanalyse van de commissarisverslagen. De verschillende redenen die, in de gelezen commissarisverslagen, aanleiding geven tot het geven van een toelichtende paragraaf worden in een tabel samengevat. Ook zal ik kijken naar het aantal redenen dat wordt opgegeven per toelichtende paragraaf.

7.2.3 Resultaten

7.2.3.1 Beschrijving van de redenen

De redenen in tabel 7.1 zijn opgesplitst in twee grote delen, 'onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit' en 'andere onzekerheden'. We zien dat de overgrote meerderheid van de toelichtende paragrafen gegeven worden voor 'onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit', en dan voornamelijk voor 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies'. Dit werd verwacht aangezien de commissaris verplicht is om hiervoor een toelichtende paragraaf te geven. De andere redenen zijn verwaarloosbaar.

Tabel 7.1: Redenen voor het geven van een toelichtende paragraaf

Onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit	76	93%
Aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies	72	
Ontbinding onderneming maar juiste waardering en toelichting	3	
Aandacht vestigen op slagen businessplan in overgang naar andere activiteit	1	
Andere onzekerheid	6	7%
Attentie op een post die te hoog gewaardeerd is en die gewijzigd moet worden indien de voorspellingen niet uitkomen, maar de commissaris gaat akkoord met de uitleg van het management	3	
Onzekerheid over een geschil	2	
Vertraging eigendomsregistratie in toelichting uitgelegd	1	
Totaal	82	100%

Wat naast de redenen in tabel 7.1 bij elke toelichtende paragraaf terugkwam, was de expliciete verwijzing naar het jaarverslag, waar de onderneming de onzekerheid heeft toegelicht. Dit is namelijk een voorwaarde die vervuld moet zijn om een toelichtende paragraaf te geven.

7.2.3.2 Aantal redenen

Tabel 7.2 toont ons dat slechts in 2,5% van de gevallen twee redenen worden gegeven, de andere toelichtende paragrafen bevatten slechts één reden. Deze twee redenen waren in beide gevallen de volgende combinatie:

Aanzienlijk verlies + Attentie op een post die te hoog gewaardeerd is en die gewijzigd moet worden indien de voorspellingen niet uitkomen, maar de commissaris gaat akkoord met de uitleg van het management

Tabel 7.2: Aantal redenen toelichtende paragraaf

1	78	97,5%
2	2	2,5%
3		
Totaal	80	100%

7.3 Vergelijking van de redenen van de oordeelonthouding met de redenen van de toelichtende paragraaf

7.3.1 Inleiding

Ook bij de oordeelonthouding wordt er gesproken over onzekerheid als reden voor het geven van een oordeelonthouding. De commissaris dient een oordeelonthouding te geven indien de entiteit kampt met talrijke onzekerheden die een betekenisvolle invloed op de jaarrekening kunnen hebben. Deze onzekerheden kunnen voor komen in bepaalde rekeningrubrieken of betrekking hebben op de bedrijfscontinuïteit. De oordeelonthouding mag in deze situatie enkel gegeven worden indien een toelichtende paragraaf niet voldoende is (IBR, 2006). Het is deze overlapping die in dit onderdeel wordt onderzocht.

7.3.2 Onderzoeksopzet

Dit onderdeel wordt beantwoord door de informatie in hoofdstuk 6 "De oordeelonthouding" te vergelijken met de informatie in paragraaf 7.2 "Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de toelichtende paragraaf". Tabel 6.1 wordt hierbij vergeleken met tabel 7.1 om te onderzoeken of er een verschil is in de redenen die de commissarissen beschrijven bij het geven van een toelichtende paragraaf en een oordeelonthouding. Om te onderzoeken of het aantal redenen dat gegeven wordt bij een toelichtende paragraaf en een oordeelonthouding verschillen, worden de tabellen 6.3 en 7.2 met elkaar vergeleken.

7.3.3 Resultaten

Om de vergelijking te vergemakkelijken wordt hier het gedeelte van tabel 6.1 van de oordeelonthouding, dat vergeleken wordt met tabel 7.1 van de toelichtende paragraaf, herhaald.

Tabel 7.3: Herhaling gedeelte tabel 6.1 voor de vergelijking

Talrijke onzekerheden	56	100%	51%
Onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit	37	66%	
Aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies	22		
Aanzienlijk verlies met twijfels haalbaarheid herstelplan	5		
Gerechtigd akkoord	3		
Aanzienlijk verlies maar nog geen specifieke maatregelen genomen	2		
Aanzienlijk verlies en geen zekerheid bijkomende financiering aandeelhouders/bank	2		
Huidige bedrijfsactiviteit stopzetten en nieuwe zoeken	1		
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de afloop van de vereffening dochter	1		
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de verkoop van de deelneming en de schulden	1		
Andere onzekerheden	19	34%	
Onzekerheid over een geschil	14		
Vereffening of niet?	4		
Verkoop aan verbonden onderneming correcte prijs?	1		

7.3.3.1 Onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit

Wanneer we inhoudelijk kijken zien we dat wanneer de onderneming een gerechtelijk akkoord heeft gekregen, er een oordeelonthouding wordt gegeven en geen toelichtende paragraaf. Dit geldt ook wanneer er aanvullingen worden gegeven bij aanzienlijke verliezen, zoals onder andere twijfels over de haalbaarheid van het herstelplan. Dit komt overeen met wat wordt getoond in tabel 2.1. Wanneer de onderneming wordt ontbonden, maar de juiste waarderingsregels worden toegepast en er wordt voldoende informatie verschaft in de toelichting, wordt er een toelichtende paragraaf gegeven.

Echter zowel bij de toelichtende paragraaf als bij de oordeelonthouding vinden we het argument 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' terug. Bij de oordeelonthouding zou je dan volgens tabel 2.1 verwachten dat de commissaris als reden geeft dat hij onzeker is over het herstelplan

of dat er meerdere onzekerheden zijn. Toch waren er 6 oordeelonthoudingen die enkel 'aanzienlijk verlies/overgedragen verlies' als reden aanhalen om de oordeelonthouding te verantwoorden. De vraag is dan waarom de commissarissen in deze gevallen hebben gekozen voor een oordeelonthouding in plaats van een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf.

Een reden hiervoor kan zijn dat het verlies bij de ondernemingen met een oordeelonthouding zo groot is, dat de commissaris een toelichtende paragraaf niet meer voldoende acht. Om te onderzoeken of deze stelling correct is, wordt voor elke toelichtende paragraaf of oordeelonthouding, met een 'aanzienlijk verlies/overgedragen verlies' als enige reden, berekend hoeveel percent het verlies/overgedragen verlies bedraagt ten opzichte van de som van de andere delen van het eigen vermogen. Deze andere delen bevatten het kapitaal, de uitgiftepremies, de herwaarderingsmeerwaarden, de reserves en de kapitaalsubsidies. Tabel 7.4 geeft de verschillende percentages weer. Op het eerste zicht zien we dat een oordeelonthouding soms ook gegeven wordt voor een klein percentage, terwijl een toelichtende paragraaf soms ook gegeven wordt voor grote percentages.

Tabel 7.4: Percentages aanzienlijk verlies/overgedragen verlies ten opzichte van de andere delen van het eigen vermogen.

Oordeelonthouding	Toelichtende paragraaf	
12042%	43%	42%
1016%	69%	43%
114%	52%	90%
31%	142%	55%
198%	341%	36%
4265%	176%	115%
	32%	54%
	20%	8%
	18%	59%
	79%	114%
	103%	125%
	25%	14014%
	114%	281%
	59%	111%
	7%	98%
	75%	558%
	17%	24730%
	99%	4%

	21%	22%
	71%	149%
	353%	34%
	315%	4%
	59%	48%
	529%	50%
	28%	75%
	18%	5%
	52%	86%
	47%	1%
	112%	66%
	5%	319%
	76%	23%
	391%	148%
	72%	3447%
	108%	114%
	35%	8%

Met een hypothesetoets berekenen we of er een significant verschil bestaat tussen de gemiddelde grootte van deze percentages bij de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf. We verwachten hierbij dat de ondernemingen met een oordeelonthouding een gemiddeld groter percentage verlies zullen vertonen dan de ondernemingen met een toelichtende paragraaf. Een t-test is hier niet mogelijk aangezien de steekproef bij de oordeelonthouding slechts 6 percentages bevat. We kunnen dus niet veronderstellen dat de steekproef normaal verdeeld is. Vandaar dat wij hier de Mann-Whitney toets gebruiken. Dit is een niet-parametrische toets en heeft dus geen normale verdeling nodig.

De **nulhypothese** wordt dan: **de gemiddelde percentages aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies van de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf zijn gelijk.**

Uit tabel 7.5 kunnen we aflezen dat het gemiddelde percentage van de 6 oordeelonthoudingen met 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' als enige reden, 58,58% bedraagt. Voor de toelichtende paragraaf is dit minder, namelijk 36,78%.

Tabel 7.5: Gemiddelde percentage per soort verklaring

Ranks

	Soort verklaring	N	Mean Rank	Sum of Ranks
% Overgedragen verlies	Oordeelonthouding	6	58,58	351,50
	Toelichtende paragraaf	70	36,78	2574,50
	Totaal	76		

Tabel 7.6 toont ons het resultaat van de Mann-Whitney test. Deze vertelt ons dat de Asymp. Sig. 2% is, wat kleiner is dan 5%. We kunnen dus besluiten dat we de nulhypothese verwerpen op significantieniveau 5% en dus dat de gemiddelde percentages van de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf verschillend zijn.

Tabel 7.6: Mann-Whitney test

Test Statistics^a

	% Overgedragen verlies
Mann-Whitney U	89,500
Wilcoxon W	2574,500
Z	-2,322
Asymp. Sig. (2-tailed)	,020

a. Grouping Variable: soort verklaring

7.3.3.2 Andere onzekerheden

'Onzekerheid over een geschil' komt zowel voor bij de oordeelonthouding als bij de toelichtende paragraaf, maar bij de toelichtende paragraaf volstaat het voor de commissaris om te verwijzen naar de toelichting. Het is dus meer een vermelding om de aandacht van de lezer hierop te vestigen. Bij de oordeelonthouding legt de commissaris meer de nadruk op de onzekerheid over de afloop of het bedrag.

7.3.3.3 Aantal redenen

Ik verwacht dat er voor een oordeelonthouding meer redenen opgegeven zullen worden dan voor een toelichtende paragraaf, aangezien een oordeelonthouding voor ernstigere situaties wordt gegeven onder meer wanneer er talrijke onzekerheden zijn.

Tabel 7.7 en tabel 7.8 laten ons zien dat beide inderdaad verschillen. Zowel bij de toelichtende paragraaf als de oordeelonthouding wordt in de meeste gevallen slechts één reden opgegeven. Bij de oordeelonthouding werden er echter ook drie en vier redenen gegeven.

De **nulhypothese** wordt dan: **het gemiddeld aantal redenen van de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf zijn gelijk.**

Tabel 7.7: Aantal redenen toelichtende paragraaf

1	78	97,5%
2	2	2,5%
3		
4		
Totaal	80	100%

Tabel 7.8: Aantal redenen oordeelonthouding

1	58	72,5%
2	16	20%
3	4	5%
4	2	2,5%
Totaal	80	100%

Het gemiddeld aantal redenen voor beide verklaringen wordt weergegeven in tabel 7.9. Of deze gemiddelden ook significant verschillend zijn van elkaar, testen we met een t-toets. De steekproef is namelijk voldoende groot (>30) dus kunnen we uitgaan van een normale verdeling.

Tabel 7.9: Gemiddeld aantal redenen

Group Statistics

Soort		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Aantal redenen	Oordeelonthouding	80	1,38	,700	,078
	Toelichtende paragraaf	80	1,03	,157	,018

In tabel 7.10 staan twee t-toetsen, één voor wanneer we te maken hebben met gelijke varianties en één voor wanneer we te maken hebben met ongelijke varianties. Om uit te maken welke regel voor dit onderzoek van toepassing is, kijken we naar de Levene's test. De nulhypothese voor deze test luidt: de varianties in beide populaties zijn aan elkaar gelijk (De Vocht, 2007). De significantie is 0,000 en dus kleiner dan $\alpha = 0,05$. Dit betekent dat de varianties in beide populaties niet aan elkaar gelijk zijn. Voor de t-toets kijken we dus naar de regel 'Equal variances not assumed'. Hier zien we dat de Sig. = 0,000 wat kleiner is dan $\alpha = 0,05$. De nulhypothese wordt dus verworpen op significantieniveau 0,05. Het gemiddeld aantal redenen van de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding verschillen dus significant van elkaar.

Tabel 7.10: T-toets gemiddeld aantal redenen toelichtende paragraaf en oordeelonthouding

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					95% Confidence Interval of the Difference	
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	(2-Mean Difference)	Std. Error Difference	Lower	Upper
Aantal Equal variances redenen assumed	91,866	,000	4,361	158	,000	,350	,080	,192	,508
Equal variances not assumed			4,361	86,931	,000	,350	,080	,190	,510

7.4 Conclusies

De meerderheid van de toelichtende paragrafen worden gegeven voor onzekerheden aangaande de bedrijfscontinuïteit: 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' met verwijzing naar het jaarverslag. Zelden wordt er meer dan 1 reden gegeven.

Tussen de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding is er toch een vrij duidelijk onderscheid. Als we de minder vaak voorkomende redenen bij de toelichtende paragraaf buiten beschouwing laten, kunnen we besluiten dat een toelichtende paragraaf niet meer voldoende is wanneer er meer aan de hand is dan de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies'. Onder andere wanneer er meerdere onzekerheden zijn, wanneer er twijfels zijn over de haalbaarheid van het herstelplan, of wanneer het gecombineerd wordt met een reden uit de categorie 'gebrek aan informatie', wordt dan een oordeelonthouding gegeven.

De enige twijfel die er kan zijn is bij de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' en 'onzekerheid over een geschil', gezien deze redenen in beide tabellen voorkwamen en niet altijd gecombineerd met een andere reden. Dit hoort dan volledig tot het professional judgement van de commissaris. Uit de Mann-Whitney-test kunnen we wel besluiten dat hoe groter het verlies, hoe meer kans op een oordeelonthouding. Tijdens de interviews met de bedrijfsrevisoren werd de nadruk gelegd op de materialiteit en het professional judgement van de commissaris. Voornamelijk bij geschillen is de materialiteit zeer belangrijk.

Algemeen krijg je de indruk dat een toelichtende paragraaf een standaardverklaring is om de gebruiker van de jaarrekening ergens attent op te maken, terwijl een oordeelonthouding meer de nadruk legt op de onzekerheid.

8 De oordeelonthouding en de verklaring met voorbehoud

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreek ik eerst de redenen die aanleiding geven tot het uitspreken van een verklaring met voorbehoud en ook het aantal redenen dat opgegeven wordt. Daarna vergelijk ik deze resultaten met de resultaten van de oordeelonthouding.

8.2 Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de verklaring met voorbehoud

8.2.1 Inleiding

Zoals reeds omschreven in paragraaf 2.4.1.2 "Verklaring met voorbehoud", kan een verklaring met voorbehoud gegeven worden voor twee situaties:

- de commissaris ondervindt beperkingen bij de uitvoering, bijvoorbeeld door onvoldoende interne controle, of wanneer er geen controle uitgevoerd kan worden (IBR, 2006);
- de commissaris heeft onenigheid met de leiding over elementen in de jaarrekening (IBR, 2006).

8.2.2 Onderzoeksopzet

Voor dit onderdeel gebruik ik dezelfde methode als bij de oordeelonthouding, een inhoudsanalyse van de commissarisverslagen. De verschillende redenen die, in de 80 gelezen commissarisverslagen, aanleiding geven tot het geven van een verklaring met voorbehoud worden in een tabel samengevat. Ook zal ik kijken naar het aantal redenen dat wordt opgegeven per verklaring met voorbehoud.

8.2.3 Resultaten

De redenen in tabel 8.1 zijn opgesplitst in drie delen. De eerste twee delen zijn gebaseerd op de twee situaties waarin een verklaring met voorbehoud kan voor komen, namelijk 'beperkingen in uitvoering' en 'onenigheid met de leiding'. Het derde deel 'onzekerheden' hoort bij geen van deze twee situaties. Wat volgt is een bespreking van de belangrijkste punten van tabel 8.1.

8.2.3.1 Beperking in uitvoering

Wanneer we naar het eerste deel 'beperkingen in uitvoering' kijken, merken we op dat de commissaris in sommige gevallen geen controle heeft kunnen uitvoeren over bepaalde posten

van de balans door een gebrek aan kennis. In al deze 20 gevallen ging het over de post voorraden en de daarmee verband houdende posten, in de diamantsector. Een verklaring hiervoor is dat men een specifieke kennis van diamanten nodig heeft om de waarde ervan te kunnen verifiëren. Een commissaris beschikt vaak niet over deze kennis en kan dan ook niet anders dan een voorbehoud geven.

Ook wanneer de interne controle onvoldoende georganiseerd is voor één of meerdere posten, kan de commissaris een voorbehoud maken. De posten die hierbij vaak terugkomen zijn bestellingen in uitvoering, voorraden en provisies voor het verlof van het personeel.

Een andere reden die voorkomt in de tabel is dat de commissaris de voorraadopname niet heeft kunnen bijwonen. Vaak komt dit doordat hij op het moment dat dit gebeurde, nog niet aangesteld was als commissaris. Wanneer hij dit dan niet via andere methoden kan verifiëren wordt er een voorbehoud gemaakt.

Ook 'onvoldoende zekerheid over een bepaalde post kunnen bekomen' wordt als reden vermeld. De post die hierbij het vaakst voor onzekerheid zorgde is de post handelsvorderingen.

Wanneer de commissaris nog maar pas is aangesteld in een onderneming, kan hij al eens een voorbehoud maken voor de balans van vorig jaar. Dit omdat hij deze niet heeft kunnen controleren en dus geen zekerheid heeft of deze een getrouw beeld geeft of niet.

8.2.3.2 Onenigheid met de leiding

In het tweede deel van de tabel, 'onenigheid met de leiding', zien we dat deze onenigheid vooral te maken heeft met de waarderings- of boekingsregels van één of meer posten. De vaakst voorkomende posten waarover onenigheid bestaat zijn ondermeer, deelnemingen, geen voorziening aangelegd, geen provisie aangelegd voor het verlof van het personeel ....

8.2.3.3 Onzekerheden

Als we kijken naar de redenen in het laatste deel van de tabel, 'aanzienlijke verliezen' en 'onzekerheid over een geschil', komen deze ons bekend voor. Deze zijn namelijk behandeld bij de redenen voor het geven van een oordeelonthouding, hoofdstuk 6, en bij de redenen voor het geven van een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf, hoofdstuk 7. Het is echter niet zo, zoals beschreven in paragraaf 8.2.3.2 "Aantal redenen", dat deze redenen in combinatie werden gebruikt met andere redenen die wel een voorbehoud rechtvaardigen. De vraag die wij ons dan kunnen stellen is, waarom de commissaris hier een verklaring met

voorbehoud heeft gegeven, en geen verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf of oordeelonthouding, wat ik bij deze redenen zou verwachten.

Tabel 8.1: Redenen voor het geven van een verklaring met voorbehoud

Beperkingen in uitvoering	51	61%
Bepaalde post niet kunnen controleren door gebrek aan kennis.	20	
De interne controle (administratieve organisatie) voor bepaalde posten van de jaarrekening is onvoldoende.	9	
Voorraadopname niet kunnen bijwonen en niet op ander manieren kunnen verifiëren.	9	
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over een bepaalde post kunnen bekomen.	8	
Pas aangeworven als commissaris en dus geen zekerheid over de balans van het vorige jaar.	4	
Bepaalde boeken zijn niet aanwezig in het bedrijf door een lopend onderzoek.	1	
Onenigheid met de leiding	29	34%
Waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	26	
Milieuaspecten niet nageleefd	1	
Onzekerheden	4	5%
Aanzienlijke verliezen	2	
Onzekerheid over een geschil	2	
Totaal	84	

8.2.3.4 Beschrijving van de cijfers

Wanneer we de cijfers in de tabel bekijken, zien we dat het merendeel (61%) van de verklaringen met voorbehoud gegeven wordt voor de situatie 'beperkingen in de uitvoering'. Echter wanneer we kijken naar de individuele redenen, zien we dat 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten', het vaakst bij de verklaringen met voorbehoud voorkomt. 'Bepaalde posten niet kunnen controleren door een gebrek aan kennis', komt op de tweede plaats.

8.2.3.5 Aantal redenen

Tabel 8.2 toont ons dat slechts in 5% van de gevallen twee redenen worden gegeven, de andere verklaringen met voorbehoud bevatten slechts één reden. De combinaties die daarbij werden gemaakt zijn de volgende:

- interne controle voor bepaalde post onvoldoende + waardering bepaalde post;
- bepaalde posten moeilijk te controleren door gebrek aan kennis + bepaalde boeken niet aanwezig in het bedrijf door een lopend onderzoek;
- bepaalde post moeilijk te controleren door gebrek aan kennis + waardering 1 of meer posten verkeerd (deze kwam twee maal voor).

Tabel 8.2: Aantal redenen verklaring met voorbehoud

1	76	95%
2	4	5%
3		
Totaal	80	100%

8.3 Vergelijking van de redenen van de oordeelonthouding met de redenen van de verklaring met voorbehoud

8.3.1 Inleiding

Bij de verklaring met voorbehoud wordt er gesproken over beperkingen bij de uitvoering, bij de oordeelonthouding wordt er gesproken over gebrek aan informatie. Beide situaties lijken enige overlapping te hebben. Zo wordt er onder andere gesproken over onvoldoende interne controle en de onmogelijkheid om bepaalde controles uit te voeren. In deze delen van de tabellen 6.1 en 8.1 verwachten we dus enkele gelijkenissen te vinden.

8.3.2 Onderzoeksopzet

Dit onderdeel wordt beantwoord door de informatie in hoofdstuk 6 "De oordeelonthouding" te vergelijken met de informatie in paragraaf 8.2 "Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de verklaring met voorbehoud". Tabel 6.1 wordt hierbij vergeleken met tabel 8.1 om te onderzoeken of er een verschil is in de redenen die de commissarissen beschrijven bij het geven van een voorbehoud en een oordeelonthouding. Om te onderzoeken of het aantal redenen dat gegeven wordt bij een toelichtende paragraaf en een oordeelonthouding verschillen, vergelijken we de tabellen 6.3 en 8.2 met elkaar.

8.3.3 Resultaten

Om de vergelijking te vergemakkelijken herhalen we hier het gedeelte van tabel 6.1 van de oordeelonthouding, dat vergeleken wordt met tabel 8.1 van de verklaring met voorbehoud.

Tabel 8.3: Herhaling gedeelte tabel 6.1 voor de vergelijking

Gebrek aan informatie	52	47%
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen	23	
Zwakke interne controle	19	
Vorraad niet kunnen controleren door gebrek aan kennis	4	
Essentiële controleprocedure niet kunnen uitvoeren	3	
Beperking in de uitvoering van de controle door de leiding	3	

8.3.3.1 Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen

Dit argument komt in beide tabellen voor. Het verschil tussen de oordeelonthouding en de verklaring met voorbehoud, zit in de omvang van de impact van deze onzekerheid of de combinatie van redenen waarmee deze reden voorkomt. Bij de oordeelonthouding is de impact zo omvangrijk dat de volledige jaarrekening wordt aangetast of de reden 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen' wordt met andere reden gecombineerd, zodat ook weer de impact op de jaarrekening te omvangrijk wordt. Bij de verklaring met voorbehoud is de impact minder omvangrijk en heeft meestal slechts betrekking op één post.

8.3.3.2 Interne controle

Ook dit argument komt in beide tabellen voor. Het verschil tussen de oordeelonthouding en de verklaring met voorbehoud, zit ook hier weer in de omvang van deze onvoldoende interne controle. Bij de verklaring met voorbehoud is de onvoldoende interne controle beperkt tot één of enkele posten van de jaarrekening. Bij de oordeelonthouding is de onvoldoende interne controle zo omvangrijk en fundamenteel dat het zich niet beperkt tot enkele posten van de jaarrekening, maar de jaarrekening in zijn geheel aantast.

8.3.3.3 Controle niet kunnen uitvoeren

Een verklaring met voorbehoud wordt vaak gegeven voor het niet kunnen uitvoeren van een bepaalde controle. Onder andere doordat hij onvoldoende kennis heeft, doordat hij op dat moment nog niet was aangesteld .... Bij een oordeelonthouding is dat af en toe een reden om een oordeelonthouding te geven. Ook hier zit het verschil vooral in de omvang van de niet-uitgeoefende controle. Bij de oordeelonthoudingen zijn dit zeer essentiële controles die niet uitgevoerd konden worden zodat men geen uitspraak kan doen over de volledige jaarrekening. Bij de verklaring met voorbehoud zijn dit meestal controles die niet uitgevoerd konden worden op bepaalde posten en blijft de omvang dus eerder beperkt. Een uitzondering is de reden 'bepaalde post niet kunnen controleren door gebrek aan kennis'. Deze reden komt bij beide verklaringen voor. Het verschil zit hier niet in de omvang van de niet-uitgeoefende controle. Het verschil tussen de oordeelonthouding en de verklaring met voorbehoud is dat bij de oordeelonthouding deze in combinatie met andere redenen voorkomt, die ook een oordeelonthouding verantwoorden, zoals een zwakke interne controle.

Wat ook opvalt is dat de beperkingen bij de verklaring met voorbehoud veroorzaakt worden door bepaalde omstandigheden en niet door de onderneming zelf. Bij de oordeelonthouding zien we daarnaast ook de reden 'beperking in de uitvoering van de controle door de leiding' voorkomen. Dit is uiteraard een zeer ernstige beperking gezien dit een vertrouwensbreuk betekent tussen de top van de onderneming en de commissaris. Daar deze reden niet voorkomt bij de verklaring met voorbehoud, maar wel bij de oordeelonthouding, kunnen we dus besluiten dat de commissaris, wanneer deze beperking zich voordoet, een oordeelonthouding geeft in plaats van een verklaring met voorbehoud.

8.3.3.4 Aantal redenen

Ik verwacht dat er voor een oordeelonthouding meer redenen opgegeven zullen worden dan voor een verklaring met voorbehoud, aangezien een oordeelonthouding voor ernstigere situaties wordt gegeven.

Tabel 8.4 en tabel 8.5 laten ons zien dat beide inderdaad verschillen. Zowel bij de verklaring met voorbehoud als de oordeelonthouding wordt in de meeste gevallen slechts één reden opgegeven. Bij de oordeelonthouding is het echter ook voorgevallen dat er drie en vier redenen worden opgegeven en is er een groter percentage met twee redenen dan bij de verklaring met voorbehoud.

De **nulhypothese** wordt dan: **het gemiddeld aantal redenen van de oordeelonthouding en de verklaring met voorbehoud zijn gelijk.**

Tabel 8.4: Aantal verklaring met voorbehoud

1	76	95%
2	4	5%
3		
4		
Totaal	80	100%

Tabel 8.5: Aantal redenen oordeelonthouding

1	58	72,5%
2	16	20%
3	4	5%
4	2	2,5%
Totaal	80	100%

Het gemiddeld aantal redenen voor beide verklaringen wordt weergegeven in tabel 8.6. Of deze gemiddelden ook significant verschillend zijn van elkaar, testen we met een t-toets. De steekproef is namelijk voldoende groot (>30) dus kunnen we uitgaan van een normale verdeling.

Tabel 8.6: Gemiddeld aantal redenen

Group Statistics

soort verklaring	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Aantal redenen Oordeelonthouding	80	1,38	,700	,078
Voorbehoud	80	1,05	,219	,025

In tabel 8.7 staan twee t-toetsen, één voor wanneer we te maken hebben met gelijke varianties en één voor wanneer we te maken hebben met ongelijke varianties. Om uit te maken welke regel voor dit onderzoek van toepassing is, kijken we naar de Levene's test. De nulhypothese voor deze test luidt: de varianties in beide populaties zijn aan elkaar gelijk (De Vocht, 2007). De significantie is 0,000 en dus kleiner dan $\alpha = 0,05$. Dit betekent dat de varianties in beide populaties niet aan elkaar gelijk zijn. Voor de t-toets kijken we dus naar de regel 'Equal variances not assumed'. Hier zien we dat de Sig. = 0,000 wat kleiner is dan $\alpha = 0,05$. De nulhypothese wordt dus verworpen op significantieniveau 0,05. Het gemiddeld aantal redenen van de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding verschillen dus significant van elkaar.

Tabel 8.7: T-toets gemiddeld aantal redenen verklaring met voorbehoud en oordeelonthouding

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						95% Confidence Interval of the Difference	
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	(2-Mean Difference)	Std. Difference	Error Difference	Lower	Upper
Aantal redenen Equal variances assumed	70,025	,000	3,961	158	,000	,325	,082		,163	,487
Equal variances not assumed			3,961	94,347	,000	,325	,082		,162	,488

8.4 Conclusies

De scheiding tussen de verklaring met voorbehoud en de oordeelonthouding is vrij duidelijk afgelijnd. Het verschil tussen de verklaring met voorbehoud en de oordeelonthouding voor het onderdeel 'gebrek aan informatie' (oordeelonthouding) en 'beperkingen in uitvoering' (verklaring met voorbehoud), zit voornamelijk in de omvang van de impact van de redenen. Bij de verklaring met voorbehoud is de omvang beperkt tot één of meerdere posten, bij de oordeelonthouding is de impact zo omvangrijk dat de volledige jaarrekening aangetast wordt. Dit werd ook bevestigd in de interviews met de bedrijfsrevisoren.

Daarnaast worden bij de verklaring met voorbehoud, de beperkingen enkel veroorzaakt door bepaalde omstandigheden en niet door de onderneming zelf. Wanneer de beperking wordt veroorzaakt door de onderneming, wordt er altijd een oordeelonthouding gegeven.

Ook het aantal redenen zijn significant verschillend. Bij de oordeelonthouding worden er gemiddeld meer redenen opgegeven dan bij de verklaring met voorbehoud.

Voorgaande paragrafen bevestigen dat een oordeelonthouding ernstiger is dan een verklaring met voorbehoud.

9 De oordeelonthouding en de afkeurende verklaring

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreek ik eerst de redenen die aanleiding geven tot het uitspreken van een afkeurende verklaring, en ook het aantal redenen dat opgegeven wordt. Daarna vergelijk ik deze resultaten met de resultaten van de oordeelonthouding.

9.2 Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de afkeurende verklaring

9.2.1 Inleiding

In paragraaf 2.4.1.5. "Afkeurende verklaring", werd reeds omschreven dat een afkeurende verklaring enkel gegeven kan worden indien de commissaris op verscheidene punten van mening verschilt met de leiding van de onderneming, en wel in die mate dat een verklaring met voorbehoud niet meer volstaat.

9.2.2 Onderzoeksopzet

Voor dit onderdeel gebruik ik dezelfde methode als bij de oordeelonthouding, een inhoudsanalyse van de commissarisverslagen. De verschillende redenen die, in de gelezen commissarisverslagen, aanleiding geven tot het geven van een afkeurende verklaring, worden in een tabel samengevat. Ook kijk ik naar het aantal redenen dat wordt opgegeven per afkeurende verklaring.

9.2.3 Resultaten

Hoewel de algemene controlenormen van het IBR (2006) enkel het 'verschillen van mening met de leiding van de onderneming' aangeven als een reden om een afkeurende verklaring te geven, kunnen de redenen in tabel 9.1, die bij de bestudering van de commissarisverslagen naar boven kwamen, in drie delen ingedeeld worden. Naast het deel 'met de entiteit van mening verschillen', hebben we nog het deel 'onzekerheid', dat we ook bij de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding zijn tegengekomen, en het deel 'beperking in uitvoering', dat we vooral bij de verklaring met voorbehoud zijn tegengekomen. Wat volgt is een bespreking van de belangrijkste punten van tabel 9.1 en 9.2.

9.2.3.1 Met de entiteit van mening verschillen

Wanneer we inhoudelijk kijken naar het eerste deel, 'met de entiteit van mening verschillen', zien we de reden 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor één of meer posten' terugkomen. Zoals zichtbaar in tabel 9.2, kwam deze reden in het merendeel van de afkeurende verklaringen voor. Deze reden had onder andere betrekking op:

- een waardevermindering die niet geboekt was voor de posten 'verbonden ondernemingen' en 'handelsvorderingen';
- het niet toepassen van de waarderingsregels aangaande de discontinuïteit;
- het nog niet boeken van een verloren geschil of een schuld;
- het in het verkeerde jaar boeken van verliezen en voorzieningen;
- het niet aanleggen van voorzieningen;
- ....

We zien in tabel 9.2 dat deze reden vaak als alleenstaande reden wordt gebruikt om een afkeurende verklaring te geven. We kunnen dus besluiten dat dit een "sterke" reden is om een afkeurende verklaring te geven.

9.2.3.2 Onzekerheid

In het tweede deel, 'onzekerheid', vinden we veel 'aanzienlijke verliezen' terug. Volgens tabel 2.1 kan een afkeurende verklaring gegeven worden voor continuïteitsproblemen wanneer er geen passende informatie in het jaarverslag wordt gegeven en wanneer er bovendien geen vertrouwen is in de herstelplannen. Toch zien we in tabel 9.2 de reden 'aanzienlijk verlies en geen passende commentaar in het jaarverslag' een aantal keer als enige reden voorkomen en slechts één keer samen met 'geen oordeel over de slaagkans van de herstelmaatregelen'. Echter vaker wordt deze reden gecombineerd met andere redenen. De reden 'aanzienlijke verliezen' die, zoals zichtbaar in tabel 9.1, regelmatig werd aangehaald, werd altijd in combinatie met een andere reden gebruikt, zoals zichtbaar in tabel 9.2. Ook de andere redenen die een onzekerheid aanduiden worden gecombineerd met een tweede reden.

9.2.3.3 Beperking in uitvoering

Het deel 'beperking in uitvoering' kan ook nu weer opgesplitst worden in beperkingen die door bepaalde omstandigheden worden opgelegd en, in beperkingen die de leiding oplegt, zoals door te weinig informatie te verschaffen aan de commissaris. Omstandigheden die voor een beperking zorgen, waren de onvoldoende kennis van de commissaris en een gebrek aan bevestigingen die de commissaris gevraagd had aan de juridische adviseurs van de onderneming. Deze beperkingen kwamen telkens in combinatie met onder andere de reden

'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor één of meer posten' voor.

Daarnaast is er nog de interne controle die onvoldoende is. Wat opvalt uit tabel 9.2 onder 2 redenen, is dat 'onvoldoende interne controle' één keer enkel is gebruikt in combinatie met 'aanzienlijke verliezen'. De andere keren werd deze reden gecombineerd met de reden 'waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten'.

Tabel 9.1: Redenen voor het geven van een afkeurende verklaring⁴

Met de entiteit van mening verschillen	22	40%
Waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	22	
Onzekerheid	24	44%
Aanzienlijk verlies en geen passende verklaring in het jaarverslag	10	
Aanzienlijke verliezen	6	
Bedrijfscontinuïteit	3	
Onzekerheid door groot geschil	1	
Vorig jaar een oordeelonthouding wegens onzekerheden dus effect op dit jaar?	1	
Aanzienlijk verlies en geen oordeel slaagkans herstelmaatregelen	1	
Aanzienlijk verlies en geen herstelplan	1	
Aanzienlijk verlies maar geen vertrouwen in het herstelplan	1	
Beperking in uitvoering	9	16%
Zwakke interne controle	4	
Beperking door de leiding van de vennootschap door niet voldoende informatie te geven	3	
Beperking controle anders dan door de leiding	2	
Totaal	55	100%

⁴ In bijlage 1 is een lijst van de gedetailleerde redenen opgenomen

9.2.3.4 Cijfers

Wanneer we de cijfers in de tabel bekijken, zien we dat een groot deel van de afkeurende verklaringen de reden 'waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten' bevat. Dit is niet verwonderlijk gezien de wet dit voorschrijft, namelijk 'met de entiteit van mening verschillen'. Ook de onzekerheden nemen een groot percentage in, maar zoals eerder gezegd worden deze voornamelijk gecombineerd met andere redenen.

Tabel 9.2: Gemaakte combinaties voor de redenen van de afkeurende verklaring

1 reden	11
Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	7
Aanzienlijk verlies maar geen passende commentaar in het jaarverslag	3
Aanzienlijk verlies maar geen vertrouwen in herstelplannen	1
2 redenen	14
Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + zwakke interne controle	1
Aanzienlijk verlies en geen oordeel over slaagkans herstelmaatregelen + geen passende commentaar in het jaarverslag	1
Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + aanzienlijk verlies geen passende verantwoording in de toelichting	3
Beperking door de leiding + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	2
Aanzienlijke onzekerheid geschil + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	1
Zwakke interne controle + aanzienlijke verliezen	1
Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + aanzienlijk verlies	1
Onzekerheid bedrijfscontinuïteit + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	1
Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + aanzienlijk verlies	1
Onzekerheid bedrijfscontinuïteit en geen passende commentaar in het jaarverslag	1
Aanzienlijk verlies maar geen passende commentaar in het jaarverslag en geen herstelmaatregelen	1

3 redenen	4
Leiding niet voldoende informatie gegeven over transactie verbonden onderneming + onzekerheid bedrijfscontinuïteit + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten	1
Zwakke interne controle + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + aanzienlijke verliezen	1
Voorraad niet controleren door gebrek aan kennis van de auditor + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + aanzienlijk verlies en geen passende verklaring in het jaarverslag	1
Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + vorig jaar onthoudende verklaring (effect op dit boekjaar?) + aanzienlijke verliezen geleden	1
4 redenen	1
Zwakke interne controle + Waarderingsregels of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten + beperking controle doordat juridische adviseurs niet bevestigen + aanzienlijke verliezen	1

9.2.3.5 Aantal redenen

Tabel 9.3 toont ons dat in 47% van de gevallen twee redenen worden gegeven, in 13% van de gevallen drie redenen en in 3% van de gevallen zelfs 4 redenen. Dit is hoog wanneer we vergelijken met de andere verklaringen. Dit toont nogmaals aan dat een afkeurende verklaring een zeer ernstige en negatieve verklaring is, die niet snel gegeven wordt, tenzij er ernstige fouten zijn begaan. De 37% redenen die als enige reden worden opgegeven om een afkeurende verklaring te verantwoorden, behoren vooral tot het deel 'met de entiteit van mening verschillen'.

Tabel 9.3: Aantal redenen afkeurende verklaring

1	11	37%
2	14	47%
3	4	13%
4	1	3%
Totaal	30	100%

9.3 Vergelijking van de redenen van de oordeelonthouding met de redenen van de afkeurende verklaring

9.3.1 Inleiding

Volgens de algemene controlenormen van het IBR (2006) zouden we voor de afkeurende verklaring ongeveer dezelfde overlap moeten vinden met de oordeelonthouding als voor de verklaring met voorbehoud, namelijk voor het deel 'beperking in uitvoering'. Er wordt echter ook wel eens geïnsinueerd dat een oordeelonthouding gegeven wordt om maar geen afkeurende verklaring te moeten geven (Graydon Belgium nv, 2008). Geen oordeel wordt namelijk als beter aanzien dan een negatief oordeel. Als we deze gedachtegang volgen, verwachten we meer overlap te vinden tussen de afkeurende verklaring en de oordeelonthouding. Het is dan ook nuttig om de volledige tabellen 6.1 en 9.1 met elkaar te vergelijken.

9.3.2 Onderzoeksopzet

Dit onderdeel wordt beantwoord door de informatie in hoofdstuk 6 "De oordeelonthouding" te vergelijken met de informatie in paragraaf 9.1 "Beschrijving van de redenen en aantal redenen voor de afkeurende verklaring". Tabel 6.1 wordt hierbij vergeleken met tabel 9.1 om te onderzoeken of er een verschil is in de redenen die de commissarissen beschrijven bij het geven van een afkeurende verklaring en een oordeelonthouding. Om te onderzoeken of het aantal redenen dat gegeven wordt bij een afkeurende verklaring en een oordeelonthouding verschillen, worden de tabellen 6.3 en 9.3 met elkaar vergeleken.

9.3.3 Resultaten

Om de vergelijking te vergemakkelijken wordt hier tabel 6.1 van de oordeelonthouding, die vergeleken wordt met tabel 9.1 van de afkeurende verklaring, herhaald.

Tabel 9.4: Herhaling tabel 6.1 voor de vergelijking

Gebrek aan informatie	52		47%
Tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen	23		
Zwakke interne controle	19		
Voorraad niet kunnen controleren door gebrek aan kennis	4		
Essentiële controleprocedure niet kunnen uitvoeren	3		
Beperking in de uitvoering van de controle door de leiding	3		
Talrijke onzekerheden	56	100%	51%
Onzekerheid aangaande de bedrijfscontinuïteit	37	66%	
Aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies	22		
Aanzienlijk verlies met twijfels haalbaarheid herstelplan	5		
Gerechtigd akkoord	3		
Aanzienlijk verlies maar nog geen specifieke maatregelen genomen	2		
Aanzienlijk verlies en geen zekerheid bijkomende financiering aandeelhouders/bank	2		
Huidige bedrijfsactiviteit stopzetten en nieuwe zoeken	1		
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de afloop van de vereffening dochter	1		
Bedrijfscontinuïteit is afhankelijk van de verkoop van de deelneming en de schulden	1		
Andere onzekerheden	19	34%	
Onzekerheid over een geschil	14		
Vereffening of niet?	4		
Verkoop aan verbonden onderneming correcte prijs?	1		
Andere redenen	2		2%
Waarderingsregels niet correct toegepast	2		
Totaal	110		100%

9.3.3.1 Vergelijking gebrek aan informatie (oordeelonthouding) met beperking in uitvoering (afkeurende verklaring)

Zowel bij de oordeelonthouding als bij de afkeurende verklaring komt de reden 'zwakke interne controle' terug, zij het veel meer bij de oordeelonthouding. Bij de oordeelonthouding komt deze reden vaak als enige reden voor. Dit in tegenstelling tot de afkeurende verklaring waar het enkel in combinatie met andere redenen is voorgekomen, voornamelijk met de reden 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor 1 of meer posten'. Het is waarschijnlijk deze extra reden die de commissaris heeft doen besluiten een afkeurende verklaring te geven. Dit is namelijk een "sterke" verklaring om een afkeurende verklaring te geven. Echter één keer kwam deze reden bij de afkeurende verklaring in combinatie met de reden 'aanzienlijke verliezen' voor. Gezien de reden 'zwakke interne controle' vooral een reden is voor het geven van een oordeelonthouding en gezien 'aanzienlijke verliezen' een onzekerheid aanduidt, zou ik dus verwachten dat voor deze combinatie een oordeelonthouding wordt gegeven. We zien ook dat deze combinatie een aantal keren is voorgekomen bij de oordeelonthouding. Het is dus de vraag waarom de commissaris in dit geval gekozen heeft voor een afkeurende verklaring.

Ook de andere 'beperkingen in uitvoering' werden telkens in combinatie met een andere reden opgesomd bij de afkeurende verklaring. Bij de oordeelonthouding kwamen de andere 'beperkingen in uitvoering' wel regelmatig als enige reden voor.

9.3.3.2 Onzekerheden

Ook de 'talrijke onzekerheden' worden vaak opgenoemd als reden om een oordeelonthouding en een afkeurende verklaring te geven, zij het veel meer bij de oordeelonthouding. Bij de afkeurende verklaring worden de onzekerheden voornamelijk gecombineerd met een andere reden. Zo zien we bijvoorbeeld de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies' bij beide verklaringen terugkomen. Echter bij de oordeelonthouding is deze reden een aantal keer als enige reden opgegeven, bij de afkeurende verklaring geen enkele keer. Ook zien we dat wanneer er geen passende verklaring wordt gegeven in het jaarverslag, er een afkeurende verklaring gegeven kan worden. Bij de oordeelonthouding komt deze reden niet voor, en ligt de nadruk op het herstelplan.

9.3.3.3 Aantal redenen

Ik verwacht dat er voor een afkeurende verklaring meer redenen opgegeven zullen worden dan voor een oordeelonthouding, aangezien een afkeurende verklaring als ernstiger wordt beschouwd dan een oordeelonthouding.

Tabel 9.5 en tabel 9.6 laten ons zien dat er inderdaad verschillen zijn. We zien dat bij een oordeelonthouding beduidend vaker, 72,5%, slechts één reden wordt opgegeven ten opzichte van 37% bij de afkeurende verklaring.

De **nulhypothese** wordt dan: **het gemiddeld aantal redenen van de oordeelonthouding en de afkeurende verklaring zijn gelijk.**

Tabel 9.5: Aantal redenen afkeurende verklaring

1	11	37%
2	14	47%
3	4	13%
4	1	3%
Totaal	30	100%

Tabel 9.6: Aantal redenen oordeelonthouding

1	58	72,5%
2	16	20%
3	4	5%
4	2	2,5%
Totaal	80	100%

Het gemiddeld aantal redenen voor beide verklaringen wordt weergegeven in tabel 9.7. Of deze gemiddelden ook significant verschillend zijn van elkaar, testen we met een t-toets. De steekproef is namelijk voldoende groot (≥ 30) dus kunnen we uitgaan van een normale verdeling.

Tabel 9.7: Gemiddeld aantal redenen

Group Statistics

soort verklaring		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Aantal redenen	Oordeelonthouding	80	1,38	,700	,078
	Afkeurende verklaring	30	1,83	,791	,145

In tabel 9.8 staan twee t-toetsen, één voor wanneer we te maken hebben met gelijke varianties en één voor wanneer we te maken hebben met ongelijke varianties. Om uit te maken welke regel voor dit onderzoek van toepassing is, kijken we naar de Levene's test. De nulhypothese voor deze test luidt: de varianties in beide populaties zijn aan elkaar gelijk (De Vocht, 2007). De significantie is 0,488 en dus groter dan $\alpha = 0,05$. Dit betekent dat de varianties in beide populaties aan elkaar gelijk zijn. Voor de t-toets kijken we dus naar de regel 'Equal variances assumed'. Hier zien we dat de Sig. = 0,004 wat kleiner is dan $\alpha = 0,05$. De nulhypothese wordt dus verworpen op significantieniveau 0,05. Het gemiddeld aantal redenen van de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding zijn dus significant verschillend van elkaar.

Tabel 9.8: T-toets gemiddeld aantal redenen afkeurende verklaring en oordeelonthouding

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	(2-Mean Difference)	Std. Error Difference	95% Interval of the Difference		Confidence of the Upper
								Lower	Upper	
Aantal redenen Equal variances assumed	,485	,488	-2,949	108	,004	-,458	,155	-,766	-,150	
Equal variances not assumed			-2,789	47,042	,008	-,458	,164	-,789	-,128	

9.4 Conclusies

Zowel redenen uit het deel 'met de entiteit van mening verschillen' als uit het deel 'onzekerheden' worden vaak geciteerd in de afkeurende verklaring. Echter de redenen die het vaakst alleen voorkwamen in de afkeurende verklaring zijn 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor één of meer posten' en 'aanzienlijk verlies maar geen passende verklaring in het jaarverslag'. Dit zijn dus "sterke" redenen voor het geven van een afkeurende verklaring. Hieruit volgt dat de andere onzekerheden en de redenen uit 'beperking in de uitvoering' "zwakke" redenen zijn om een afkeurende verklaring te geven en dus meestal gecombineerd worden met een "sterkere" reden. Deze "sterkere" reden is dan voornamelijk de reden 'waarderings- of boekingsregels niet correct toegepast voor één of meer posten'.

Aangaande de verschillen tussen de afkeurende verklaring en de oordeelonthouding, kunnen we stellen dat we in de tabellen van beide verklaringen een aantal gelijkaardige redenen terugvinden. Het hangt dan echter af van de combinatie waarmee deze gelijkaardige redenen voorkomen, welke van de twee verklaringen er dan uiteindelijk wordt gegeven. Zo ligt de nadruk bij de afkeurende verklaring op 'met de entiteit van mening verschillen' en 'geen passende verklaring in het jaarverslag'. Bij de oordeelonthouding ligt de nadruk op 'gebrek aan informatie' en het 'gebrek aan vertrouwen in de herstelmaatregelen'. Als laatste wordt er bij de oordeelonthouding ook vaker slechts één reden gebruikt ten opzichte van de afkeurende verklaring.

Algemeen kunnen we dus stellen dat zowel de oordeelonthouding als de afkeurende verklaring ernstige verklaringen zijn. Echter de nadruk ligt bij beide verklaringen anders. Beide verklaringen worden namelijk voor andere ernstige redenen gegeven. Vandaar dat ik niet de indruk heb dat een oordeelonthouding wordt gegeven om maar geen afkeurende verklaring te geven. Twijfelgevallen zullen er waarschijnlijk altijd bestaan, maar de insinuaties worden toch grotendeels ontkracht.

10 Is er een verschil in de reactie van de potentiële kredietverstrekker?

10.1 Inleiding

In de vorige delen werd er gekeken door de ogen van de commissaris, welke redenen voor hen belangrijk zijn om een bepaalde verklaring te geven. In dit hoofdstuk wordt er uitgegaan van de gebruikers van de jaarrekening zoals aandeelhouders, kredietverleners .... De vraag die ik probeer te beantwoorden is of zij de verklaringen ook als verschillend ervaren. Zoniet heeft een verklaring weinig waarde, daar het vooral bestemd is voor deze gebruikers.

Ik focus mij in dit onderzoek op één groep gebruikers, de potentiële kredietverstrekkers van de financiële instellingen. Concreet onderzoek ik of er een verschil is in het toestaan van een krediet aan een onderneming die een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf heeft gekregen of aan een onderneming die een oordeelonthouding heeft gekregen.

10.2 Onderzoeksontwerp

10.2.1 Voorbereidende interviews

Vooraleer ik kan onderzoeken of er een verschil is tussen de twee verklaringen, moet ik eerst nagaan of kredietbeslissers rekening houden met de verklaring van de commissaris. Om hierop een antwoord te krijgen heb ik een interview afgenomen van een kredietbeslisser in vier verschillende financiële instellingen namelijk Fortis, ING, KBC en Deutsche Bank. Tijdens deze interviews werd bevestigd dat zij inderdaad rekening houden met de bemerkingen van een commissaris, maar slechts voor een bepaald niveau van ondernemingen. De niveau's kunnen voornamelijk in drie grote categorieën ingedeeld worden:

- de kleinere KMO's en zelfstandigen
- de grotere KMO's
- MNO's

Welke onderneming in welke categorie terecht komt hangt voornamelijk af van de grootte van de onderneming en de grootte van de kredietaanvraag. De verklaring van een commissaris wordt pas belangrijk vanaf het tweede niveau.

10.2.2 Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode die ik gebruik voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag is een experiment. Aan mijn contactpersoon van de financiële instellingen heb ik gevraagd om de kredietbeslissers in die financiële instellingen in te delen in twee zo gelijk mogelijke groepen.

Alle kredietbeslissers krijgen een case bestaande uit een balans, een resultatenrekening, een commissarisverslag en een kredietomschrijving doorgestuurd. De balans, resultatenrekening en kredietomschrijving zijn voor iedereen hetzelfde. Het verschil tussen beide groepen in de financiële instellingen zit in de verklaring van de commissaris. Bij de ene groep bevat de case een toelichtende paragraaf, bij de andere groep een oordeelonthouding. De balans en resultatenrekening zijn terug te vinden in bijlage 2 "Jaarrekening", de commissarisverslagen in bijlage 3 en de kredietomschrijving in bijlage 4. De volledige case wordt in paragraaf 10.2.4 "Case" nog kort besproken.

10.2.3 Tijdsspanne

Wegens de drukke eindejaarsperiode was het niet voor iedereen even gemakkelijk om tijd vrij te maken voor het experiment. De cases zijn dan ook op verschillende tijdstippen naar de financiële instellingen gestuurd. Mijn contactpersonen hebben de cases onder hun e-mailadres doorgestuurd. De cases zijn op 2 december 2008 voor het eerst verstuurd naar de verschillende kredietbeslissers van Fortis en Deutsche Bank. Op 29 december 2008 heb ik het laatste antwoord van Deutsche Bank ontvangen. Na een herinnering gestuurd te hebben, heb ik het laatste antwoord van Fortis ontvangen op 5 januari 2009. De cases zijn op 7 januari 2009 verstuurd naar de kredietbeslissers van KBC en ING. Van ING heb ik het laatste antwoord gekregen op 23 januari 2009, van KBC op 29 januari 2009. We kunnen dus stellen dat de tijdspanne van het experiment 2 volledige maanden, december 2008 tot en met januari 2009, bedraagt.

10.2.4 Case

De balans en de resultatenrekening zijn opgesteld in samenwerking met een kredietbeslissers van Fortis die verder niet in de uitvoering van het experiment betrokken werd. Het doel van het experiment is te weten te komen of het toestaan van het krediet onafhankelijk is van de soort verklaring. Vandaar dat het belangrijk is om de case zo op te stellen, dat de kredietbeslissers het krediet bijna zeker zouden toestaan wanneer zij dit zouden beslissen op basis van de balans en de resultatenrekening alleen.

Voor het commissarisverslag heb ik beroep gedaan op een bedrijfsrevisor van KPMG. Hier is het belangrijk dat de commissarisverslagen over dezelfde opmerking handelen, waarbij een commissaris kan twijfelen tussen het geven van een toelichtende paragraaf en een onthoudende verklaring. Er zijn verschillende situaties waarbij zowel een toelichtende paragraaf als een onthoudende verklaring gegeven kan worden. Voor dit experiment is geopteerd voor een belastinggeschil van 5 miljoen euro.

Voor de kredietbeslissing is de soort onderneming en de sector waarin de onderneming opereert belangrijk. Onze fictieve onderneming is een industriële onderneming werkzaam in de sector van de plastic transportverpakking. De onderneming wenst een krediet van 750.000 euro voor het bouwen van een productiehal in Wallonië.

10.2.5 Vraag aan kredietbeslissers

De vraag die aan de kredietbeslissers werd voorgelegd bestaat uit twee delen:

- zou u het krediet toestaan?
- waarom wel of waarom niet?

Bij het opstellen van het experiment was er ook nog een derde vraag, namelijk indien de kredietbeslissers een lening zouden toestaan, aan welke rentevoet zij dit zouden doen. Als het toestaan van het krediet dan onafhankelijk blijkt te zijn van de soort verklaring, wilde ik nagaan of er een significant verschil is tussen de gemiddelde rentevoeten die werden toegestaan. Hierbij veronderstelde ik dat wanneer een onderneming een onthoudende verklaring krijgt, dit meer risico inhoudt voor de financiële instelling dan een toelichtende paragraaf. Ik verwacht dan dat voor dit hogere risico een hogere rentevoet gevraagd wordt. Tijdens de interviews met de kredietbeslissers werd echter duidelijk dat dit niet mogelijk was. Zo zijn de gegevens in de case te beperkt om hierover een beslissing te nemen. Daarnaast werd er ook opgemerkt dat de rentevoet niet afhangt van het commissarisverslag. Het commissarisverslag wordt enkel geraadpleegd voor het nemen van de beslissing over het toestaan van een krediet. Eens het krediet is toegestaan is het vooral de rating, bepaald door het systeem van de financiële instelling en die het risico reflecteert dat de onderneming in faling gaat, die de rentevoet bepaalt.

10.2.6 Respondenten

Doordat pas vanaf het tweede niveau, de grotere KMO's, het commissarisverslag belangrijk is, situeert mijn experiment zich ook in deze categorie. De enige eis die ik dus gesteld heb is dat de respondenten het gewoon waren om een kredietaanvraag op het tweede niveau te behandelen. Verder heb ik geen eisen gesteld aan aantal jaren ervaring, aantal dossiers dat zij behandelen .... Om mijn doelgroep te bereiken heb ik beroep gedaan op mijn contactpersonen in de vier financiële instellingen: Fortis, ING, KBC en Deutsche Bank.

Per financiële instelling zijn de respondenten opgesplitst in twee groepen, waarbij de respondenten in de ene groep de case met de toelichtende paragraaf toegewezen kregen en in de andere groep de case met de oordeelonthouding. De personen die volledig op de hoogte waren van het doel van mijn onderzoek werden buiten het experiment gehouden, zodat er geen

vertekening mogelijk was.

In tabel 10.1 is de verdeling over de financiële instellingen en de soort verklaring te zien. De financiële instellingen wensen anoniem te blijven in die zin dat de antwoorden niet toewijsbaar zijn aan een bepaalde financiële instelling. Vandaar dat er wordt gewerkt met cijfers.

Tabel 10.1: Aantal opgestuurde cases per financiële instelling en per soort verklaring

	Oordeelonthouding	Toelichtende paragraaf
B1	1	2
B2	6	4
B3	6	6
B4	6	5
Totaal	19	17

De toewijzing van de respondenten in een bepaalde groep, oordeelonthouding of toelichtende paragraaf, gebeurde ad random. Zoals ik reeds in paragraaf 10.2.2 heb vermeld, heb ik aan mijn contactpersonen gevraagd om de respondenten te verdelen in twee zo gelijk mogelijke groepen. Enkel B2 heeft zich hier niet helemaal aan gehouden. In totaal zijn er minder respondenten met een toelichtende paragraaf bevroegd dan met een oordeelonthouding.

De cases werden verstuurd door mijn contactpersonen en via hun e-mail. Aangezien het aantal respondenten in het segment van de grotere KMO's eerder beperkt is heb ik er in totaal slechts 36 kunnen contacteren. Na het sturen van een herinnering heb ik 34 antwoorden terug gekregen. Van deze 34 antwoorden heb ik nog 2 antwoorden geschrapd omdat zij het krediet enkel geweigerd hebben wegens een gebrek aan informatie. Aangezien dit niets met het onderzoek te maken heeft, zou dit het beeld kunnen vertekenen. We kunnen dus concluderen dat de non-response 11% bedraagt. De bruikbare antwoorden worden in tabel 10.2 weergegeven per financiële instelling en per soort verklaring.

Tabel 10.2: Aantal bruikbare cases per financiële instelling en per soort verklaring

	Oordeelonthouding	Toelichtende paragraaf
B1	1	2
B2	5	2
B3	5	6
B4	6	5
Totaal	17	15

10.3 Resultaten

10.3.1 Inleiding

Het doel van dit onderzoek is nagaan of er een verschil is in het toestaan van een krediet aan een onderneming die een verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf heeft gekregen of aan een onderneming die een oordeelonthouding heeft gekregen. Dit wordt eerst getest met een onafhankelijkheidstoets of chi-kwadraattoets. Daarna wordt een logistische regressie toegepast om rekening te houden met eventuele verschillen tussen de financiële instellingen. Als laatste worden de door de respondenten gegeven argumenten besproken.

10.3.2 Chi-kwadraattoets

Een chi-kwadraattoets toont aan of twee variabelen al dan niet onafhankelijk zijn van elkaar. We verwachten dat het geven van een krediet afhankelijk is van de soort verklaring. Meer bepaald dat de kredietbeslissers het krediet toestaan bij de verklaring zonder voorbehoud met toelichtende paragraaf en het krediet weigeren bij de oordeelonthouding.

De **nulhypothese** wordt: **het geven van een krediet is onafhankelijk van de soort verklaring.**

In tabel 10.3 zien we dat er geen groot verschil is tussen de toezeggingen (41,2%) en de weigeringen (58,8%) van het krediet bij de onthoudende verklaring. Bij de toelichtende paragraaf is er duidelijk wel een groot verschil. Het merendeel (73,3%) van de respondenten zegt hier ja.

Tabel 10.3: Kruistabel akkoord * verklaring revisor

			Verklaring revisor		Totaal
			Onthouding	Toelichting	
Akkoord	ja	Count	7	11	18
		% within verklaring revisor	41,2%	73,3%	56,3%
	neen	Count	10	4	14
		% within verklaring revisor	58,8%	26,7%	43,8%
Totaal		Count	17	15	32
		% within verklaring revisor	100,0%	100,0%	100,0%

Als we dan kijken naar tabel 10.4, zien we dat de chi-kwadraattoets ons een Asymp. Sig. van 6,7% oplevert. Dit betekent dat de nulhypothese niet wordt verworpen indien we uitgaan van een significantieniveau α van 5%. Volgens de chi-kwadraattoets is het geven van een krediet dus onafhankelijk van de soort verklaring voor dit significantieniveau. Onze veronderstelling wordt niet bevestigd.

Tabel 10.4: Chi-kwadraattoets

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	3,348 ^a	1	,067		
Continuity Correction ^b	2,169	1	,141		
Likelihood Ratio	3,428	1	,064		
Fisher's Exact Test				,087	,070
N of Valid Cases	32				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,56.

b. Computed only for a 2x2 table

10.3.3 Logistische regressie

Volgens de chi-kwadraattoets is het geven van een krediet onafhankelijk van de soort verklaring. Het experiment is echter niet in slechts één financiële instelling toegepast. Er kunnen dan ook verschillen optreden tussen de financiële instellingen onderling. Tabel 10.5 laat zien welke beslissingen er werden genomen per financiële instelling en per soort verklaring.

Tabel 10.5: Beslissing per financiële instelling en per soort verklaring

	Oordeelonthouding		Toelichtende paragraaf	
	ja	nee	ja	nee
B1	0	1	0	2
B2	1	4	2	0
B3	2	3	4	2
B4	4	2	5	0

We zien duidelijk een aantal verschillen. Bij de oordeelonthouding springt B4 eruit door meer het krediet toe te staan dan te weigeren. Bij de toelichtende paragraaf springt B1 eruit. Het is dan ook nuttig om een regressie uit te voeren. De afhankelijke variabele, bestaan van een krediet, kan slechts twee waarden aannemen, ja of nee. Dit wordt ook wel eens een dichotome

variabele genoemd (De Vocht, 2007). Vandaar dat een logistische regressie wordt uitgevoerd. Deze regressie geeft weer wat de kans is dat het krediet wordt toegestaan of geweigerd.

Vooraleer we de regressie kunnen uitvoeren, moeten de variabelen omgezet worden in dummy variabelen. Voor de variabelen 'financiële instelling' en 'verklaring commissaris' is dit terug te vinden in tabel 10.6. Het weigeren van een krediet (neen) krijgt de waarde 0, het toestaan van een krediet (ja) krijgt de waarde 1.

Tabel 10.6: Categorische codes van de variabelen

		Frequency	Parameter coding		
			(1)	(2)	(3)
Financiële Instelling	B4	11	1,000	,000	,000
	B3	11	,000	1,000	,000
	B2	7	,000	,000	1,000
	B1	3	,000	,000	,000
Verklaring commissaris	Toelichtende Paragraaf	15	1,000		
	Oordeelonthouding	17	,000		

Uit tabel 10.7 blijkt dat de Sig. voor de variabele 'financiële instellingen' 36,8% is, wat groter is dan 5%. Er is dus geen significant verschil tussen de financiële instellingen voor het al dan niet toestaan van kredieten. Als we kijken naar de soort verklaring, zien we een Sig. van 3,1%, wat kleiner is dan 5%. Er is dus een significant verschil tussen de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf voor het toestaan van een krediet op significantieniveau 5%.

De B geeft weer welke invloed de soort verklaring heeft op de afhankelijke variabele 'toestaan van het krediet'. We hebben een positieve B van 2,223. Dit betekent dat bij een toelichtende paragraaf (die in tabel 10.6 de waarde 1 heeft gekregen) significant vaker een krediet wordt toegestaan dan bij een oordeelonthouding.

Tabel 10.7: Regressieoutput

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	verklaring(1)	2,223	1,031	4,645	1	,031	9,231
	instelling			3,158	3	,368	
	instelling(1)	23,808	21774,248	,000	1	,999	2,185E10
	instelling(2)	21,955	21774,248	,000	1	,999	3,428E9
	instelling(3)	22,027	21774,248	,000	1	,999	3,684E9
	Constant	-22,945	21774,248	,000	1	,999	,000

a. Variable(s) entered on step 1: verklaring, instelling.

10.3.4 Argumentatie

Aan de kredietbeslissers werd ook gevraagd hun beslissing te beargumenteren, zodat ik hun antwoorden beter kan interpreteren. De positieve of negatieve argumenten worden in tabellen weergegeven, samen met hun frequentie van voorkomen.

In tabel 10.8 worden de argumenten voor het toestaan van het krediet bij de toelichtende paragraaf weergegeven. Hierin worden enkel de positieve argumenten weergegeven, samen met de voorwaarden die sommige kredietbeslissers stellen. De negatieve punten van de onderneming heb ik niet weergegeven daar de kredietbeslissers akkoord gaan met het krediet en dus de positieve punten voor hen meer doorwegen dan de negatieve punten. Ook dient vermeld te worden dat de akkoorden geen onvoorwaardelijke akkoorden zijn, maar principiële akkoorden. De kredietbeslissers staan het krediet enkel toe wanneer de voorwaarden die zij stellen vervuld worden en geen negatieve verrassingen inhouden. Wanneer hieraan niet voldaan is, wordt het krediet alsnog geweigerd.

Tabel 10.8: Argumenten en voorwaarden voor het toestaan van het krediet bij de toelichtende paragraaf

Argumenten	Frequentie
Goede cijfers	11
Ruime eigen inbreng	3
Ervaring onderneming sector	3
Voldoende zekerheden	2
In mindering brengen subsidies	1
Geschil is draagbaar	1
Revisor is positief	1
Voorwaarden	Frequentie
Extra informatie die geen verrassing inhoudt <ul style="list-style-type: none"> - Financieel plan - Belastinggeschil - Vermogen van de aandeelhouders - Toekomstplannen - ... 	8
100% hypothecaire waarborg	2
Advies geschil door deskundige expert of de fiscale afdeling van de financiële instelling	2

Uit tabel 10.3 is af te lezen dat 11 kredietbeslissers het krediet zouden toestaan bij de toelichtende paragraaf. Als we kijken naar hun argumenten, zien we dat zij allemaal de goede cijfers als argument aanhalen. Daarnaast zijn ook de eigen inbreng, ervaring van de onderneming in de sector en de zekerheden positieve punten. 8 van de kredietbeslissers stellen wel als voorwaarde dat zij extra informatie van de klant ontvangen, met als belangrijkste een financieel plan en meer informatie over het belastinggeschil (zoals onder andere inzage in de brieven van de belastingen en de advocaat).

In tabel 10.9 worden de argumenten en de voorwaarden voor het toestaan van het krediet bij de oordeelonthouding gegeven. Ook hier wordt weer, net zoals bij het toestaan van het krediet bij de toelichtende paragraaf, enkel een principiële beslissing genomen.

Tabel 10.9: Argumenten en voorwaarden voor het toestaan van het krediet bij de oordeelonthouding

Onthoudende verklaring niet vermeld	4
Argument	Frequentie
Goede cijfers	3
Geschil is draagbaar	1
Voorwaarden:	Frequentie
Volledige hypotheek	3
Extra informatie	1
Hypotheek op andere zaken	1
Externe adviseur geschil	1
Onthoudende verklaring vermeld	3
Argument	Frequentie
Goede cijfers	3
Voorwaarden:	Frequentie
Extra informatie	3
Bewijs dat het geschil maximum 5 miljoen euro bedraagt en dat ze reeds jaren een goede relatie met de klant hebben gehad	1
Externe adviseur om de boekhouding en jaarrekening te controleren	2

Zoals af te lezen uit tabel 10.3 staan 7 kredietbeslissers het krediet toe bij de oordeelonthouding. Ze kunnen ingedeeld worden in twee verschillende groepen: de respondenten die laten blijken dat zij de onthoudende verklaring hebben opgemerkt (3 van de 7) en de respondenten die dit niet laten blijken (4 van de 7). Beide groepen geven als argument de goede cijfers. De reden dat ik hen opsplits in deze twee groepen is dat zij toch opmerkelijk andere voorwaarden stellen.

De kredietbeslissers die laten blijken dat ze de oordeelonthouding hebben opgemerkt, uiten hierover expliciet hun bezorgdheid. Ze vragen naast extra informatie een externe adviseur die de boekhouding en jaarrekening controleert om de juistheid van de cijfers te verifiëren of eisen een bewijs dat het geschil slechts 5 miljoen euro zal bedragen en staan het krediet dan toe als zij reeds jaren een goede relatie hebben gehad met de klant. De kredietbeslissers die de onthoudende verklaring niet hebben vermeld leggen vooral de nadruk op de hypotheek, volledig op het gebouw of op een andere zaak.

Wanneer we dan tabel 10.8 vergelijken met tabel 10.9, merken we een gelijkenis op bij de argumenten voor het toestaan van het krediet bij de toelichtende paragraaf en de oordeelonthouding namelijk de goede cijfers. Als we dan kijken naar de voorwaarden zien we een grote gelijkenis tussen de toelichtende paragraaf en de kredietbeslissers die de onthoudende verklaring niet hebben vermeld. Bij deze laatsten is het dus niet geheel duidelijk of zij de onthoudende verklaring opgemerkt hebben, of er rekening mee hebben gehouden. Bij de kredietbeslissers die de onthoudende verklaring wel hebben vermeld, ligt de nadruk meer op de getrouwheid van de gegevens waar zij zekerheid over willen.

In tabel 10.10 worden de argumenten en hun frequentie voor het weigeren van het krediet bij een toelichtende paragraaf weergegeven. Hier worden, in tegenstelling tot tabel 10.8, enkel de negatieve argumenten weergegeven, gezien zij volgens deze kredietbeslissers zwaarder doorwegen dan de positieve argumenten.

Tabel 10.10: Argumenten voor het weigeren van het krediet bij de toelichtende paragraaf

Argument	Frequentie
Gebrek aan informatie	4
Concentratie omzet bij klein aantal klanten	3
Huidige recessie	2
Kleine onderneming	2
Aanzienlijke claim	2
Grondstofgevoeligheid	1
Opmerking revisor	1

Zoals af te lezen uit tabel 10.3 weigeren 4 kredietbeslissers het krediet bij de toelichtende paragraaf. Allemaal geven zij als reden een gebrek aan informatie gecombineerd met andere redenen, met als belangrijkste de grote concentratie omzet bij een klein aantal klanten, de huidige recessie, de onderneming is eerder een kleine speler in de markt en de zware impact van een negatieve afloop van het geschil. Hierbij kunnen we ons de vraag stellen hoe groot de invloed van de huidige recessie is geweest op hun oordeel.

Ook in tabel 10.11 worden enkel de negatieve argumenten weergegeven. Uit tabel 10.3 is af te lezen dat 10 kredietbeslissers het krediet bij een oordeelonthouding geweigerd hebben. Als we kijken naar hun argumenten springt vooral de onthoudende verklaring eruit. Alle 10 kredietbeslissers hebben de onthoudende verklaring, die zij als zeer ernstig beschouwen, als een argument opgegeven, vaak aangevuld met een ander argument zoals het gebrek aan informatie, het huidige economische klimaat ....

Tabel 10.11: Argumenten voor het weigeren van het krediet bij de oordeelonthouding

Argument	Frequentie
Onthoudende verklaring	10
Gebrek informatie	6
Huidige economische klimaat	2
Hoge belastinggeschil	2
Concentratie omzet bij een klein aantal klanten	1

Bij een vergelijking van tabel 10.10 met tabel 10.11, zien we ook dezelfde argumenten terugkomen met dit verschil dat de onthoudende verklaring in tabel 10.11 een duidelijke plaats inneemt in de argumentatie.

Wanneer we enkel kijken naar de oordeelonthouding in tabel 10.9 en 10.11, merken we dat de oordeelonthouding een belangrijke rol speelt in het beslissen over het al dan niet toestaan van het krediet. In tabel 10.11 was dit een belangrijk argument om het krediet te weigeren, in tabel 10.9 zijn er 2 van de 7 kredietbeslissers die absolute zekerheid willen over de gegevens in de jaarrekening, door de onthoudende verklaring. Aan de hand van de argumenten kunnen we dus stellen dat, in tegenstelling tot de toelichtende paragraaf, de onthoudende verklaring een grote invloed heeft op het nemen van de beslissing over het al dan niet toestaan van het krediet.

10.4 Conclusies

Volgens de chi-kwadraattoets is het geven van een krediet onafhankelijk van de soort verklaring op significantieniveau 5%. Als we echter in de logistische regressie rekening houden met eventuele verschillen tussen de financiële instellingen, komen we tot de conclusie dat er wel degelijk een significant verschil is tussen de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf voor het toestaan van een krediet op significantieniveau 5%.

Wanneer we kijken naar de argumentaties die gegeven worden, zien we dat een onthoudende verklaring, in tegenstelling tot de toelichtende paragraaf, een grote invloed heeft op de beslissing over het toestaan van het krediet.

Bij een vergelijking met de aanwezige literatuur kunnen we zeggen dat dit experiment inhoudelijk het beste aansluit bij LaSalle en Anandarajan (1997). Zij bekomen significante verschillen tussen een oordeelonthouding en een toelichtende paragraaf voor onzekerheden door procesvoering op significantieniveau 1%, wat beter is dan mijn experiment dat slechts significant is op significantieniveau 5%. We moeten echter in het achterhoofd houden dat er verschillen kunnen bestaan in de testcase en in de aanpak, maar ook demografische verschillen,

waardoor het ene experiment niet gemakkelijk te vergelijken is met het andere. Als we namelijk kijken naar het onderzoek van Libby (1979), zien we dat hij geen significant verschil vindt in de manier waarop een onzekerheid kenbaar wordt gemaakt.

11 Algemene conclusie

Volgens de algemene controlenormen van het IBR (2006), dient een commissaris een oordeelonthouding te geven wanneer hij geen gefundeerd oordeel kan geven over het getrouw beeld door een gebrek aan informatie, of indien de entiteit kampt met talrijke onzekerheden die een betekenisvolle invloed op de jaarrekening kunnen hebben. Voor deze laatste reden is een oordeelonthouding enkel geschikt, indien een toelichtende paragraaf niet voldoende is. Uit het empirisch onderzoek in hoofdstuk 6 kunnen we besluiten dat in de praktijk de redenen voor het geven van een oordeelonthouding thuishoren onder de noemer 'gebrek aan informatie' en 'talrijke onzekerheden', wat overeenkomt met de theorie. Uit het onderzoek is ook gebleken dat de redenen onder de noemer 'gebrek aan informatie' zeer "sterke"⁵ redenen zijn om een oordeelonthouding te geven, met als belangrijkste redenen 'tijdens de controle onvoldoende zekerheid over 1 of meerdere posten kunnen bekomen' en een 'zwakke interne controle'. Onder de noemer 'talrijke onzekerheden' bevinden zich zowel "sterke" als "zwakkere"⁶ redenen. Deze "sterke" redenen worden echter minder frequent aangehaald dan de "sterke" redenen onder de noemer 'gebrek aan informatie'.

Zoals in de vorige paragraaf reeds aangehaald, mag volgens de wet bij talrijke onzekerheden enkel een oordeelonthouding gegeven worden indien een toelichtende paragraaf niet voldoende is. In hoofdstuk 7 werd onderzocht in welke mate er overlapping is met de redenen geformuleerd voor een toelichtende paragraaf. Uit de resultaten van het onderzoek kunnen we concluderen dat er in de praktijk enige overlap bestaat bij de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies'. Dit is namelijk de voornaamste reden om in de praktijk een toelichtende paragraaf te geven (in 72 van de 80 verklaringen), maar kwam ook enkele keren als enige reden bij de oordeelonthouding voor. De Mann-Whitney-test toont aan dat hoe groter het verlies, hoe meer kans op een oordeelonthouding. Als er meer aan de hand is dan enkel de reden 'aanzienlijke verliezen/overgedragen verlies', is een toelichtende paragraaf niet meer voldoende en wordt een oordeelonthouding gegeven. Dit komt overeen met in de wet de 'talrijke onzekerheden'. We kunnen dus besluiten dat er toch een vrij duidelijk onderscheid is tussen de omstandigheden waarin een toelichtende paragraaf wordt gegeven en de omstandigheden waarin een oordeelonthouding wordt gegeven.

---

⁵ Met "sterke" redenen wordt bedoeld: redenen die vaak als enige reden opgegeven worden om een bepaalde verklaring te verantwoorden.

⁶ Met "zwakkere" redenen wordt bedoeld: redenen die vaak gecombineerd worden met een andere, vaak "sterkere" reden om een bepaalde verklaring te verantwoorden.

In hoofdstuk 8 werden de redenen onder de noemer 'gebrek aan informatie' (oordeelonthouding) vergeleken met de redenen onder de noemer 'beperkingen in uitvoering' (verklaring met voorbehoud). We kunnen ook hier concluderen dat de scheiding tussen beide commissarisverklaringen vrij duidelijk is. Het verschil tussen beide zit in de omvang van de impact van de redenen. Bij de verklaring met voorbehoud is de impact beperkt tot één of meerdere posten van de jaarrekening, bij de oordeelonthouding is de impact zo omvangrijk dat de volledige jaarrekening aangetast wordt. Daarnaast worden bij de verklaring met voorbehoud de beperkingen enkel veroorzaakt door bepaalde omstandigheden, en niet door de onderneming zelf. Wanneer de beperking wordt veroorzaakt door de onderneming, wordt er in de praktijk een oordeelonthouding gegeven. Ook dit komt overeen met de controlenormen van het IBR(2006), namelijk dat een verklaring met voorbehoud betrekking heeft op een gedeelte van de jaarrekening, terwijl bij een oordeelonthouding de beperkingen omvangrijker of fundamenteeler zijn.

In hoofdstuk 9 werd de oordeelonthouding vergeleken met de afkeurende verklaring. Volgens het IBR (2006) zou hier geen vergelijking mogelijk mogen zijn, gezien een afkeurende verklaring gegeven wordt indien de commissaris op verscheidende punten van mening verschilt met de leiding van de onderneming. Uit de tabellen in hoofdstuk 9 blijkt echter dat bij de oordeelonthouding en de afkeurende verklaring een aantal gelijkaardige redenen terugkomen. Toch zijn beide verklaringen verschillend daar de combinaties waarmee deze gelijkaardige redenen voorkomen, anders zijn. Bij de afkeurende verklaring ligt de nadruk op 'met de entiteit van mening verschillen' en 'geen passende verklaring in het jaarverslag'. Bij de oordeelonthouding ligt de nadruk op 'gebrek aan informatie' en 'gebrek aan vertrouwen in de herstelmaatregelen'.

Als afsluiter werd in hoofdstuk 10 onderzocht of ook de kredietbeslissers een oordeelonthouding als verschillend ervaren ten opzichte van de toelichtende paragraaf. We kunnen besluiten dat een oordeelonthouding, in tegenstelling tot de toelichtende paragraaf, een grote invloed heeft op de beslissing over het al dan niet toestaan van het krediet. Volgens de chi-kwadraattoets is het geven van een krediet onafhankelijk van de soort verklaring op significantieniveau 5%. Als we echter in de logistische regressie rekening houden met eventuele verschillen tussen de financiële instellingen, komen we tot de conclusie dat er wel degelijk een significant verschil is tussen de oordeelonthouding en de toelichtende paragraaf voor het toestaan van een krediet op significantieniveau 5%. Ook de argumentaties bevestigen dat.

Lijst van de geraadpleegde werken

Wetenschappelijke tijdschriften

Altman, E.I., & McGough, T.P. (1974). Evaluation of a company as a going concern. *Journal of Accountancy*, 138 Issue 6, 50-57.

Arnedo, L., Lizarraga, F., & Sánchez, S. (2008). Going-concern uncertainties in pre-bankrupt audit reports: new evidence regarding discretionary accruals and wording ambiguity. *European Accounting Review*, 17 Issue 4, 641-666.

Basioudis, I.G., Papakonstantinou, E., & Geiger, M.A. (2008). Audit fees, non-audit fees and auditor going-concern reporting decisions in the United Kingdom. *Abacus*, 44 Issue 3, 284-309.

Citron, D.B., & Taffler, R.J. (1992). The Audit Report under Going Concern Uncertainties: An Empirical Analysis. *Accounting and Business Research*, 22 Issue 8, 337-345.

Davis, R.R. (2004). Using disclaimers in audit reports. *CPA Journal*, 74 Issue 4, 26-29.

Farmer, T.A., Rittenberg, L.E., & Trompeter G.M. (1987). An investigation of the impact of economic and organizational factors on auditor independence. *Auditing*, 7, 1-14.

Gaeremynk, A., & Willekens, M. (2001). De informatiewaarde van het Belgische auditrapport onder de loep: evolutie vanaf vier jaar vóór falings. *Tijdschrift voor economie en management*, 46 Issue 3, 431-448.

Gaeremynk, A., & Willekens, M. (2003). The endogenous relationship between audit-report type and business termination: evidence on private firms in a non-litigious environment. *Accounting and Business Research*, 33, 65-79.

Geiger, M.A., & Raghunandan, K. (2002). Auditor tenure and audit reporting failures. *Auditing*, 21 Issue 1, 67-78.

Geiger, M.A., & Raghunandan, K. (2002). Going-concern opinions in the "new" legal environment. *Accounting Horizons*, 16, 17-26.

Gómez-Guillamón, A.D. (2003). The usefulness of the audit report in investment and financing decisions. *Managerial Auditing Journal*, 18 Issue 6-7, 549-559.

Ireland, J.C. (2003). An empirical investigation of determinants of audit reports in the UK. *Journal of Business Finance & Accounting*, 30 Issue 7-8, 975-1015.

Johnson, D.A., Pany, K., & White, R. (1983). Audit reports and the loan decision: Actions and perceptions. *Auditing*, 2 Issue 2, 38-51.

Krishnan, J., & Krishnan, J. (1996). The Role of Economic Trade-Offs in the Audit Opinion Decision: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 11 Issue 4, 565-586.

LaSalle, R.E., & Anandarajan, A. (1997). Bank loan officers' reactions to audit reports issued to entities with litigation and going concern uncertainties. *Accounting Horizons*, 11 Issue 2, 33-40.

LaSalle, R.E., Anandarajan, A., & Miller, A.F. (1996). Going concern uncertainties: disclaimer of opinion versus unqualified opinion with modified wording. *Auditing*, 15 Issue 2, 29-48.

Libby, R. (1979). The impact of uncertainty reporting on the loan decision. *Journal of Accounting Research*, 17, 35-57.

Louwers, T.J. (1998). The relation between going-concern opinions and the auditor's loss function. *Journal of Accounting Research*, 36 Issue 1, 143-156.

Menon, K., & Schwartz, K.B. (1987). An empirical investigation of audit qualification decisions in the presence of going concern uncertainties. *Contemporary Accounting Research*, 3 Issue 2, 302-315.

Mutchler, J.F. (1985). A multivariate analysis of the auditor's going-concern opinion decision. *Journal of Accounting Research*, 23 Issue 2, 668-682.

Mutchler, J.F. (1986). Empirical evidence regarding the auditor's going-concern opinion decision. *Auditing*, 6 Issue 1, 148-163.

Nogler, G.E. (1995). The resolution of auditor going concern opinions. *Auditing*, 14 Issue 2, 54-63.

Pasiouras, F., Gaganis, C., & Zopounidis, C. (2006). Mutlicriteria decision support methodologied for auditing dezcsions : The case of qualified audit reports in the UK. *European Journal of Operational Research*, 180 Issue 3, 1317-1330.

Robertson, J.C. (1988). Analysts' reactions to auditors' messages in qualified reports. *Accounting Horizons*, 2 Issue 2, 82-89.

Spires, E.E., & Williams, D.D. (1990). Auditors' Adoptions of SAS 58 Audit Reports. *Accounting Horizons*, 4 Issue 3, 76-82

Vanstraelen, A. (2000). Impact of renewable long-term audit mandates on audit quality. *European Accounting Review*, 9 Issue 3, 419-442.

Vanstraelen, A. (2002). Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious continental European business environment: empirical evidence from Belgium. *Accounting and Business research*, 32 Issue 3, 171-186.

Boeken en syllabi

Broeckmans, J. (2006-2007). *Onderzoekscompetenties: Syllabus en bijkomende teksten*. Diepenbeek, Universiteit Hasselt.

Caluwaerts, F., Fank, F., Houyoux, N., Schockaert, D., Vandernoot, J., Van Passel, H., & Vleck, L. (2007). *Het commissarisverslag*. Brugge: die Keure.

De Vocht, A. (2007). *Basishandboek SPSS 15 voor Windows*. Utrecht: Bijleveld Press.

Jennings, D.M. (1984). *The auditor's report and banker's credit decisions: A field experiment*. Ann Arbor: University Microfilms International.

Mercken, R. (2009). *Syllabus Externe controle. Bundel 1*. Diepenbeek, Universiteit Hasselt.

Wetteksten

IBR (2006). *Algemene controlenormen (gecoördineerde versie)*. Opgevraagd op 15 mei, 2008, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=1252&file=6892>.

IFAC (2006a). *Internationale controlestandaard 220. Kwaliteitsbeheersing voor controles van historische financiële informatie*. (NIVRA-IBR, Vertaling). Opgevraagd op 9 februari, 2009, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=2883&file=5935>.

IFAC (2006b). *Internationale controlestandaard 570. Continuïteit*. (NIVRA-IBR, Vertaling). Opgevraagd op 24 september, 2008, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=2883&file=6145>.

IFAC (2006c). *Internationale controlestandaard 701. Aanpassingen van de inhoud van de verklaring van een (onafhankelijk) auditor*. (NIVRA-IBR, Vertaling). Opgevraagd op 24 september, 2008, via <http://www.ibr-ire.be/ned/download.aspx?type=3&id=2883&file=5961>.

Wet van 2 mei 2002 betreffende de verenigingen zonder winstoogmerk, de internationale verenigingen zonder winstoogmerk en de stichtingen, Belgisch Staatsblad, 11 december 2002.

Wetboek van vennootschappen, Belgisch Staatsblad, 6 augustus 1999, herhaaldelijk gewijzigd (elektronische versie op www.juridat.be)

Websites

Graydon Belgium nv (2008). *Studie met betrekking tot de controle van jaarrekeningen door commissarissen*. Opgevraagd op 15 oktober, 2008, via <http://www.graydon.be/pictures/medialib/studie/230.doc>.

IBR (2009a). *De bedrijfsrevisor, een onpartijdig deskundige*. Opgevraagd op 8 februari, 2009, via http://www.ibr-ire.be/ned/revisor_onpartijdig.aspx.

IBR (2009b). *De wettelijke opdrachten van de bedrijfsrevisor*. Opgevraagd op 8 februari, 2009, via http://www.ibr-ire.be/ned/revisor_opdrachten.aspx.

IBR (2009c). *Het commissarisverslag*. Opgevraagd op 8 februari, 2009, via http://www.ibr-ire.be/ned/revisor_audit_verslag.aspx

Interviews

Fortis: Patricia Sermon
patricia.sermon@fortis.com

ING: Christel Vos
christel.vos@ing.be

KBC: Patrick Des Marez
patrick.desmarez@kbc.be

Deutsche Bank: Johan Leon
johan.leon@db.com

KPMG: Filip Mathot en Harry Van Donink
fmathot@kpmg.com
hvandonink@kpmg.com

PwC: Peter Van Staaij
peter.van.staij.@pwc.be

Deloitte: Dominique Roux
doroux@deloitte.com

E&Y: Stefan Olivier
stefan.olivier@be.ey.com

Analytische informatie van de commissarisverslagen voor de steekproef

Graydon Belgium nv
Uitbreidingstraat 84
2600 Berchem

Bijlagen

Bijlage 1: Redenen van de afkeurende verklaring in detail

Bijlage 2: Jaarrekening

Bijlage 3: Commissarisverslagen

3.1 Verklaring zonder voorbehoud met een toelichtende paragraaf

3.2 Oordeelonthouding

Bijlage 4: Kredietomschrijving

Bijlage 1: Redenen van de afkeurende verklaringen in detail

Verlies in het verkeerde jaar geboekt waardoor het verlies nu overschat is + aanzienlijk verlies	1
Aanzienlijke verliezen waardoor de continuïteit niet meer gewaarborgd is => had in discontinuïteit opgesteld moeten worden	1
Fout in berekening waardoor winst ondergewaardeerd is + interne controle niet voldoende	1
Negatief eigen vermogen en geen oordeel over slaagkans herstelmaatregelen + onvoldoende toelichting van de veronderstelling van continuïteit	1
Eigen vermogen zwaar negatief waardoor het in discontinuïteit moest zijn opgesteld en geschil zonder voorziening aangelegd te hebben + aanzienlijk verlies geen passende verantwoording in de toelichting	1
Leiding niet voldoende informatie gegeven over transactie verbonden onderneming + onzekerheid bedrijfscontinuïteit + geen waardevermindering geboekt	1
Interne controle onvoldoende + geen passende waardevermindering voor verlieslijdende verbonden onderneming + aanzienlijke verliezen	1
Onvoldoende informatie over transacties verbonden onderneming + niet voldaan aan de voorwaarden van herwaardenen	2
Aanzienlijk verlies maar geen passende commentaar in het jaarverslag	3
Aanzienlijk verlies maar geen vertrouwen in herstelplannen	1
Onzekerheid continuïteit + onterecht activeren herstructureringskosten en onvoldoende waardeverminderingen voor vorderingen en boekwaarde gebouwen en machines te hoog en geen aanpassingen boekwaarde deelnemingen	1
Geen waardeverminderingen geboekt + aanzienlijk verlies geen passende verantwoording in jaarverslag	1
Onvoldoende interne controle + geen passende waardevermindering verbonden onderneming + beperking controle doordat juridische adviseurs niet bevestigen + aanzienlijke verliezen	1
Aanzienlijk verlies maar geen passende commentaar in het jaarverslag en geen herstelmaatregelen	1
reeds een verkoop geboekt maar nog opschortende voorwaarden => veel rekeningen bij betrokken	2
Schuld niet geboekt die het volledige eigen vermogen zou opslorpen	1
Geen waardevermindering op vorderingen + aanzienlijk verlies zonder toelichting in jaarverslag	1

Voorraad niet controleren door gebrek aan kennis van de auditor + geen waardevermindering op handelsvorderingen + aanzienlijk verlies zonder voldoende toelichting jaarverslag	1
Opbrengsten onder BIU geboekt en deze opbrengsten waarschijnlijk niet inbaar + vorig jaar onthoudende verklaring (effect op dit boekjaar?) + aanzienlijke verliezen geleden	1
Geen waardeverminderingen op verbonden ondernemingen + geschil geen voorziening + aanzienlijk verlies	1
Waardevermindering niet geboekt, indien wel zou het volledige eigen vermogen zijn opgeslorpt	1
Verloren geschil dat nog niet in het eigen vermogen is opgenomen	1
Aanzienlijke verliezen en twijfel voortbestaan vennootschap doordat er geen bevestiging van steun is toegezegd door de aandeelhouders en weinig info over toekomstperspectieven in toelichting	1
Waardering in liquidatie vereist wegens onbestaande continuïteit	1
Aanzienlijke onzekerheid geschil + voorziening voor kosten in verkeerde jaar geboekt en verlies onderschat want onder de prijs een afdeling verkocht	1
Onvoldoende interne controle + aanzienlijke verliezen	1

Bijlage 2: Jaarrekening

BALANS NA WINSTVERDELING

	Toel.	Codes	Boekjaar	Vorig boekjaar
ACTIVA				
VASTE ACTIVA		20/28	<u>5.848.393</u>	<u>5.585.648</u>
Oprichtingskosten	5.1	20		
Immateriële vaste activa	5.2	21		
Materiële vaste activa	5.3	22/27	5.041.393	5.356.586
Terreinen en gebouwen		22	1.903.687	2.039.867
Installaties, machines en uitrusting		23	3.647.883	2.737.652
Meubilair en rollend materieel		24	296.823	237.529
Leasing en soortgelijke rechten		25		
Overige materiële vaste activa		26		
Activa in aanbouw en vooruitbetalingen		27		570.600
	5.4/			
Financiële vaste activa	5.5.1	28		
Verbonden ondernemingen	5.14	280/1		
Deelnemingen		280		
Vorderingen		281		
Ondernemingen waarmee een deelnemingsverhouding bestaat	5.14	282/3		
Deelnemingen		282		
Vorderingen		283		
Andere financiële vaste activa		284/8		
Aandelen		284		
Vorderingen en borgtochten in contanten		285/8		
VLOTTENDE ACTIVA		29/58	<u>8.277.798</u>	<u>7.433.990</u>
Vorderingen op meer dan één jaar		29		
Handelsvorderingen		290		
Overige vorderingen		291		
Vorraden en bestellingen in uitvoering		3	1.593.755	1.918.531
Vorraden		30/36	1.593.755	1.918.531
Grond- en hulpstoffen		30/31	900.984	912.487
Goederen in bewerking		32	152.383	203.772
Gereed product		33	540.388	802.272

Handelsgoederen	34		
Onroerende goederen bestemd voor verkoop	35		
Vooruitbetalingen	36		
Bestellingen in uitvoering	37		
Vorderingen op ten hoogste één jaar	40/41	5.085.252	4.591.262
Handelsvorderingen	40	4.770.325	4.311.234
Overige vorderingen	41	314.927	280.028
Geldbeleggingen	5.5.1/ 5.6		
Eigen aandelen	50/53 50		
Overige beleggingen	51/53		
Liquide middelen	54/58	825.429	443.693
Overlopende rekeningen	5.6 490/1	773.362	480.234
TOTAAL VAN DE ACTIVA	20/58	14.126.191	13.019.638

	Toel.	Codes	Boekjaar	Vorig boekjaar
PASSIVA				
EIGEN VERMOGEN		10/15	<u>6.738.061</u>	<u>5.196.011</u>
Kapitaal	5.7	10	630.000	630.000
Geplaatst kapitaal		100	630.000	630.000
Niet-opgevraagd kapitaal		101		
Uitgiftepremies		11		
Herwaarderingsmeerwaarden		12		
Reserves		13	87.000	87.000
Wettelijke reserve		130	63.000	63.000
Onbeschikbare reserves		131		
Voor eigen aandelen		1310		
Andere		1311		
Belastingvrije reserves		132		
Beschikbare reserves		133	24.000	24.000
Overgedragen winst (verlies)		14	6.021.061	4.479.011
Kapitaalsubsidies		15		
Voorschot aan de vennoten op de verdeling van het netto-actief		19		

VOORZIENINGEN EN UITGESTELDE BELASTINGEN	16	<u>65.854</u>	<u>87.187</u>
Voorzieningen voor risico's en kosten	160/5	65.854	87.187
Pensioenen en soortgelijke verplichtingen	160	65.854	87.187
Belastingen	161		
Grote herstellings- en onderhoudswerken	162		
Overige risico's en kosten	5.8 163/5		
Uitgestelde belastingen	168		
SCHULDEN	17/49	<u>7.322.276</u>	<u>7.736.440</u>
Schulden op meer dan één jaar	5.9 17	1.600.000	1.800.000
Financiële schulden	170/4		
Achtergestelde leningen	170		
Niet-achtergestelde obligatieleningen	171		
Leasingschulden en soortgelijke schulden	172		
Kredietinstellingen	173	1.600.000	1.800.000
Overige leningen	174		
Handelsschulden	175		
Leveranciers	1750		
Te betalen wissels	1751		
Ontvangen vooruitbetalingen op bestellingen	176		
Overige schulden	178/9		
Schulden op ten hoogste één jaar	42/48	5.330.430	5.484.281
Schulden op meer dan één jaar die binnen het jaar vervallen	5.9 42	200.000	200.000
Financiële schulden	43	700.000	575.000
Kredietinstellingen	430/8	700.000	575.000
Overige leningen	439		
Handelsschulden	44	3.747.092	4.005.185
Leveranciers	440/4	3.747.092	4.005.185
Te betalen wissels	441		
Ontvangen vooruitbetalingen op bestellingen	46		
Schulden met betrekking tot belastingen, bezoldigingen en sociale lasten	5.9 45	683.338	704.096
Belastingen	450/3	342.613	314.639
Bezoldigingen en sociale lasten	454/9	340.725	389.457
Overige schulden	47/48		
Overlopende rekeningen	5.9 492/3	391.846	452.159
TOTAAL VAN DE PASSIVA	10/49	14.126.191	13.019.638

RESULTATENREKENING

	Toel.	Codes	Boekjaar	Vorig boekjaar
Bedrijfsopbrengsten		70/74	27.083.968	26.111.890
Omzet	5.10	70	27.487.687	25.855.281
Voorraad goederen in bewerking en gereed product en bestellingen in uitvoering: toename (afname).....(+)/(-)		71	-457.872	247.342
Geproduceerde vaste activa		72		
Andere bedrijfsopbrengsten	5.10	74	54.153	9.267
Bedrijfskosten		60/64	24.670.764	24.079.992
Handelsgoederen, grond- en hulpstoffen		60	17.327.106	17.266.033
Aankopen		600/8	17.405.602	16.868.052
Voorraad: afname (toename)		609	-78.496	397.981
Diensten en diverse goederen		61	3.938.083	3.543.220
Bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen	5.10	62	2.438.980	2.054.781
Afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, op immateriële en materiële vaste activa		630	875.047	1.087.852
Waardeverminderingen op voorraden, op bestellingen in uitvoering en op handelsvorderingen: toevoegingen (terugnemingen).....(+)/(-)		631/4		
Voorzieningen voor risico's en kosten: toevoegingen (bestedingen en terugnemingen)	5.10	635/7	-10.833	29.617
Andere bedrijfskosten	5.10	640/8	102.381	98.489
Als herstructureringskosten geactiveerde bedrijfs- kosten		649		
Bedrijfswinst (Bedrijfsverlies)		9901	2.413.204	2.031.898
Financiële opbrengsten		75	26.503	23.708
Opbrengsten uit financiële vaste activa		750		
Opbrengsten uit vlottende activa		751	26.503	23.708
Andere financiële opbrengsten	5.11	752/9		
Financiële kosten	5.11	65	108.115	113.203
Kosten van schulden		650	108.115	113.203
Waardeverminderingen op vlottende activa andere dan voorraden, bestellingen in uitvoering en handels- vorderingen: toevoegingen (terugnemingen)		651		
Andere financiële kosten		652/9		

Winst (Verlies) uit de gewone bedrijfsuitoefening vóór belasting ..... (+)/(-)

9902	2.331.592	1.942.403
------	-----------	-----------

Uitzonderlijke opbrengsten .....

Terugneming van afschrijvingen en van waardeverminderingen op immateriële en materiële vaste activa .....

Terugneming van waardeverminderingen op financiële vaste activa .....

Terugneming van voorzieningen voor uitzonderlijke risico's en kosten .....

Meerwaarden bij de realisatie van vaste activa .....

Andere uitzonderlijke opbrengsten .....

Toel.	Codes	Boekjaar	Vorig boekjaar
	76		
	760		
	761		
	762		
	763		
5.11	764/9		
	66		
	660		
	661		
	662		
	663		
5.11	664/8		
	669		
	9903	2.331.592	1.942.403
	780		
	680		
5.12	67/77	789.542	658.417
	670/3	789.542	658.417
	77		
	9904	1.542.050	1.283.986
	789		
	689		

Uitzonderlijke kosten .....

Uitzonderlijke afschrijvingen en waardeverminderingen op oprichtingskosten, op immateriële en materiële vaste activa .....

Waardeverminderingen op financiële vaste activa .....

Voorzieningen voor uitzonderlijke risico's en kosten: toevoegingen (bestedingen) ..... (+)/(-)

Minderwaarden bij de realisatie van vaste activa .....

Andere uitzonderlijke kosten .....

Als herstructureringskosten geactiveerde uitzonderlijke kosten ..... (-)

Winst (Verlies) van het boekjaar vóór belasting ... (+)/(-)

Onttrekking aan de uitgestelde belastingen .....

Overboeking naar de uitgestelde belastingen .....

Belastingen op het resultaat ..... (+)/(-)

Belastingen .....

Regularisering van belastingen en terugneming van voorzieningen voor belastingen .....

Winst (Verlies) van het boekjaar ..... (+)/(-)

Onttrekking aan de belastingvrije reserves .....

Overboeking naar de belastingvrije reserves .....

Te bestemmen winst (verlies) van het boekjaar .... (+)/(-)

9905	1.542.050	1.283.986
------	-----------	-----------

RESULTAATVERWERKING

	Codes	Boekjaar	Vorig boekjaar
Te bestemmen winst (verlies) ..... (+)/(-)	9906	6.021.061	4.479.011
Te bestemmen winst (verlies) van het boekjaar ..... (+)/(-)	(9905)	1.542.050	1.283.986
Overgedragen winst (verlies) van het vorige boekjaar ..... (+)/(-)	14P	4.479.011	3.195.025
Onttrekking aan het eigen vermogen	791/2		
aan het kapitaal en aan de uitgiftepremies	791		
aan de reserves	792		
Toevoeging aan het eigen vermogen	691/2		
aan het kapitaal en aan de uitgiftepremies	691		
aan de wettelijke reserve	6920		
aan de overige reserves	6921		
Over te dragen winst (verlies) ..... (+)/(-)	(14)	6.021.061	4.479.011
Tussenkost van de vennoten in het verlies	794		
Uit te keren winst	694/6		
Vergoeding van het kapitaal	694		
Bestuurders of zaakvoerders	695		
Andere rechthebbenden	696		

Belangrijke hangende geschillen en verplichtingen:

De vennootschap heeft een hangend geschil met de belastingsadministratie. De administratie betwist de vrijstelling van kosten voor de boekjaren 2002 tot en met 2004. In 2005 is er in dit verband een aanslag gevestigd. Dit resulteert in een belastinggeschil voor een bedrag van 5 miljoen euro. Tegen deze beslissing is een procedure opgestart. Op basis van dienaangaande ingewonnen deskundige adviezen zijn wij overtuigd van een gunstige afloop. Derhalve zijn wij van mening dat er in dit verband geen voorziening dient gevormd te worden.

Bijlage 3: Commissarisverslagen

3.1 Verklaring zonder voorbehoud met een toelichtende paragraaf

van de commissaris aan de Algemene Vergadering der Aandeelhouders van XXXXX NV over de jaarrekening over het boekjaar afgesloten op 31 december 2007

Overeenkomstig de wettelijke en statutaire bepalingen, brengen wij u verslag uit in het kader van ons mandaat van commissaris. Dit verslag omvat ons oordeel over de jaarrekening evenals de vereiste bijkomende vermeldingen en inlichtingen.

Verklaring over de jaarrekening zonder voorbehoud, met een toelichtende paragraaf

Wij hebben de controle uitgevoerd van de jaarrekening van XXXXXX NV over het boekjaar afgesloten op 31 december 2007, opgesteld op basis van het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel, met een balanstotaal van € 14.126.191 en waarvan de resultatenrekening afsluit met een winst van het boekjaar van € 1.542.050.

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan. Deze verantwoordelijkheid omvat: het ontwerpen, implementeren en in stand houden van een interne controle met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening zodat deze geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van fouten, bevat; het kiezen en toepassen van geschikte waarderingsregels; en het maken van boekhoudkundige ramingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel over deze jaarrekening tot uitdrukking te brengen op basis van onze controle. Wij hebben onze controle uitgevoerd overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Deze controlenormen vereisen dat onze controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Overeenkomstig deze controlenormen hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd ter verkrijging van controle-informatie over de in de jaarrekening opgenomen bedragen en toelichtingen. De selectie van deze controlewerkzaamheden is afhankelijk van onze beoordeling welke een inschatting omvat van het risico dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten. Bij het maken van onze risico-inschatting houden wij rekening met de bestaande interne controle van de vennootschap met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening ten einde in de gegeven omstandigheden de gepaste werkzaamheden te bepalen maar niet om een oordeel over de effectiviteit van de interne controle van de vennootschap te geven. Wij hebben tevens de

gegrondheid van de waarderingsregels, de redelijkheid van de boekhoudkundige ramingen gemaakt door de vennootschap, alsook de voorstelling van de jaarrekening als geheel beoordeeld.

Ten slotte, hebben wij van het bestuursorgaan en van de verantwoordelijken van de vennootschap de voor onze controlewerkzaamheden vereiste ophelderingen en inlichtingen verkregen. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie een redelijke basis vormt voor het uitbrengen van ons oordeel.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening afgesloten op 31 december 2007 een getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap, in overeenstemming met het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel.

Zonder afbreuk te doen aan het hierboven tot uitdrukking gebrachte oordeel, vestigen wij de aandacht op het jaarverslag waarin de Raad van Bestuur uiteenzet dat de vennootschap een lopend geschil heeft met de controledienst voor de directe belastingen ten bedrage van 5 miljoen euro, ten gevolge van controles over de boekjaren 2002 tot en met 2004. Aangezien de Raad van Bestuur op basis van de huidige gegevens een positieve uitkomst verwacht in deze zaak, werd er geen provisie opgezet.

Bijkomende vermeldingen en inlichtingen

Het opstellen en de inhoud van het jaarverslag, alsook het naleven door de vennootschap van het Wetboek van vennootschappen en van de statuten, vallen onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan.

Het is onze verantwoordelijkheid om in ons verslag de volgende bijkomende vermeldingen en inlichtingen op te nemen die niet van aard zijn om de draagwijdte van onze verklaring over de jaarrekening te wijzigen:

- Het jaarverslag behandelt de door de wet vereiste inlichtingen en stemt overeen met de jaarrekening. Wij kunnen ons echter niet uitspreken over de beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, alsook van haar positie, haar voorzienbare evolutie of de aanmerkelijke invloed van bepaalde feiten op haar toekomstige ontwikkeling. Wij kunnen evenwel bevestigen dat de verstrekte gegevens geen onmiskenbare inconsistenties vertonen met de informatie waarover wij beschikken in het kader van ons mandaat.
- Onverminderd formele aspecten van ondergeschikt belang, werd de boekhouding gevoerd overeenkomstig de in België van toepassing zijnde wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften.
- Wij dienen u geen verrichtingen of beslissingen mede te delen die in overtreding met de statuten of het Wetboek van vennootschappen zijn gedaan of genomen. De verwerking

van het resultaat die aan de algemene vergadering wordt voorgesteld, stemt overeen met de wettelijke en statutaire bepalingen.

3.2 Oordeelonthouding

van de commissaris aan de Algemene Vergadering der Aandeelhouders van XXXXX NV over de jaarrekening over het boekjaar afgesloten op 31 december 2007

Overeenkomstig de wettelijke en statutaire bepalingen, brengen wij u verslag uit in het kader van ons mandaat van commissaris. Dit verslag omvat ons oordeel over de jaarrekening evenals de vereiste bijkomende vermeldingen en inlichtingen.

Onthoudende verklaring over de jaarrekening

Wij hebben de controle uitgevoerd van de jaarrekening van XXXXXX NV over het boekjaar afgesloten op 31 december 2007, opgesteld op basis van het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel, met een balanstotaal van € 14.126.191 en waarvan de resultatenrekening afsluit met een winst van het boekjaar van € 1.542.050.

Het opstellen van de jaarrekening valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan. Deze verantwoordelijkheid omvat: het ontwerpen, implementeren en in stand houden van een interne controle met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening zodat deze geen afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of van fouten, bevat; het kiezen en toepassen van geschikte waarderingsregels; en het maken van boekhoudkundige ramingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel over deze jaarrekening tot uitdrukking te brengen op basis van onze controle. Wij hebben onze controle uitgevoerd overeenkomstig de wettelijke bepalingen en volgens de in België geldende controlenormen, zoals uitgevaardigd door het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Deze controlenormen vereisen dat onze controle zo wordt georganiseerd en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Overeenkomstig deze controlenormen hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd ter verkrijging van controle-informatie over de in de jaarrekening opgenomen bedragen en toelichtingen. De selectie van deze controlewerkzaamheden is afhankelijk van onze beoordeling welke een inschatting omvat van het risico dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten. Bij het maken van onze risico-inschatting houden wij rekening met de bestaande interne controle van de vennootschap met betrekking tot het opstellen en de getrouwe weergave van de jaarrekening ten einde in de gegeven omstandigheden de gepaste werkzaamheden te bepalen maar niet om een oordeel over de effectiviteit van de interne controle van de vennootschap te geven. Wij hebben tevens de

gegrondheid van de waarderingsregels, de redelijkheid van de boekhoudkundige ramingen gemaakt door de vennootschap, alsook de voorstelling van de jaarrekening als geheel beoordeeld.

Zoals vermeld in de toelichting van de jaarrekening heeft de vennootschap een geschil met de belastingadministratie sinds aanslagjaar 2002. Voor de aanslagjaren 2002 tot en met 2004 is er in 2005 een aanslag gevestigd. Tegen deze aanslag is een gerechtelijke procedure opgestart door de vennootschap. De totale kost voor de vennootschap in het geval van een ongunstige afloop van de procedure kan geraamd worden op ca. 5 miljoen euro. Aangezien de externe juridische adviseur de kans op een gunstige afloop reëel achten, is hiervoor geen voorziening aangelegd in de jaarrekening. De uiteindelijke afloop van dit geschil kan door ons op dit moment niet beoordeeld worden. Gezien de mogelijke belangrijke invloed op de financiële positie van de vennootschap is het ons dan ook niet mogelijk een oordeel te geven omtrent de getrouwheid van de jaarrekening.

Gezien de hierboven vermelde aanzienlijke onzekerheid, zijn wij niet in de mogelijkheid een oordeel tot uitdrukking te brengen over het feit of de jaarrekening afgesloten op 31 december 2007 een getrouw beeld van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de vennootschap geeft, in overeenstemming met het in België van toepassing zijnde boekhoudkundig referentiestelsel.

Bijkomende vermeldingen en inlichtingen

Het opstellen en de inhoud van het jaarverslag, alsook het naleven door de vennootschap van het Wetboek van vennootschappen en van de statuten, vallen onder de verantwoordelijkheid van het bestuursorgaan.

Het is onze verantwoordelijkheid om in ons verslag de volgende bijkomende vermeldingen en inlichtingen op te nemen die niet van aard zijn om de draagwijdte van onze verklaring over de jaarrekening te wijzigen:

- Onverminderd formele aspecten van ondergeschikt belang, en rekening houdend met de onzekerheden beschreven in het deel van onderhavig verslag met betrekking tot ons oordeel, kunnen wij ons niet uitspreken over het feit dat de boekhouding gevoerd wordt overeenkomstig de in België toepasselijke wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften.
- Wij dienen u geen verrichtingen of beslissingen mede te delen die overigens in overtreding met de statuten of het Wetboek van vennootschappen zou zijn gedaan of genomen. Rekening houdend met de onzekerheden beschreven in het deel van onderhavig verslag met betrekking tot ons oordeel, kunnen wij niet bepalen of de verwerking van het resultaat die aan de algemene vergadering wordt voorgesteld, overeenstemt met de wettelijke en statutaire bepalingen.

Bijlage 4: Kredietomschrijving

Doel:

De onderneming wenst een lening voor de oprichting van een nieuwe productie-eenheid in Wallonië.

Waarde gebouw: 1.100.000 euro

Gedwongen verkoop: 850.000 euro

Lening: 750.000 euro op 10 jaar

Zekerheid: hypotheek voor 250.000 en voor de rest van het bedrag een volmacht hypotheek.

De onderneming is ook bereid om de subsidies die ze krijgen voor hun investering, in mindering te brengen van het krediet door voor het gedeelte van de subsidies een overbruggingskrediet te nemen.

Reden uitbreiding: onderneming ABC wil de markt van de plasticen paletten aanboren en wil daarvoor een aparte vestiging opzetten. Ze hebben ervoor gekozen om naar Wallonië te gaan omdat hier een groter potentieel aan werknemers is dan in Vlaanderen. Ook zijn er gunstige subsidies voor nieuwe investeringen en vooral goedkope industriegronden. Daarnaast is het industriegebied van Noord Frankrijk en het Ruhrgebied gemakkelijk te bereiken. Ze kiezen ervoor om in België te blijven omdat België de logistieke draaischijf van Europa is.

Sector: productie plasticen transportverpakking

Belangrijkste leveranciers (van HDPE = plastics):

- Sabic
- Borealis
- Petrofina

Klanten:

Hun core activity bestaat uit het maken van kratten voor:

- Coca-Cola   45%
- Heineken   25%
- Inbev   20%
- Tuinbouwveilingen   10%

Daarnaast zijn er nieuwe projecten voor:

- Winkelmandjes op wielen voor Decathlon
- Transportbakken voor de automobielsector
- Plastieken paletten voor de dranksector

Management:

Het is nog steeds een familiebedrijf. De algemene directeur is 45 jaar, maar er is bekwame opvolging.

Marktevolutie:

Er is steeds meer vraag naar plastieken transportverpakking aangezien deze herbruikbaar is en recycleerbaar. Zo zijn plastieken paletten bijvoorbeeld veel gemakkelijker in het onderhoud en bijgevolg minder onderhevig aan contaminatie. Ze zijn ook duurzamer, men heeft geen hinder van splinters, nagels, roestvorming en rotting door vocht. Ze zijn ook vormvast wat veel minder storingen veroorzaakt op transportbanden en bij het laden van de vrachtwagens.

Concurrentie:

De grootste concurrenten in deze sector zijn:

- Sertapak group
- Schoeller Arca systems
- D.W. Plastics
- Delbrouck
- Allibert

Strategie:

Onderneming ABC wil zijn marktaandeel uitbreiden. Ze bezitten op dit moment ongeveer 4% marktaandeel in Europa. Op de korte termijn willen ze dit uitbreiden door naast kratten ook nog andere producten aan te bieden zoals de plastieken paletten, de winkelmandjes ... om zo hun kennis en superioriteit ook in deze producten uit te bouwen. Op de lange termijn willen zij nog 2 vestigingen in Europa opstarten om dichterbij de klant te kunnen produceren en meer marktaandeel in Europa te verwerven.

SWOT-analyse:

- Strength: 30 jaar ervaring
Kennis van de verpakkingmarkt
- Weakness: op dit moment maken zij vooral kratten wat deels seizoensgebonden is
Te weinig geografische diversiteit
- Opportunity: de bedrijfswereld wordt steeds meer ecologie bewust en zal daardoor ook overstappen naar herbruikbare en recycleerbare verpakking. Bovendien zijn ook de grondstofkosten van papier en hout sterk gestegen wat in het voordeel van plastic speelt.
- Threat: de wereldwijde economische malaise zorgt voor een daling van de vraag
Stijging van de grondstofprijzen geeft een druk op de winstmarges